ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

Навчальний посібник
для студентів неісторичних
спеціальностей

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

І С Т О Р І Я Т А К У Л Ь Т У Р А У К Р А Ї Н И

Н а в ч а л ь н и й п о с і б н и к
д л я с т у д е н т і в н е і с т о р и ч н и х
с п е ц і а л ь н о с т е й

Умань 2017

УДК 94(477)(075.8)
ББК 63.3(4УКР) я73
©46

Рекомендовано до друку вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол №16 від 27 червня 2017 року)

Рецензенти:

Коляструк О. А. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Морозов А. Г. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Кривошея Ір. І. – доктор іст. наук, професор, завідувач кафедри історії культури та методики навчання гуманітарних дисциплін Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кузнець Т.В., Лісовська О.В., Скус О.В. Історія та культура України: навчальний посібник. – Умань, 2017. – 177 с.

Навчальний посібник курсу «Історія та культура України» укладено у відповідності з вимогами кредитно-трансферної системи. Це навчально-методичний комплекс, що включає програму даної навчальної дисципліни, орієнтовну структуру курсу, матеріали до тем з пропонованою літературою для самостійного їх вивчення, тематику ІНДЗ (рефератів), хронологічні схеми, тести підсумкового контролю по модулях для самоконтролю, питання для повторення курсу, рекомендовану літературу та електронні ресурси до курсу, історичні персоналії, коротку характеристику історико-культурних пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва. У межах кожної теми виділено основну хронологію, що є обов'язковою для запам'ятовування, а також – опорний понятійно-термінологічний супровід.

Даний посібник найбільше прислужиться студентам неісторичних факультетів, які вивчають курс «Історія та культура України», а також рекомендується всім, хто цікавиться історією та культурою України.

УДК 94(477)(075.8)
ББК 63.3(4УКР) я73
©46

ЗМІСТ

ВСТУП ……

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ» ……

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ ДИСЦИПЛІНИ ….....

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ …….....

МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» ….....

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ КУРСУ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» ……

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА ТА ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ДО КУРСУ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» ……..

ІСТОРИЧНІ ПЕРСОНАЛІЇ ……..

ПЕРЕЛІК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ’ЯТОК АРХІТЕКТУРИ ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ……..

ВСТУП

Реформування освіти передбачає гуманітаризацію навчального процесу на основі поглибленого вивчення історико-культурного надбання людства. Одне з головних завдань гуманітаризації – подолання диспропорції в співвідношенні професійної та гуманітарної підготовки спеціалістів. Особлива роль у вирішенні цієї проблеми належить курсу «Історія та культура України», який об'єднує систему й безліч способів глибокого пізнання складних питань культурно-історичного процесу у світі й в Україні.

Історія України охоплює віхи історичного шляху українського народу, який упродовж багатьох віків свого розвитку зробив значний внесок у світову цивілізацію. В останнє десятиріччя з'явилося чимало монографічних досліджень, навчальної літератури, наукових статей з різних проблем історії України, які переважно об'єктивно висвітлюють процес історичного розвитку населення України, увиразнюють самобутність українського народу, підтверджують безперервність державницьких процесів в Україні. Окремі положення вітчизняної історії продовжують залишатися дискусійними, змінюється перевага в позитивних і негативних оцінках діячів, знаходяться світлі грані у негативно оцінюваних подіях – і на все це необхідно звернути увагу в процесі вивчення курсу історії.

У підручниках з історії різні події висвітлюються з різним ступенем повноти, окремі з них подаються у схемах для звичайного запам'ятовування, а окремі огортаються ореолом героїки. Продовжує залишатись і неточність у хронології. До того ж, джерельна база української історії дотепер є неповною і ще тривалий час буде розширюватись. Чимало нововиявлених і опублікованих останнім часом документів суперечать усталеним оцінкам і стереотипам. Тому в студентські роки майбутніх вчителів чи науковців доцільно націлювати на найголовніші, найінформативніші і найоб'єктивніші наукові праці аби не засмічували пам'ять, аби під час навчання студенти набували здатність до самостійного вивчення документів, найновіших публікацій і аби в студентські роки майбутні учителі не пливли в потоці інформації, а виносили з нього найсуттєвіше і закладали надійний фундамент своєї майбутньої фахової діяльності.

Курс охоплює період з найдавніших часів до сьогодення. Він розглядає процес формування українського народу в контексті становлення європейської і світової цивілізації, містить найважливіші соціально-економічні, політичні та державотворчі події, етапи національно-визвольного та суспільно-політичного рухів, діяльність громадських організацій, політичних партій, видатних осіб, внутрішню та зовнішню політику України.

Зміст курсу включає розгляд загальних теоретичних проблем культури (теорію культури), історію культури та мистецтва України в контексті історії світової цивілізації, європейської культури й різнобарв'я напрямів у мистецтві, що формувалися понад півтора тисячоліття. Особливе місце посідає історія української національної культури: передумови її виникнення та етапи розвитку, особливості світогляду та менталітету українців, формування та поширення традицій народу, розвиток писемності, мистецтва, літератури.

Метою курсу є виклад історії українського народу та елементів його державності, тобто вивчення процесу політичного, соціально-економічного і культурного розвитку народу з найдавніших часів до сьогодення. Системний виклад історії українського народу спрямований на ознайомлення з найважливішими закономірностями та подіями вітчизняної історії в широкому контексті історії слов'янських народів, європейської й світової цивілізації.

Метою курсу «Історія та культура України» є прищеплення студентам здатності оволодіти сучасними методами історичного пізнання, історичним термінологічно-понятійним апаратом; зрозуміти сутність, природу та генезис історичних явищ, вміти здійснювати їх аналіз та узагальнення, з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки історичних подій і процесів; об'єктивно, виважено оцінювати роль народних мас, суспільних груп, громадських організацій та політичних партій, особи в історичному процесі, подіях і явищах вітчизняної історії; знати основні праці вітчизняних і зарубіжних істориків, присвячені дослідженню актуальних проблем історії України; опанувати новітні історичні концепції, володіти елементами наукового підходу до історії України, набути навичок критичного осмислення документів і роботи з першоджерелами; принципово важливе значення в межах опанування курсу «Історія та культура України» має формування у студентів громадянської позиції та патріотизму, історичної свідомості.

У процесі вивчення курсу «Історія та культура України» основну увагу важливо приділити осмисленню та аналізу таких теоретичних та конкретно-історичних проблем:

- предмет історії України, новітні методологічні засади вивчення курсу, основні наукові категорії і термінологічні поняття вітчизняної історії;
- закономірності та особливості розвитку первісного суспільства на території України, першопочатки українства;
- історичні передумови виникнення та основні етапи становлення Руси-України, її соціально-економічний розвиток та політичний устрій;
- особливості перебування українських земель у складі Великого князівства

Литовського та Речі Посполитої; суспільно-політична організація запорозького козацтва; причини, рушійні сили, хронологічні межі, періодизація Української національної революції XVII ст., її місце і роль у вітчизняній та європейській історії; формування Української гетьманської держави під керівництвом Б. Хмельницького;

- соціально-економічне та суспільно-політичне становище українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій, розвиток національно-визвольного руху; створення перших українських політичних партій і організацій;
- основні тенденції соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку України на початку XX ст.; стратегія і тактика українських та неукраїнських партій у визвольному русі; історичне значення Української революції 1917- 1920 рр.;
- особливості соціально-економічного та суспільно-політичного життя на українських землях у 20-30-х роках XX ст., суперечливий характер народногосподарських досягнень Радянської України, формування тоталітарного режиму;
- українське питання в політиці європейських держав напередодні та на початку Другої світової війни, окупація України військами Німеччини та її союзників; окупаційний режим в Україні в 1941-1944 рр.; Рух опору в Україні в умовах окупації; визволення України та наслідки війни; культура України в роки війни.
- сутність, особливості та наслідки соціально-економічних та суспільно-політичних процесів в УРСР в післявоєнний період, в умовах десталінізації, поглиблення системної кризи радянського ладу, проголошеного курсу перебудови; перетворення в Західній Україні.
- успіхи та труднощі в становленні української державності; основні тенденції розвитку соціально-економічної та суспільно-політичної сфери українського суспільства; стратегічні орієнтири поступу України в XXI ст.; духовне життя суспільства та міжнаціональні відносини.

Завдання вивчення курсу зводяться до набуття студентами комплексу знань і умінь з історії та культури України з метою їх практичного використання у професійній та громадській діяльності. У ході вивчення даного курсу студенти мають засвоїти сутність основних процесів, явищ і фактів української історії та її культури, проблем етногенезу українського народу. Студенти повинні знати витоки становлення та розвитку української державності, набути знання про особливості соціально-економічних та політичних процесів в Україні. Обов’язковими мають бути знання

культурологічних проблем української історії, взаємовпливів культур. В системі набутих знань мають бути проблеми місця історичних особистостей в суспільстві та їх впливу на перебіг історичних процесів. Обов'язковим є знання концептуальних підходів вітчизняної та зарубіжної історіографії до вивчення проблем історії та культури України.

Оволодіння такими знаннями дасть можливість сформувати у студентів такі уміння: володіти та безпроблемно використовувати методи історичних досліджень; вільно оперувати категоріально-понятійним апаратом історії; всебічно розкривати суть та закономірності історичних явищ, розпізнавати їх ознаки, виокремлювати частини, стимулюючі та гальмуючі чинники, аналізувати і розуміти причини та наслідки; бачити та розуміти зв'язки між історичними подіями; формулювати об'єктивну оцінку історичним явищам та діячам; працювати з історичними документами.

Курс історії та культури України вивчається на перших курсах неісторичних факультетів. На його вивчення відводиться 120 годин. Розподіл годин на лекційні і семінарські заняття на різних факультетах здійснюється по-різному. Тому в посібнику подано орієнтовну структуру курсу, в межах якої можливо потрібна варіативність.

Вивчення змістових модулів упродовж семестру завершується підсумковою контрольною роботою. Завдання для контрольних робіт передбачають відтворення матеріалу вивченого як на аудиторних заняттях, так і в ході виконання завдань для самостійної роботи.

До посібника включено хронологічні схеми, тести підсумкового контролю по модулях для самоконтролю та питання для повторення курсу.

Окремим розділом представлений навчальний проект (Індивідуальне навчально-дослідне завдання – ІНДЗ). Там же названі критерії оцінювання знань студентів.

Посібник також містить перелік питань для повторення курсу, коротка інформація по історичних персоналіях і перелік пам'яток історії та культури України. Програма передбачає перевірку знань про основні політичні, соціально-економічні, культурні події, явища та процеси минулого, діяльність видатних історичних діячів, а також сформованості у студентів загальнопредметних історичних умінь.

Опис навчальної дисципліни «Історія та культура України»

Факультет дошкільної та спеціальної освіти

Курс: Підготовка спеціалістів	**Напрям, спеціальність, освітній ступінь**	**Характеристика навчальної дисципліни**
Загальна кількість годин: 120 Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4 Модулів: 2 Змістових модулів: 4 Тижневих годин: 3	012 Дошкільна освіта 016 Спеціальна освіта (логопедія) Освітній ступінь: бакалавр	Обов'язкова Рік підготовки: 1 Семестри: 1 Лекції: 22 год. Семінарські заняття: 22 год. Самостійна робота: 40 год. Індивідуальна робота: 36 год. Види контролю - 1 семестр: іспит

Факультет початкової освіти
Факультет соціальної та психологічної освіти
Факультет фізики, математики, інформатики
Факультет мистецтв

Курс: Підготовка спеціалістів	**Напрям, спеціальність, освітній ступінь**	**Характеристика навчальної дисципліни**
Загальна кількість годин: 120 Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4 Модулів: 2 Змістових модулів: 4 Тижневих годин: 3	013 Початкова освіта 231 Соціальна робота 053 Психологія 014.08 Середня освіта. Фізика 014.04 Середня освіта. Математика 01014 Середня освіта. Хореографія 014.13 Середня освіта. Музичне мистецтво 02025 Музичне мистецтво 014.12 Середня освіта. Образотворче мистецтво Освітній ступінь: бакалавр	Обов'язкова Рік підготовки: 1 Семестри: 1 або 2 Лекції: 30 год. Семінарські заняття: 26 год. Самостійна робота: 36 год. Індивідуальна робота: 28 год. Види контролю – 1 або 2 семестр: іспит

Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти
Факультет української філології

Курс: Підготовка спеціалістів	**Напрям, спеціальність, освітній ступінь**	**Характеристика навчальної дисципліни**
Загальна кількість годин: 120 Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4 Модулів: 2 Змістових модулів: 4 Тижневих годин: 3	24241 – Готельно-ресторанна справа 24242 – Туризм 07373 – Менеджмент 075075 – Маркетинг 071071 – Облік і оподаткування 05051 – Економіка 07272 – Фінанси, банківська справа та страхування 07076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність 014.01 Середня освіта. Українська мова і література Освітній ступінь: бакалавр	Обов'язкова Рік підготовки: 1 Семестри: 1 Лекції: 30 год. Семінарські заняття: 30 год. Самостійна робота: 38 год. Індивідуальна робота: 22 год. Види контролю - 1 семестр: іспит

Природничо-географічний факультет

Курс: Підготовка спеціалістів	**Напрям, спеціальність, освітній ступінь**	**Характеристика навчальної дисципліни**
Загальна кількість годин: 120 Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4 Модулів: 2 Змістових модулів: 4 Тижневих годин: 3	014.07 Середня освіта. Географія 014.05 Середня освіта. Біологія 014.06 Середня освіта. Хімія Освітній ступінь: бакалавр	Обов'язкова Рік підготовки: 1 Семестри: 1 Лекції: 22 год. Семінарські заняття: 24 год. Самостійна робота: 50 год. Індивідуальна робота: 24 год. Види контролю - 1 семестр: іспит

Факультет професійної та технологічної освіти
Факультет іноземних мов

Курс: Підготовка спеціалістів	**Напрям, спеціальність, освітній ступінь**	**Характеристика навчальної дисципліни**
Загальна кількість годин: 120 Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4 Модулів: 2 Змістових модулів: 4 Тижневих годин: 3	014 Середня освіта. Трудове навчання 015 Професійна освіта. Харчові технології 015 Професійна освіта. Комп'ютерні технології 015 Професійна освіта. Дизайн 014 Середня освіта. Мова і література (англійська) Освітній ступінь: бакалавр	Обов'язкова Рік підготовки: 1 Семестри: 1 Лекції: 20 год. Семінарські заняття: 24 год. Самостійна робота: 42 год. Індивідуальна робота: 34 год. Види контролю - 1 семестр: іспит

Факультет фізичного виховання

Курс: Підготовка спеціалістів	**Напрям, спеціальність, освітній ступінь**	**Характеристика навчальної дисципліни**
Загальна кількість годин: 120 Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4 Модулів: 2 Змістових модулів: 4 Тижневих годин: 3	014.11 Середня освіта. Фізичне виховання Освітній ступінь: бакалавр	Обов'язкова Рік підготовки: 1 Семестри: 1 Лекції: 20 год. Семінарські заняття: 20 год. Самостійна робота: 50 год. Індивідуальна робота: 30 год. Види контролю - 1 семестр: іспит

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС. НАЗВА ТЕМИ ТА АНОТОВАНИЙ ЗМІСТ

МОДУЛЬ І. ДАВНЯ І НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Тема 1. Вступ. Еволюція людини і найдавніших цивілізацій на території сучасної України. Формування держави у східних слов'ян (VI–X ст.).

Курс "Історія та культура України": предмет і завдання. Методологія історії. Походження та основні етапи розвитку українського етносу. Джерела вивчення історії України. Вітчизняна та зарубіжна історіографія.

Найдавніше населення України. Палеоліт. Виникнення родового ладу. Мезоліт. Неоліт. Енеоліт. Трипільська культура. Розклад патріархально-родових відносин.

Перші держави на території України: Кіммерія, Скіфія, грецькі міста-держави, Сарматія. Гуни та готи.

Розселення стародавніх слов'ян. Розклад первіснообщинного ладу в слов'ян. Союзи племен та перші протодержави слов'ян в Україні. Заснування Києва. Розвиток феодальних відносин. Передумови утворення феодальної держави на Русі.

Тема 2. Русь - Україна (X – перша половина XII ст.). Давньоруські князівства в XII – перша половина XIV ст.

Соціально-економічний та політичний розвиток Київської Русі.

Походи на Візантію. Поширення християнства. Войовнича політика Святослава. Розквіт Київської держави за часів князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Запровадження християнства на Русі. Боротьба Русі проти половців. Князювання Володимира Мономаха. Культура Русі-України.

Причини феодальної роздробленості Русі. Феодальні усобиці. Особливості розвитку руських князівств в умовах роздробленості.

Зміцнення Галицького князівства. Галицько-Волинська держава часів Романа Мстиславича та Данила Романовича.

Боротьба Русі проти завойовників у XIII–XIV ст. та її значення.

Історичне значення Русі-України та Галицько-Волинської держави.

Тема 3. Українські землі в складі Литовського князівства, Польщі, Угорщини та інших країн (друга половина XIV – перша половина XVI століття). Україна в другій половині XVI – першій половині XVII століть.

Захоплення Литовським князівством Волині, Чернігово-Сіверщини, Поділля, Київщини та Переяславщини.

Литовсько-Руське князівство – феодальна поліетнічна держава з елементами федеративного устрою і певною автономією українських та білоруських земель. Кревська унія (1385) та її персональний характер. Островська угода (1392). Посилення влади литовських феодалів в Україні.

Загарбання Польщею Західного Поділля. Боротьба проти литовських і польських феодалів.Соціально-економічні відносини. Литовські Статути. Магдебурзьке право. Антифеодальні рухи.

Виникнення козацтва: територія, соціальний та національний склад, устрій.

Люблінська унія (1569) та її наслідки для українських земель. Національне гноблення. Церква в Україні. Брестська унія (1596) і боротьба православного духовенства з нею. Діяльність Петра Могили.

Козацтво у другій половині XVI – першій половині XVII ст. Запорозька Січ. Боротьба козаків з турками і татарами. Реєстрове козацтво. Політика П. Сагайдачного. Козацькі повстання першої половини XVII ст.

Тема 4. Українська національна революція (1648–1676 рр.). Україна в другій половині XVII століття.

Національно-визвольна революція: періодизація, причини, хід. Початок повстання під проводом Б. Хмельницького. Селянська війна 1648–1653 рр. Формування української державності в умовах війни. Зовнішня і внутрішня політика козацького уряду. Відновлення війни з Польщею. Смерть Б. Хмельницького.

Боротьба за владу. Ю. Хмельницький, І.Виговський, П.Тетеря, І. Брюховецький. Андрусівська угода. Боротьба за гетьманську булаву на Правобережжі. П. Дорошенко. І. Самойлович. Підсумки селянської війни і революції.

“Вічний мир” і закріплення поділу України. Адміністративно-територіальний устрій Лівобережжя. Політика російського царизму щодо України та її культури.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Тема 5. Посилення феодально-кріпосницького і національного гніту в Україні в XVIII ст. Ліквідація автономних прав України Російською імперією.

Гетьманування І. Мазепи. Українці у вигнанні. Пилип Орлик – гетьман в екзилі. Олешківська Січ.

Російська політика в Україні в першій половині XVIII ст. Гетьманування І. Скоропадського. Перша Малоросійська колегія. П. Полуботок. Відновлення гетьманства. Посилення гетьманської влади у часи Д. Апостола. Правління гетьманського уряду. Друге відновлення гетьманства. К. Розумовський і спроби реформ у Гетьманщині. Ліквідація гетьманства і утвердження Другої Малоросійської колегії. Особливості розвитку Слобожанщини. Ліквідація Запорозької Січі: причини та наслідки.

Соціально-економічний розвиток Правобережжя. Полонізація. Гайдамаки. Антифеодальне визвольне повстання 1768 р. Західноукраїнські землі. Рух опришків.

Колонізація Південної України.

Поділи Речі Посполитої (1772, 1793, 1795) і доля українських земель.

Тема 6. Україна в період кризи феодально-кріпосницької системи і формування капіталістичного укладу в першій половині XIX ст.

Українські землі в першій половині XIX ст., їх адміністративно-територіальний устрій. Посилення гніту царизму на Україні.

Розвиток капіталістичних відносин і посилення розкладу феодально-кріпосницької системи. Селянські рухи та виступи найманих робітників.

Дворянські революціонери в Україні. Польське повстання 1830–1831 рр. на українських землях. Кирило-Мефодіївське братство: програмні документи, діяльність, значення.

Соціально-економічний та політичний розвиток західноукраїнських земель. Суспільно-політичний рух. “Руська трійця”. Активізація національного руху в 1848–1849 рр.

Політика російського самодержавства в галузі культури та освіти в Україні (перша половина XIX ст.). Феномен Т.Г. Шевченка в українській та світовій історії.

Тема 7. Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій в другій половині XIX ст.

Кримська війна та її вплив на розвиток українських земель. Російські реформи 60-70-х років XIX ст.. Еволюція капіталістичних відносин.

Земський рух. Народництво в Україні. Громади.

Польське повстання 1863 р. на Правобережній Україні. Посилення національно-культурного гноблення в Україні після 1863 р.: “Валуєвський циркуляр” (1863) та Емський указ (1876). Активізація національного руху.

Київська громада. Діяльність М. Драгоманова. Часописи “Громада” і “Киевская старина”.

Робітничий рух в Україні. Поширення соціалістичних ідей і перші соціал-демократичні гуртки та групи.

Культурне життя в Україні другої половини XIX ст.

МОДУЛЬ ІІ. НОВІТНЯ І НОВІТНЯ СУЧАСНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Тема 8.Україна на початку XX століття (1900–1914 рр.). Україна в період Першої світової війни і Лютневої революції (1914 – лютий 1917 рр.).

Соціально-економічний розвиток України на початку XX ст. Розшарування селянства і зростання робітничого класу. Селянські виступи. Робітничі страйки.

Розвиток студентського і земсько-ліберального руху. Національний рух. Утворення політичних партій.

Україна в роки російської революції 1905–1907 рр. Український національно-визвольний рух в роки революції. Створення “Просвіт” та українських клубів. Українська думська громада в Державних Думах Росії.

Політичне становище на українських землях після поразки революції. Наступ політичної реакції. Аграрна політика П.А. Столипіна та її наслідки.

Українська культура початку XX ст.

Причини і характер Першої світової війни. Головні військові дії на території України. Політичні партії і течії в умовах війни. “Спілка Визволення України”. Головна Українська Рада. Українські січові стрільці.

Господарська розруха. Назрівання революційної кризи. Лютнева революція.

Тема 9. Національно-визвольна революція та державне будівництво в Україні (1917–1921 рр.).

Створення та діяльність Української Центральної Ради. Війна з радянською Росією. Брестська угода та її наслідки для України.

Німецько-австрійська окупація. Квітневий переворот 1918 р. Українська держава П. Скоропадського: внутрішня та зовнішня політика.

Відродження УНР. Директорія та її політичний курс. Проголошення ЗУНР. Політичні перетворення на західноукраїнських землях. Українська Галицька Армія. Акт злуки УНР та ЗУНР.

Відновлення та падіння радянської влади в Україні в 1919 р. Політика “воєнного комунізму”. Селянські повстанські рухи. Селянська армія Н. Махна.

Захоплення території України військами генерала А. Денікіна. Війська УНР та ЗУНР у боротьбі з денікінцями.

Боротьба за владу в Україні в 1920 р. Варшавська угода. Ризький мирний договір (1921). Підсумки і уроки української революції.

Тема 10. Україна в міжвоєнний період (1921-1939 рр.). Західноукраїнські землі під владою іноземних держав.

Світ після закінчення Першої світової війни. Успіхи зовнішньополітичної діяльності УСРР. Перехід від політики “воєнного комунізму” до нової економічної політики. Національно-державне будівництво. Входження України до СРСР. Голод 1921–1922 рр. Відбудова народного господарства на засадах НЕПу.

Українізація: передумови, суть та наслідки.

Перехід від НЕПу до адміністративно-командних методів керівництва економікою. АКС у політичній та культурній сферах.

Причини, наслідки та національно-політичні аспекти голоду 1932–1933 років.

Економічний розвиток УРСР напередодні Другої світової війни. Репресії проти партійно-державних діячів та військових, їх вплив на суспільне життя республіки.

Західноукраїнські землі в 20–30-х роках. Соціально-економічне становище. Діяльність політичних партій. Створення та діяльність Української Військової Організації. Організація українських націоналістів напередодні Другої світової війни.

Крах Версальсько-Вашингтонської системи і загострення міжнародних відносин. Мюнхенська змова і справа Закарпатської України. Автономія Карпатської України. Українське питання в міжнародній політиці напередодні війни.

Наука, література, театр, музика, кінематограф, образотворче мистецтво в умовах тоталітарного режиму.

Тема 11. Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 роки).

Західна Україна і геополітичні інтереси Німеччини та Радянського Союзу. Пакт Ріббентропа-Молотова. Радянська влада в Західній Україні.

Окупація України військами Німеччини та її союзників. Оборонні бої радянських військ в Україні. Оборона Києва, Одеси, Харкова. Бої на

Донбасі та в Криму.

Проголошення ОУН Української держави у Львові та його наслідки.

Окупаційний режим в Україні в 1941-1944 рр

Рух Опору. Радянський партизанський рух і підпілля. Український націоналістичний рух ОУН-УПА.

Визволення України.

Наслідки війни для України. Початок відбудови народного господарства. Соціально-економічні перетворення в західних областях України.

УРСР на міжнародній арені. ООН і Україна.

Тема 12. УРСР в 1945–1991 рр.: від тоталітаризму до незалежності.

Перехід України до мирного будівництва. Відродження народного господарства. Голод 1946–1947 рр. Колективізація в західних областях республіки та її вплив на політичну ситуацію в краї. Загострення політичної боротьби. ОУН-УПА. Репресії та депортація населення західноукраїнських земель.

Суспільно-політичне життя. Культ особи Й.В.Сталіна та його вплив на життя республіки.

Смерть Й. Сталіна. XX з'їзд КПРС. Демократизація суспільно-політичного життя республіки. Економічний розвиток у 50–60-х роках.

Соціально-економічне становище УРСР в другій половині 60-х–наприкінці 80-х років. Пошуки шляхів прискорення розвитку економіки та реформування соціальної сфери. Економічні реформи та причини їх незавершеності. Наростання кризових явищ у соціально-економічному розвитку республіки, країни. Занепад економіки України. Чорнобильська трагедія.

Суспільно-політичне життя республіки. Національна політика в Україні. Русифікація. Політичні репресії 60–70-х років. Українські правозахисники. Українська Гельсінська Спілка (Група).

Культурне життя в Україні в другій половині 40–80-х рр. Нігілістичне ставлення до збереження національної самобутності.

Складність, протиріччя та незавершеність соціально-економічних перетворень доби перебудови. Суспільно-політична ситуація в республіці та СРСР наприкінці 80-х років. Декларація про державний суверенітет України. Формування нових політичних партій.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. НОВІТНЯ СУЧАСНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Тема 13.Українська держава в сучасну добу (від початку 90-х років і до сьогодення). Незалежна Україна і українська діаспора.

Спроби трансформації СРСР у 1991 році. Серпневі події у Москві і позиція українського керівництва. Проголошення незалежності України. Вибори президента України та референдум 1 грудня 1991 року. Державна символіка. Економічна криза в Україні, спроби її подолання. Проблеми реформування ВПК. Прогресуючий занепад сільського господарства.

Вибори Президента України 1994 та 1999 років. Внутрішньополітичні події в Україні (1998-2005 рр.) Партійно-політична система України. Економічна політика та становище в соціально-культурній сфері. Національне питання в сучасній Україні.

Міжнародна діяльність України в сучасних умовах. Відмова від статусу ядерної держави та її наслідки. Участь в ООН, Раді Європи.

Українці за кордоном: історія і сучасність. Взаємозв’язки між Україною та українською діаспорою. Духовне життя суспільства та міжнаціональні відносини.

Структура залікового кредиту курсу «Історія та культура України» для студентів факультетів неісторичних спеціальностей

Змістові модулі / Теми	Кількість годин, відведених на:			індивідуальну роботу
	лекції	семінарські заняття	самостійну роботу	
МОДУЛЬ І. Давня і нова історія України				
Змістовий модуль 1. Давня історія України				
Тема 1. Вступ. Еволюція людини і найдавніших цивілізацій в Україні. Формування держави у східних слов'ян (VI–X ст.)	2	2		
Тема 2. Русь – Україна (X – перша половина XII ст.). Давньоруські князівства в XII – перша половина XIV ст.	2	2		
Тема 3. Українські землі в складі Литовського князівства, Польщі, Угорщини та інших країн (друга половина XIV – перша XVI століття). Україна в другій половині XVI – перший половині XVII століть.	4	2		
Тема 4. Українська національна революція (1648–1676 рр.). Україна в другій половині XVII століття.	4	4		
Кількість годин на змістовий модуль 1	**12**	**10**		
Змістовий модуль 2. Нова історія України				
Тема 5. Посилення феодально-кріпосницького і національного гніту в Україні у XVIII ст. Ліквідація автономних прав України Російською імперією.	2	2		
Тема 6. Україна в період кризи феодально-кріпосницької системи і формування капіталістичного укладу в першій половині XIX ст.	2	2		
Тема 7. Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій в другій половині XIX ст.	2	2		
Кількість годин на змістовий модуль 2	**6**	**6**		
Кількість годин на модуль І:	**18**	**16**		
МОДУЛЬ ІІ. Новітня і новітня сучасна історія України				

Змістовий модуль 3. Новітня історія України				
Тема 8. Україна на початку ХХ століття (1900–1914 рр.). Україна в період Першої світової війни і Лютневої революції (1914 – лютий 1917 рр.).			6	
Тема 9. Національно-визвольна революція та державне будівництво в Україні (1917–1921 рр.).	2	2		
Тема 10. Україна в міжвоєнний період (1921-1939 рр.). Західноукраїнські землі під владою іноземних держав.	2	2	6	
Тема 11. Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 роки).	2	2		
Тема 12. УРСР в 1945–1991 рр.: від тоталітаризму до незалежності.	4	2	6	
Кількість годин на змістовий модуль 3	**10**	**8**	**18**	
Змістовий модуль 4. Новітня сучасна історія України				
Тема 13. Українська держава в сучасну добу (від початку 90-х років і до сьогодення). Незалежна Україна та українська діаспора.	2	2	6	
Кількість годин на змістовий модуль 4	**2**	**2**	**6**	
Кількість годин на модуль ІІ	**12**	**10**	**24**	
Реферат (ІНДЗ)				**36**
Кількість годин	**30**	**26**	**24**	**36**

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ

(Індивідуальне навчально-дослідне завдання)

Навчальний посібник «Вища освіта України і Болонський процес» окреслює цей вид роботи студентів так:

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) – *вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується у процесі вивчення програмового матеріалу навчального курсу і завершується складанням підсумкового екзамену або заліку. ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.*

Мета ІНДЗ – *самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу, розвиток самостійної роботи.*

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) може бути оформленим у вигляді реферату.

Реферат (від. лат. реферо – доповідаю) – короткий виклад (перед аудиторією або в письмовій формі) наукової праці, вчення, змісту книги тощо.

Реферат – це перша з письмових науково-узагальнюючих робіт, яку виконують студенти у ВНЗ. Під терміном «реферат» об'єднані два різних види робіт:

1. Рефератом називають короткий проблемний виклад зміст книги або статті, в яких виокремлюють головні ідеї дослідження.

2. Рефератом також називають короткий виклад наявних у науковій літературі концепцій з обраної наукової проблеми. Саме такий тип реферату і виконують студенти.

Студентський реферат – це найменш самостійний різновид письмової наукової роботи. Виходячи з визначення, він не може містити ніяких елементів новизни. Достатньо грамотно і логічно репрезентувати головні ідеї із заданої теми, які містяться в кількох джерелах, а також згрупувати їх за точками зору.

Підготовка реферату покликана:

– поглибити, систематизувати і закріпити знання з окремої або кількох тем;

– виробити первинні навички здійснення науково-дослідницької роботи;
– розкрити рівень підготовленості студента до самостійної роботи з фаховою літературою, показати вміння орієнтуватися у виборі необхідних джерел для розкриття теми;
– виявити здібності студента робити самостійні висновки і теоретичні узагальнення, а також виявити своє ставлення до проблеми.

Етапи підготовки реферату:

– вибір теми;
– вивчення літератури і розробка плану реферату;
– оформлення реферату.

Обсяг: до 15 писаних сторінок.

Вимоги:

- реферат повинен складатися з плану, вступу, основної частини, висновків та списку використаної літератури;

- актуальність і оригінальність тематики, науковий і суспільний інтерес, який вона становить;

- для успішного виконання ІНДЗ обов'язковим є використання фахової літератури (публікацій документів, статей, монографій), що має виявити навички студентів до аналітичної роботи та показати їх обізнаність зі здобутками української історичної науки.

Оформлення списку використаних джерел та літератури

Характеристика джерела	**Приклад оформлення**
Монографії:	
один – три автори	Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Т-во «Знання», 1991. – 240 с.іл. Русина О., Горобець В., Чухліб Т. Незнайома Кліо. Українська історія в таємницях і курйозах XV – XVIII століття / Наук. ред. В. Смолій. – К.: Наукова думка, 2002. – 311 с.
чотири автори	Державний екзамен з історії України та методики її викладання: довідник / ред. кол. Кузнець Т.В., Рогожа М.М., Скус О.В., Дудник О.В. – Умань: Візаві, 2013. – 385 с.
п'ять та більше	Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х

авторів	років XX століття) / Монке С. Ю., Петренко А. І., Кузнець Т. В. та ін.: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001. – 266 с.
Багатотомні видання	Енциклопедія історії України**:** У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України.– К.: В-во "Наукова думка", 2003. – Т.1: А–В. – 688 с.
Перекладні видання	Боплан, Гійом Левассер де. Опис України / Гійом Левассер де Боплан**.** Пер. з фр., приміт. та передм. Я. І. Кравця. - Львів: Каменяр, 1990. - 301 с.: іл.
Стандарти	ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки: Структура і правила оформлення. – Чинний від 23.02.1995. – К.: Держстандарт України, 1995. – 38 с.
Збірники наукових праць	Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України: Мова науки. Термінологія: Міжвід. зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1997. – 192 с.
Словники	Архівістика: Термінолог. словник / ГАУ при Кабінеті Міністрів України, УДНДІАСД; Авт.-упоряд.: К.Є. Новохатський (голова), С.Г. Кулешов, І.Б. Матяш та ін. – К.: Вид. дім "КМ Академія", 1998. – 106 с.
Бібліографічні покажчики	Український історичний журнал: Систематичний покажчик (1987–2001 рр.) / Уклад.: Л.Я. Муха, І.Л. Островська, О.О. Заплотинська, А.В. Невмиржицька. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – 263 с.
Складові частини:	
книги	Діброва С. С. Сталінський «великий перелом»: погляд із 80-х // Про минуле – заради майбутнього / Упорядник Ю. І. Шаповал; Редкол.: І. Ф. Курас та ін. – К.: Вид-во при Київ. ун-ті, 1989. – С. 88–106**.**
збірника	Рибак І. В., Матвєєв А. Ю. Колективізація та розкурлення на Поділлі і Південно-Східній Волині (кін. 20-х – сер. 30-х) в історико-краєзнавчих студіях // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки / Українська історіографія на рубежі століть: Матеріали міжнародної наукової конференції, 25–26 жовтня 2001 р. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001. – Т. 7 (9). – С. 590–594**.**
журналу	Мазепа В. Історіософські ідеї Івана Франка // Київська

	старовина. – 2000. – № 2. – С. 18–32.
газети	Захарченко Р. Охматівська битва 1944 року // Маньківські новини. – 2005. – 18 червня.
енциклопедії	Короткий В. А. Антонович Володимир Боніфатійович // Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова), В.Ф. Верстюк, С.В. Віднянський та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1: А–В. – С. 105–106.
Тези доповідей	Жданов І. О. Основні риси та особливості формування правосвідомості українського народу // Тези міжнародної конференція «Етносоціальні процеси на Середньому Подніпров'ї: минуле і сучасність». – Черкаси, 1999. – С.8–9.
Рецензії:	Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 9 т. – Т. 1: X – XV ст. / Упор. і передмова О. Сліпушко. – К.: Дніпро, 2001. – 632 с. Рец.: Горський В. Україна поза межами можливого, або як творяться міфологеми // Український гуманітарний огляд. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 127–140.
Дисертації	Петренко О. П. Панський маєток на Східному Поділлі наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст.: соціально-економічні та етно-конфесійні відносини: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Київ, 2005. – 204 с.
Автореферати дисертації	Орлик В. М. Об'єднання Німеччини: передумови та етапи процесу (1989–1990 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський ун-т імені Т. Шевченка. – Київ, 1998. – 17 с.
Опубліковані документи	Доповідна записка Оргмасового відділу до правління Укрколгоспцентру про причини виходу селян з колгоспів України // Колективізація і голод на Україні, 1929–1933: Зб. док. і мат. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 525–531.
Неопубліковані (архівні) документи	Табель і відомості про промисловість й торгівлю в містах Подільської губернії (10 січня – 30 жовтня 1805) // Державний архів Вінницької області. – Ф. 227. – Оп. 1. – Спр. 404. – 234 арк.
Електронні документи	Порядок користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі та

	територіальним громадам // www.archives.gov.ua/Low-base/Regulations/2003-07-08.php

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ З КУРСУ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»

1. Трипільська культура на території України.
2. Подорож в загадкову Скіфію.
3. Грецькі поселення Північного Причорномор'я.
4. Походження українського народу.
5. Язичницькі вірування східних слов'ян.
6. Давньоруські князі Олег, Ігор, Ольга.
7. Київський князь Володимир Великий.
8. Великий київський князь Ярослав Мудрий.
9. Великий київський князь Володимир Мономах.
10. Хрещення Русі.
11. Галицько-Волинська держава: сторінки історії.
12. Князь Данило Галицький.
13. Здобутки і втрати Люблінської унії.
14. Берестейська церковна унія.
15. Дмитро Вишневецький на тлі ранньої історії козацтва.
16. Запорозька Січ: адміністративний устрій і господарство.
17. Військове мистецтво запорозького козацтва.
18. Культура запорозького козацтва.
19. Культура Русі-Україна.
20. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний.
21. Національний герой Самійло Кішка.
22. Б. Хмельницький – державотворець і полководець.
23. Українська козацька держава.
24. Гетьман І. Виговський.
25. Черкащина і Уманщина в роки національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.
26. Переяславська рада: реальність, вигадки та сучасні оцінки.
27. Гетьман Павло Тетеря.
28. Гетьман І Брюховецький.
29. Гетьман П. Дорошенко.
30. Гетьман Д. Многогрішний.
31. Гетьман І. Самойлович.
32. Гетьман Ю. Хмельницький.
33. Козацький ватажок Семен Палій.

34.Гетьманування І. Мазепи.
35.Зруйнування Запорозької Січі.
36.Останній кошовий – Петро Калнишевський.
37.Гетьман Пилип Орлик.
38.Гетьман Павло Полуботок.
39.Гетьман Данило Апостол.
40.Гетьманування Кирила Розумовського.
41.Чорноморське і Кубанське козацтво.
42.Ватажки Коліївщини: М. Залізняк та І. Гонта.
43.Рух опришків.
44.Києво-Могилянська академія.
45.Мислитель і письменник Григорій Сковорода.
46.Козацтво на Уманщині.
47.Бантиш-Каменський в історії та культурі України.
48.Іван Котляревський та його «Енеїда».
49.Михайло Максимович – історик України.
50.Микола Гоголь і українська минувшина.
51.Наукові студії Ізмаїла Срезневського.
52.Декабристський рух в Україні.
53.Революція 1848-1849 рр. в Австрійській імперії та українці.
54.Польське повстання (1830-1831 рр.) на Правобережній Україні.
55.Микола Костомаров: людина, вчений, громадський діяч.
56.Політичний портрет Тараса Шевченка.
57.Кирило-мефодіївець Микола Гулак.
58.Кирило-мефодіївець Василь Білозерський.
59.Пантелеймон Куліш – вчений та громадський діяч.
60.Україна в Кримській війні 1854-1856 рр.
61.П.Чубинський – штрихи до історичного портрету.
62.Південно-Західний Відділ Імператорського Російського Географічного Товариства.
63.Михайло Драгоманов – мислитель, публіцист, борець.
64.Історичне товариство Нестора–літописця.
65.Громадівець та історик Володимир Антонович.
66.Народники на Україні.
67.Трудова еміграція українців у другій половині XIX ст.
68.Митрополит Андрій Шептицький.
69.Наукове Товариство імені Т.Шевченка.
70.Національний рух на західноукраїнських землях.
71.Микола Пирогов і Україна

72. Національне питання в Україні на початку ХХ ст.
73. Студентський рух в Україні на початку ХХ ст.
74. Діяльність Українських січових стрільців.
75. Трагедія українського народу в Першій світовій війні.
76. Культура України на початку ХХ ст.
77. Постать М. Грушевського в українській історії.
78. Володимир Винниченко–видатний український письменник, публіцист і політик.
79. Аграрна і національно–культурна політика гетьмана П. Скоропадського.
80. Гетьман П. Скоропадський.
81. Історичний портрет С.В.Петлюри.
82. НЕП: сутність, значення.
83. Культурне будівництво в 20-ті роки ХХ ст. в Україні.
84. Знищення української інтелігенції під приводом боротьби з «українським буржуазним націоналізмом».
85. Сталінський терор в армії та його трагічні наслідки.
86. Голодомор 1932–33 років в Україні: причини та наслідки.
87. Проголошення самостійності Карпатської України.
88. Україна в умовах окупації гітлерівською Німеччиною.
89. Створення та діяльність УПА (Української повстанської армії).
90. Наслідки Другої світової війни для України.
91. Масові репресії 1944 – початку 50-х років ХХ ст.
92. Діяльність УРСР на міжнародній арені після Другої світової війни.
93. Післявоєнна відбудова економіки України.
94. Голод 1946 – 1947 років, його причини і наслідки.
95. Збройна боротьба ОУН–УПА в західних областях України.
96. ХХ з'їзд КПРС. Засудження культу особи Й.В. Сталіна.
97. «Відлига» і духовне відродження України.
98. Дисидентський рух в Україні.
99. Міжнародне становище СРСР наприкінці 70-х – початку 80-х років ХХ ст.
100. Україна в умовах незалежності: здобутки і проблеми.

КОНТРОЛЬ

Контроль на семінарських заняттях включає в себе декілька категорій оцінок знань та практичних умінь студентів. Кількість балів тут коливається в залежності від виду виконаної роботи:

1) основне повідомлення по одному з питань семінару;
2) формулювання додаткових питань доповідачу;
3) доповнення;
4) рецензування відповіді;
5) участь у дискусії.

Якщо на семінарі студент тільки слухає (присутній) і не бере участі і в обговоренні питань, то він не отримує балів. У випадку, коли на пропозицію викладача відповісти на питання або виконати якийсь інший вид навчальної роботи, студент відмовляється це зробити, він отримує відповідно «нуль балів».

Упродовж семестру студент виконує ІНДЗ (реферат). Студент має можливість консультуватися з викладачем. Захист виконаного завдання відбувається відповідно до графіку, який встановлюється викладачем.

Контрольна робота проводиться у вигляді тестових завдань, які розробляються лектором. Ці завдання включають в себе знання хронології, термінології, персоналій тощо.

Оцінювання (визначення рейтингу) навчальної діяльності

Модуль І							**Модуль ІІ**					**ІНДЗ**	**ПК**
ЗМ_1				**ЗМ_2**			**ЗМ_3**				**ЗМ_4**		
25				**15**			**20**				**5**	**20**	**15**
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8 -9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13		
5	5	5	10	5	5	5	5	5	5	5	5	20	15
Всього: 100 балів													

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

90-100 балів – відмінно (A)
83-89 балів – добре (B)
75-82 балів – добре (C)
69-74 бали – задовільно (D)
60-68 балів – задовільно (E)
35-59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX)
1-34 бали – незадовільно з обов‘язковим повторним курсом (F)

ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»

МОДУЛЬ І.
Семінар 1. ПЕРВІСНЕ СУСПІЛЬСТВО НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Мета: *З'ясувати періодизацію стародавньої історії України, визначити характерні особливості кожної з епох, познайомитись з природно-кліматичними умовами за доби появи та еволюції найдавніших людських істот в Україні, розглянути устрій мисливських суспільств. Охарактеризувати неолітичну революцію. Дізнатись про Трипільську археологічну культуру та її дослідження на території нашого краю.*

Вияснити взаємопов'язаність процесу розвитку знарядь праці із суспільними змінами, з'ясувати яке населення мешкало на території України в добу раннього залізного віку, переконатися, що воно було різноетнічним, висвітлити період грецької колонізації Північного Причорномор'я і визначити її наслідки.

Розглянути основні концепції походження східних слов'ян, визначити вклад сучасних істориків у проблему слов'янського етногенезу. Визначити характерні риси праукраїнства в племенах зарубинецької, пеньківської, празької та колочинської культур з тим, щоб переконатися, що лісостепова і лісова зона Правобережної України були центром формування слов'янства.

Орієнтовний план вивчення теми

1. Українські землі в первісну епоху.
2. Доба енеоліту на Україні. Трипільська культура.
3. Кочові племена Північного Причорномор'я.
4. Грецька колонізація Північного Причорномор'я. Боспорське царство.
5. Стародавні слов'яни: територія розселення, заняття, побут, вірування.

Реферати:

- Подорож у загадкову Скіфію.
- Грецькі поселення Північного Причорномор'я
- Трипільська культура на території України
- Походження українського народу.
- Язичницькі вірування східних слов'ян.

Питання для самостійного опрацювання:

Археологічні культури епохи міді-бронзи.

Природнокліматичні умови, в яких жили первісні люди.

Основна хронологія:

2-2,5 млн. р. тому – поява високорозвинених приматів, від яких бере свій початок людина;

від появи людини до 100 тис. р. тому – доба *раннього палеоліту;*	*палеоліт* (стародавній кам'яний вік)
100 тис. р. – 35 тис. р. тому – *середній палеоліт*;	
35 тис. р. – 10 тис. р. тому – *пізній палеоліт*;	

10 тис. р. – 8 тис. р. тому – *мезоліт* (середній кам'яний вік);

8 тис. р. – 6 тис. р. тому – *неоліт* – (новий кам'яний вік);

6 тис. р.- 3 тис. р. тому – *енеоліт* (мідний, або мідно-кам'яний вік);

IV – III тис. до н. е. – поширення трипільської культури на території України.

IX – VII ст. до н. е. – розселення кіммерійців між Дністром і Доном, а також на Кримському і Таманському півостровах;

VII – III ст. до н. е. – панування скіфів на території Північного Причорномор'я;

III ст. до н.е. – III ст. н. е. – період сарматської колонізації українських степів;

др. пол. VII ст. до н. е. – IV ст. н. е. – існування осередків античної цивілізації в Північному Причорномор'я;

V – VII ст. – розселення східних слов'ян;

VI – VII ст. – поява міст у східних слов'ян;

VIII – IX ст. – формування східнослов'янської держави;

Опорні поняття та терміни:

АРТЕФАКТ – будь-який матеріальний об'єкт, виготовлений або модифікований людиною минулого, який виконує певну культурну функцію.

АРХЕОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА – 1) сукупність археологічних артефактів і комплексів на певній території у певний час; 2) матеріальні залишки окремого етносу або етнічної спільності.

АРХЕОЛОГІЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ – розподіл минулого людства на археологічні періоди за ознаками матеріальної культури, в основному – за матеріалами, з яких виготовлено знаряддя праці.

ВІДТВОРЮВАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО – господарство, у якому основним джерелом існування людини є вирощування культурних рослин та розведення свійських тварин.

ПЛЕМ'Я – 1) сукупність родів, які знаходяться у шлюбних контактах; 2) союз екзогамних родів, які об'єднані спільністю походження, з чого виникають такі ознаки, як єдність назви мови, території та звичаїв; 3) самоврядна первісна община, що виникла на тлі як загального володіння

засобами виробництва, так і родинних відносин і утворює деяку етнічну спільність.

ПОСЕЛЕННЯ – місце перебування людського колективу, обране на тривалий час і яке має житлові та робочі приміщення, а також штучно створений житловий майданчик та деяку територію, яка до них прилягає.

ПРИВЛАСНЮЮЧЕ ГОСПОДАРСТВО – господарство з переважаючою в економіці роллю мисливства, збиральництва, а пізніше рибальства, що відповідає найдавнішій стадії господарсько-культурної історії людства.

СКІФИ – це грецька назва іраномовних кочовиків українських степів. Їхня самоназва – сколоти.

САРМАТИ – назва кочовиків, що прийшли з-за Дону в українські степи на зміну скіфам. Греки та римляни називали їх сарматами, або сарматами, що з давньоіранської перекладається як «оперезаний мечем».

ЕТНОГЕНЕЗ – походження народів.

ЕТНОС – 1) окремий життєздатний організм, що усвідомлює свою цілісність: відрізняється від інших низкою специфічних ознак (самосвідомість, самоназва, мова, культура й т. ін.); 2) позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об’єднана спільним походженням, культурою, мовою, історією, традиціями та звичаями.

НАРОД УКРАЇНСЬКИЙ – історична форма етно-соціальної спільності українців. До соціально-економічних ознак народу належить розвиток подібних форм господарства, економічні зв’язки, характерні риси народного побуту. До етнічних ознак народу відносяться етно-антропологічні особливості, спільна мова, риси національного характеру, святогляд, національна самосвідомість.

ЯЗИЧНИЦТВО – прийнятий у християнському богослов’ї, науковій літературі термін для дохристиянських релігій, головним чином політеїстичних (багатобожних).

Література:

1. Агбунов М.В. Путешествие в загадочную Скифию. – М., 1989. – 190 с.
2. Аркас М. Історія України-Русі. – К., 1990. – С. 6-40.
3. Археологічний вісник. Спеціальний випуск, присвячений 110-річниці відкриття Трипільської культури / ред. кол.: В.Г.Кузь, О.Г. Корвін-Піотровський, В.О. Круц та ін.–Умань, 2003.–54 с.
4. Атрибути Аполона й Артеміди на пам’ятках мистецтва з Ольвії, Херсонеса та міст Боспора // КС. – 2006. – № 1. – С. 3-12.

5. Баран В. Археологічні культури та літописні племена напередодні утворення Київської держави // Історія в школах України. – 2003. - № 5. – С. 36-41.
6. Бережанський В. Воєнне мистецтво скіфів // Пам’ять століть. – 1996. – № 3. – С. 85-100.
7. Бойко О.Д. Історія України. – К., 2004. – С. 23-31; 6-40.
8. Борисенко В.И. Курс української історії: з найдавніших часів до XX століття. – К., 1996. – С. 5-13; 13-22; 22-37.
9. Бунятян К.П. Давнє населення України. – К., 1999. – С. 45-134; 183-198.
10. Винокур І.С., Трубчанінов С.В. Давня і середньовічна історія України. – К., 1996. – С. 5-151.
11. Геродот із Галікарнасу. Скіфія. – К., 1992. – 72 с.
12. Давня історія України. В 3-х томах. – Т. 1. Первісне суспільство. – К., 1997. – С.17-544.
13. Давня історія України. В трьох томах. – Т. 3. – К., 2000. – С. 61-190.
14. Давня історія україни. В трьох томах. Т. 2. Скіфо-антична доба. – К., 1998. – С. 11-194.
15. Давня історія України. У 2-х книгах // Під ред. Толочка П.П. – К., 1995. – Кн. 1. – С.11-88.
16. Давня історія України. У 2-х книгах // Під ред. Толочка П.П. – К., 1995. – Кн. 2. – С. 5-16; 198-205.
17. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Л., 1991. – С.29-32.
18. Етнічна історія давньої України. – К., 2000. – С. 7-93; 118-195.
19. Залізняк Л. Нариси стародавньої історії України. – К., 1994. – С. 11-78; 117-136.
20. Залізняк Л. Первісна історія України. – К., 1999. – С. 9-82; 146-189.
21. Зубар В.М. Виникнення воєнного та релігійного союзу грецьких міст Боспору Кіммерійського // УІЖ. – 1997. – № 4. – С. 41-52.
22. Історія України. Документи. Матеріали. – К., 2002. – С. 5-15.
23. Історія України. Курс лекцій. – Книга 1. – К., 1991. – С.5-15; 23-35.
24. Козлов М.М. Уявлення давніх слов’ян про потойбічний світ // УІЖ. – 2000. – № 3. – С. 61-73.
25. Круц В.О., Чабанюк В.В., Чорновіл Д.К. Ранок землеробського світу. Пам’ятки трипільської культури на Тальнівщині. – К., 2000. – С.6-21.
26. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. – К., 1993. – 86 с.
27. Острась Едуард. Звідки пішла назва «Україна» // КС. – 2006. – № 1. – С. 56-64.

28.Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 1. – К., 1992. – С. 41-55; 56-60; 66-82.
29.Священко З. Із історії археологічного вивчення Уманщини // КС. – 2002. - № 5. – С. 172-175.
30.Священко З.В. Історія Уманщини (З найдавніших часів до середини XVII ст.). – Черкаси, 2006. – С. 34-52; 64-70.
31.Скіфська Пектораль // Степовик Д. Скарби України. – К., 1991. – С. 11-17.
32.Скржинська М.В. Найдавніший державні нагороди на землях України // УІЖ. – 2006. – № 4. – С. 130-140.
33.Трипільська культура на землях історичної Уманщини. Матеріали міжрегіональної конференції. – Умань, 2003. – 54 с.
34.Яковенко Н. Нарис історії України. З найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997. – С.14-26.

Семінар 2. РУСЬ – УКРАЇНА. ДАВНЬОРУСЬКІ КНЯЗІВСТВА (X – ПЕРША ПОЛОВИНА XIV СТ.)

Мета: *Окреслити передумови утворення Давньоруської держави, розкрити суть теорій походження Русі-Україна, визначити роль норманів в утворенні держави східних слов'ян, охарактеризувати політичний устрій, соціальну структуру та господарство Русі. Розкрити поворотну роль одержавлення християнства для зміцнення держави та для пришвидшення культурного поступу. Довести, що утворення і розвиток Давньоруської держави було закономірним підсумком складного і тривалого соціально-економічного та культурного розвитку слов'янського суспільства.*

З'ясувати чому Русь перейшла від моно- до поліцентризму і які наслідки були цього процесу. Переконатись, що феодальне дріблення було природним наслідком розвитку феодального ладу. Виявнити, які князівства першими відокремились і яку роль у цей період відіграв Київ. Проаналізувати вплив монголо-татарської навали на розвиток Галицько-Волинської Русі.

Ознайомитись з яскравим і багатогранним явищем – культурою Київської Русі, яке стало наслідком тривалого процесу внутрішнього розвитку східнослов'янського суспільства і увібрало все краще від своїх слов'янських предків та від світової цивілізації. Узагальнити отримані знання, визначити історичне значення Київської Русі. Виокремити уроки історії Київської держави.

Висвітлити процес появи нового державного об'єднання – Галицько-Волинського князівства, яке впродовж майже півтора століття після занепаду Києва було центром політичного та економічного життя східного

слов'янства і представляло східнослов'янську державність на міжнародній арені. З'ясувати етапи державного розвитку та причини занепаду Галицько-Волинської держави.

Орієнтовний план вивчення теми

1. Формування, політичний та соціально-економічний розвиток Київської Русі.
2. Період могутності держави. Володимир Великий. Ярослав Мудрий.
3. Причини і наслідки розпаду Руси-України. Експансія монголо-татар на давньоруські землі.
4. Освіта, література, наукові знання, архітектура, живопис в Київській Русі. Історичне та культурне значення Руси-Україна.
5. Становлення Галицько-Волинської держави. Діяльність Данила Галицького.
6. Галицько-Волинська держава за спадкоємців Данила Галицького (1264-1325 рр.). Боротьба за „галицьку спадщину" Литви, Польщі та Угорщини (1325-1350 рр.).

Реферати:

- Культура Руси-України.
- Давньоруські князі Олег, Ігор, Ольга.
- Київський князь Володимир Великий.
- Великий київський князь Ярослав Мудрий.
- Великий київський князь Володимир Мономах.
- Хрещення Руси-України.
- Князь Данило Галицький.
- Галицько-Волинська держава: сторінки історії.

Основна хронологія:

880-912 рр. – князювання Олега з роду новгородського князя Рюрика;

882 р. – вбивство Олегом київських князів Аскольда і Діра, вокняжіння на київському престолі Олега;

912-945 рр. – княжіння Ігоря;

945-965 рр. – регенство дружини Ігоря Ольги від імені малолітнього сина Святослава;

965-972 рр. – княжіння Святослава Ігоревича;

980-1015 рр. – княжіння Володимира Святославовича;

988 р. – хрещення киян, початок запровадження християнства на Руси-України;

1015-1019 рр. – княжіння сина Володимира Святополка I Окаянного;

1019-1054 рр. – княжіння Ярослава Володимировича Мудрого;
1054-1068 рр. – княжіння Ізяслава;
1072 р. – «Правда Ярославичів» (нова редакція збірника руських законів);
1073-1076 рр. – княжіння Святослава Ярославича;
1077-1078 – повернення Ізяслава (з допомогою польського короля Болеслава II);
1078-1093 рр. – княжіння Всеволода Ярославовича;
1093-1113 рр. – княжіння Святополка Ізяславовича;
1097 – Любецький з'їзд, що являв собою спробу припинити чвари між князями і об'єднатися для боротьби із зовнішніми ворогами;
1113-1125 рр. – княжіння Володимира Мономаха;
1113 – Устав Володимира Мономаха (доповнення до «Руської правди»);
1125-1132 рр. – княжіння Мстислава Володимировича. Завершення періоду єдності на Русі.
1097 р. – заснування Новгород-Сіверського князівства;
1050-ті рр. – виникнення Переяславського князівства;
1206 р.– монгольську державу очолив хан Чингізхан;
1223 р. – битва на р. Калка, що призвела до тяжкої поразки руських дружин;
1237-1238 рр. – похід орд хана Батия на північні князівства: Рязанське, Володимиро-Суздальське, Смоленське;
1239-1240 рр. – війська хана Батия захопили Переяслав і Чернігів;
1240 р. – оточено і взято Київ;
1241 р. – захоплено Галичину і Волинь. Втрачено всі три столиці – Київ, Галич, Володимир-Волинський;
1242 р. – створено державу – Золота Орда. Столиця – Сарай-Бату;
1259-1261 рр. – орди хана Бурундая вирушили на Галичину і Волинь. Зруйновано основні фортифікаційні укріплення руських князівств.
1012-1037 рр. – будівництво Софіївського собору в Києві;
1037 р. – Ярослав Мудрий заснував при Софіївському соборі першу бібліотеку на Русі;
1051 р. – заснування Києво-Печерської лаври;
1037-1039 рр. – Митрополит Іларіон написав і проголосив «Слово про Закон і Благодать»;
1113 р. – укладання літописцем Нестором «Повісті минулих літ»;
1187 р. – вперше в літописі згадується назва «Україна».
1199 р. – волинський князь Роман Мстиславович об'єднав Галицьку і Волинську землі; утворення Галицько-Волинського князівства;
1202 р. – Роман Мстиславович оволодів Києвом, об'єднавши всю Південно-Західну Русь;

1205 р. – Роман Мстиславович загинув біля польського міста Завихвоста під час походу на малопольського князя Лєшка Білого;
1219-1228 рр. – князювання в Галичині новгородського князя Мстислава Удатного;
1201-1264 рр. – життя Данила Романовича Галицького;
1215 р. – Данило і Василько Романовичі вокняжились на Волині;
1225 р. – перша спроба захопити галицькі землі (невдала);
1238 р. – Данило Романович вокняжився в Галичині; розгромив хрестоносців під Дорогочином;
1245 р. – добився права на князювання в Галичині та Волині, здобув у Золотій Орді «ярлик»;
1253 р. – Данила Галицького короновано папою римським Іннокентієм IV;
1256 р. – засновано м. Львів;
1323 р. – Литва захопила Берестейську та Дорогочинську землі;
1323-1340 рр. – князювання Юрія II (Болеслава Тройденовича – останнього Галицько-Волинського князя);
1302-1303 рр. – заснування Юрієм I Галицької митрополії Православної Церкви.

Опорні поняття та терміни:

ВОЛИНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО – політично-територіальне утворення на західних землях Південної Русі, що склалося в другій половині XI ст. навколо м. Володимира Волинського. Започатковане старшим сином Ярослава Мудрого Ізяславом по смерті батька. В 1154 році розділилось на Володимиро-Волинське і Луцьке. Далі історія Волинського князівства зосереджується у Володимиро-Волинському князівстві, на чолі якого став Мстислав Ізяславович. Наприкінці 1160-х років воно було поділене між його синами. У Володимирі до кінця XII ст. правив Роман Мстиславович, котрий об'єднав Волинське князівство з Галицьким.

ГАЛИЦЬКЕ КНЯЗІВСТВО – територіально-політичне утворення на заході Південної Русі з центром у м. Галичі. Сформоване на початку 1140-х років звенигородським князем Володимирком Володаревичем, який приєднав до своїх володінь Перемиське й Теребовлянське князівство та м. Галич. Син Володимира Ярослав і онук Володимир княжили у Галичі до кінця XII ст. Зі смертю Володимира Ярославича (1199 р.) династія Ярославичів згасла.

ГАЛИЦЬКА МИТРОПОЛІЯ – церковна провінція, що була утворена на землях Галицько-Волинської держави стараннями князів Лева Даниловича та Юрія I у 1302-1303 роках. Грамоту на піднесення галицького єпископства до

рангу митрополії та вилучення його з-під юрисдикції київського митрополита підписали Константинопольський патріарх Атаназій та візантійський імператор Андроник. До її складу входило шість єпархій: Галицька, Володимирська, Перемишльська, Холмська, Луцька та Турівська. Вперше скасовано Галицьку митрополію за наполяганням Москви у 1347 році. У 1347 р. царгородський патріарх Філотей відновив її, і митрополитом став галицький єпископ Антоній. У 1401 році була підпорядкована Київській митрополії, а київський митрополит став іменуватися «Київським, Галицьким і всея Русі». Резиденція київського митрополита знаходилась у Москві. Вдруге відновлена у 1807 році.

ДРУЖИНА – озброєні загони при князеві у Київській Русі. Брали участь у війнах, управлінні князівством та особистим господарством князя. Поділялась на «старшу» і «молодшу».

ЗАКУПИ – люди, що з різних причин втрачали власне господарство і змушені були йти в кабалу до феодала за купу (грошову позичку).

ЇЗГОЇ – категорія людей, що вийшли із свого звичайного соціального стану, позбавились засобів до існування.

ОПОЗИЦІЯ – протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії, організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки, уряду, системи влади, конституції, політичної системи в цілому.

РЕГЕНТСТВО – в монархічній державі тимчасове правління, одноосібне чи колегіальне (регентська рада), за недієздатністю монарха (за малолітством, тривалою хворобою та ін.).

«РУСЬКА ПРАВДА» – давньоруське право, включає: окремі норми «Закону Руського», правду Ярослава Мудрого, Правду Ярославичів, Устав Володимира Мономаха та ін. Предметом правового захисту в ній є: життя, тілесна недоторканість, честь дружинної знаті.

РЯДОВИЧІ – селяни, які уклали з феодалом ряд (договір) і на його підставі працювали на феодала.

СМЕРДИ – більша частина селян, що мали приватне господарство, житло, земельні наділи, платили данину князю і були відносно вільними.

СНЕМИ – князівськи з’їзди.

ХОЛОПИ – населення, що перебувало у повній власності феодала, за правовим становищем близькі до рабів.

ЧЕЛЯДЬ – особи, що втратили своє господарство і працювали на феодала. Їх продавали, дарували, передавали у спадщину.

ЗОЛОТА ОРДА – середньовічна імперія під владою монголо-татарських ханів. Заснована Батиєм в 40-х роках XIII ст. В часи свого розквіту

охоплювала Східний Сибір від р. Обі, більшу частину Середньої Азії та величезні території Східної Європи до р. Дністра.

КОЛЕКТИВНИЙ СЮЗЕРЕНІТЕТ – спільне управління Давньоруською державою найбільш сильними і авторитетними князями з сімейства Рюриковичів за доби удільної роздробленості.

КИЇВСЬКА ЗЕМЛЯ – адміністративно-територіальна область Давньоруської держави. В період феодальної роздробленості її територія охоплювала землі, що простягалися на Правобережжі від басейну р. Рось на півдні (за винятком області тюркомовних чорних клобуків) до правого берега р. Прип'ять на півночі, де межувала з Чернігівським і Турівським князівствами. Далі кордони вздовж Прип'яті йшли на захід до нижньої і середньої течії р. Горинь, межиріччя р. Случ та верхів'їв Південного Бугу. На сході вони охоплювали частину Лівобережжя. Київ контролював також гирло Дніпра, де розміщувався важливий торговельний порт Олешшя.

КНЯЗІВСТВО – державне утворення або територія на чолі з князем.

КНЯЗЬ – 1) у східних слов'ян вождь, воєначальник племені (союзу племен), який обирався з числа родоплемінної знаті; 2) в період раннього феодалізму – глава держави або окремого політичного об'єднання. У Київській Русі склалася така ієрархія титулу «князь»: «великий князь», який очолював значне державне об'єднання на Русі та «удільний князь», котрий мав власне володіння (уділ), що входило до складу великого князівства.

ЧЕРНІГІВСЬКЕ КНЯЗІВСТВО – у вузькому розумінні – власне чернігівська князівська волость; у широкому – вся Чернігово-Сіверська земля, до складу якої входили значні території давніх племінних об'єднань – полян, сіверян, в'ятичів, радимичів, кривичів.

ВЕСНЯНКИ – хорові пісні, присвячені приходу весни, з іграми й танцями, в яких органічно поєднанні слово, рух і мелодія. У давніх слов'ян рік починався весною (березневе літочислення).

КИЇВСЬКА МИТРОПОЛІЯ – перша церковна структура в Русі-Україні після запровадження християнства. З часу свого існування (між 995 і 997 рр.) мала відносну самостійність, хоча й перебувала під юрисдикцією константинопольського патріарха. Внаслідок політичного та економічного занепаду Києва припинила свою діяльність. Відновлена в 1620 р.

МАСЛЯНА – давньослов'янське свято проводів зими, пристосоване християнською церквою до тижня перед Великим постом.

ОРАНТА – давньохристиянська Богоматір, заступниця людей, покровителька бідних; образ молитви. Зображалася з піднятими вгору руками – жест адорації (молитви).

ФЕНОМЕН – виняткове, незвичайне, рідкісне явище.

Література:

1. Баран В.Д. Княжий Галич в історії України (до 880-річчя Данила Галицького) // УІЖ. – 2001. - № 4. – С. 57-75.
2. Бойко О.Д. Історія України. – К., 1999. – С. 45-61; 65-75.
3. Борисенко В.Й. Курс української історії: з найдавніших часів до ХХ ст. – К., 1996. – С. 70-79.
4. Відома і чута в усіх кінцях землі. – К., 1993. (Історичні портрети князів Володимира, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха).
5. Вілкун Т. Літописні „бояри" і „чернь" на вічі (XII-XIII ст.) // КС. – 2001. – № 3. – С. 40-55.
6. Горський А.А. Ще раз про роль норманів у формуванні Київської Русі // УІЖ. – 1994. - № 1. – С. 3-9.
7. Готун І., Моця О. З життя киян часів Батия // КС. – 1993. - № 5. – С. 77-80.
8. Денисенко В. Освіта і шкільництво у давній Русі-України // Пам'ять століть. – 2005. - № 2. – С. 15-25.
9. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Л., 1991. – С. 59-84.
10. Дубиняк Р., Цибаняк П. Грошова система в Україні за княжих часів // КС. – 1992. - № 4. – С. 52-56.
11. Залізняк Л. Давньоруська народність: імперський міф чи історична реальність? // Пам'ять століть. – 1996. - № 2. - С. 2-15.
12. Історія України в особах: Давньоруська держава. – К., 1996. – С. 5-127.
13. Історія України. Документи. Матеріали. – К., 2002. – С. 15-67.
14. Історія України. Курс лекцій / Кер. авт. кол. Л.Г. Мельник. – К., 1991. – Т. 1. – С. 35-69.
15. Історія України. Курс лекцій. Кн. 1. – К., 1991. – С.
16. Історія України. Нове бачення / О.І. Гуржій, Я.Д. Ісаєвич, м.Ф. Котляр. – К., 1995. – Т. 1. – С. 40-68; 68-81; 73-95.
17. Костомаров М.І. Князь Данило Романович Галицький // Наука і суспільство. – 1989. – № 9.
18. Котляр М. Галицько-Волинська Русь у XIII ст. // КС. – 1999. – С. 3-15.
19. Котляр М. Галицько-Волинський ізвод у колі давньоруських літописів // КС. – 1999. - № 1. – С. 13-21.
20. Котляр М.Ф. Галицько-Волинське князівство // УІЖ. – 2000. - № 1. – С. 21-32.
21. Котляр М.Ф. Роман і Романовичі в історії України (до 880-річчя Данила Галицького) // УІЖ. – 2001. - № 4. – С. 57-75.
22. Котляр Микола. Бойові та похідні порядки галицького і волинського війська в XII – XIII ст. // КС. – 2004. - № 4.

23.Котляр М. Полководці давньої Русі. – К., 1996. – 150 с.
24.Котляр М.Ф. Давньоруська держава кінця XI – початку XII століття (Від усобиць до стабілізації). // УІЖ. – 1997. - № 2. – С. 18-28.
25.Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, 1990. – С. 71-85.
26.Лях Р.Д., Ізюмов В.І., Красноносов Ю.М. Історія України. – К., 1998. – С. 48-55; 64-70.
27.Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. – К., 1996.
28.Новакович Руслан. Медики князівської Русі // КС. – 1994. - № 4. – С.112-114.
29.Овсій І.О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року). – К., 2002. – С. 6-57.
30.Острась Едуард. Звідки пішла назва «Україна» // КС. – 2006. - № 1. – С. 56-64.
31.Полонська-Василенко Н. Історія України. – К., 1992. – Т. 1. – С. 87-192; 214-270.
32.Пуцько В.Г. Про заснування Десятинної церкви у Києві // УІЖ. – 1990. - № 9. – С. 93-98.
33.Ричка В.М. За літописним рядком. – К.,1991. – 206 с.
34.Ричка В.М. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації // УІЖ. – 2001. - № 2. – С. 23-34.
35.Ричка В.М. Про еволюцію назви „Русь" в етнополітичній історії України //УІЖ. – 1991. - № 2. – С. 86-89.
36.Ричка В.М. Шлюб і подружнє життя у Київській Русі // УІЖ. – 1992. - № 1. – С. 131-142.
37.Слабошпицький М. З голосу нашої Кліо. – К., 1993. – С. 51-68.
38.Терещенко Ю.І. Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення старокиївської держави до кінця XVI. – К., 1996. – С. 8-130; 200-250.
39.Толочко О. Коли перестала існувати „Київська Русь"? // КС. – 1992. - № 6. – С. 7-19.
40.Толочко О.П., Толочко П.П. Київська Русь. – К., 1998. – 352 с.
41.Толочко П. Київська Русь. – К., 1996. – С. 9-93; 201-305; 229-344
42.Толочко О.П. Конституційний проект Романа Мстиславовича 1203 р.: спроба джерелознавчого дослідження // УІЖ. – 1995. - № 4. – С. 22-37.
43.Толочко П. Русь-Мала Русь – руський народ у другій половині XIII – XVII ст. // КС. – 1993. - № 3. – С. 3-15.
44.Фарбей О.М. Джерела з історії християнства в Криму в IУ-IX ст. // УІЖ. – 2000. - № 4. – С. 48-57.

45. Юсова Н.М. Ґенеза концепту „давньоруська народність” у радянській історичній науці // УІЖ. – 2001. – № 6. – С. 65-86.
46. Юсова Н.М. Ідейна й термінологічна генеалогія поняття «давньоруська народність» // УІЖ. – 2006. – № 4. – С. 101-130.
47. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997. – С. 14-31.

Семінар 3. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ДОБУ

Мета: *Розглянути основні тенденції розвитку Литовсько-Руської держави, визначити особливості різних періодів перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського, що дасть можливість переконатися у неоднаковості їх і за тривалістю, і за змістом. Увиразнити процес втрати українськими землями залишків автономії і ознайомитись з оцінкою результатів Люблінської унії, яка була поворотною подією для українських земель.*

З’ясувати зміст соціальних процесів XIV-XVI ст., серед яких найпомітнішим було формування та становлення станової організації суспільства. Розглянути зміни та зрушення в економіці цього періоду. Довести, що активна урбанізація зумовила появу нових суспільних явищ та тенденцій у виробничій сфері та становищі міщанської корпорації.

З’ясувати причини появи козацтва, розглянути ранній період історії Запорозької Січі, що допоможе виявити питання про детермінацію цього феномену саме за соціально-політичних обставин кінця XV ст. Розглянути козацькі повстання кінця XVI ст. і визначити причини їх поразки.

З’ясувати становище Православної Церкви в умовах посилення позицій католицької релігії, розглянути форми реформаційних течій в Україні з метою визначення передумов укладення та наслідків Берестейської унії. Розуміння конфесійної ситуації в Україні слугуватиме поясненням багатьох соціально-політичних процесів в Україні.

Орієнтовний план вивчення теми

1. Перехід українських земель під владу Великого князівства Литовського.
2. Кревська унія 1385 р. Ліквідація удільного устрою руських князівств.
3. Люблінська унія 1569 р.: передумови, укладення та наслідки.
4. Причини і поява козацтва в Україні. Заснування Запорозької Січі.
5. Становище української Православної Церкви у Великому Князівстві Литовському в XIV – першій половині XVI ст. Берестейська унія.

6. Поширення братств в Україні, їх суспільно-конфесійна діяльність.

Реферати:

- Здобутки і втрати Люблінської унії.
- Берестейська церковна унія.

Основна хронологія:

1345-1377 рр. – князювання в Литві великого князя Ольгерда Гедиміновича;
1349 р. – Польща захопила більшу частину Галичини;
1362 р. – перемога Ольгерда у Синьоводській битві. Входження до Литви Київщини і Поділля;
1375 р. – створення Галицької католицької митрополії;
1362-1394 рр. – князювання Володимира Ольгердовича в Києві;
1377-1434 рр. – князювання Ягайла Ольгердовича (з 1386 р. – польський король);
14 серпня 1385 р.- укладання Кревської унії;
1387 р. – остаточне загарбання Галичини Польщею;
1399 р. – розгром литовсько-українських військ на р. Ворсклі;
15 липня 1410 р. – Грюндвальська битва;
2 жовтня 1413 р. – Городельська унія;
1392-1430 рр. – князювання Вітовта у Великому князівстві Литовському;
1471 р. – остаточна ліквідація удільного устрою на українських землях;
1 липня 1569 р. – затверджена Люблінська унія – угода про об'єднання Польщі й Литви в одну державу – Річ Посполиту.
1529 р. – Перший Литовський статут;
1 квітня 1557 р. – „Устави на волоки" і початок волочної поміри;
1324 р. – м. Володимир-Волинський отримало Магдебурзьке право;
1339 р. – Магдебурзьке право надане м. Сянок;
1356 р. – Магдебурзьке право отримав Львів;
1494 р. – Києву надано Магдебурзьке право;
1663 р. – Магдебурзьке право надане місту Умані;
1566 р. – Другий Литовський статут;
1588 р. – Третій Литовський статут.
1489 р. – перша писемна згадка про козаків у хроніці М. Бєльського;
1552-1556 рр. – створення Запорозької Січі на о. Мала Хортиця;
1552-1557 рр. – Хортицька Січ;
60-ті роки XVI – 1593 р. – Січ на о. Томаківка (Томаківська Січ);
1593-1638 рр. – Січ на р. Базавлук (Базавлуцька Січ);
1638-1652 рр. – Січ на Микитинському Розі (Микитинська Січ);

1652-1709 рр. – Січ на р. Чортомлик (Чортомлицька Січ);
1709-1711 рр. – Кам'янська Січ;
1711-1734 рр. – Січ в Олешках (Олешківська Січ);
1734-1775 рр. – Січ на р. Підпільній (Нова Січ);
1572 р. – складено перший козацький реєстр (реєстрове козацтво);
1578 р. – реформування козацтва Стефаном Баторієм;
1591-1593 рр. – козацьке повстання під проводом Криштофа Косинського;
1594-1596 рр. – козацько-селянське повстання під проводом Северина Наливайка.
1458 р. – утворення Київської митрополії, незалежної від Московських митрополитів;
1589 р. – створення Московського патріархату;
1526-1608 р. – роки життя князя Костянтина Острозького;
1556-1561 рр. – переклад українською мовою Пересопницького Євангелія;
1596 р. – Берестейська церковна унія.

Опорні поняття та терміни:

ЛИТОВСЬКА МЕТРИКА – книги у кількості понад 550 томів державної канцелярії Великого князівства Литовського, в яких містяться документи XIV-XVIII ст. або їхні копії. Містять джерела з історії Литви, України, Білорусії, Польщі, Росії, Туреччини. В них включено цілу низку важливих історичних документів – текст Люблінської унії, реєстри, люстрації тощо.

ОРДА – місце, де перебувала ставка хана. З розвитком державності набуває значення столиці, а згодом і всього державного утворення (напр. Золота Орда).

ПОСПОЛИТІ – узагальнююча назва некозацького населення (селян, міщан, підсусідків і т. д.) в Україні XV-XVIII століть.

РІЧ ПОСПОЛИТА – держава, що складалася з Корони Польської і Великого князівства Литовського (1569-1795 рр.), які мали федеративні права.

ШЛЯХТА – дворянський стан у Польщі, Литві, Україні в XIV-XVII ст. Походить від лицарства, яке мало станові права на носіння зброї та наслідування власності. Вищим прошарком шляхти були магнати.

КОПА – зібрання (сход) сільської громади в Україні XV-XVII ст., для вирішення громадянських справ.

КОПНИЙ СУД – суд сільської громади, який збирався в Україні в період середньовіччя. Діяв згідно зі звичаєвим „копним" правом.

КРІПАЦТВО, КРІПОСНЕ ПРАВО (від „кріпостей" – купчих документів на землі) – система аграрних відносин, за яких можновладець є власником

землі, наданої селянинові у володіння чи безпосереднє користування, і неповним власником виробника на ній. Особиста залежність від феодала, як правило, юридично закріплювалась державою.

ЛАНОВЕ – державний поземельний податок із феодально залежних селян у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій у XVI-XVIII ст. Розмір ланового визначався постановою сейму і обчислювався з одиниці оподаткування – лану (малий лан – 16,8 га, великий – 25 га).

ЛЮСТРАЦІЇ – в Речі Посполитій описи державних маєтностей для податкових і військових потреб, що проводилися щоп'ять років за ухвалою польського сейму 1562 р. На території колишніх польських володінь проводились до 1876 р.

МАРШАЛОК – високий державний посадовець з наглядовими, розпорядчими та церемоніальними функціями.

СТАРОСТИ – керували повітами (адміністративні одиниці, з яких складалися воєводства).

ФІЛЬВАРОК – багатогалузеве господарство, яке ґрунтувалося на даровій праці кріпосних селян. У таких господарствах не лише вироблялася сільськогосподарська продукція, а й перероблялася й відправлялася великими партіями на ринок у вигляді напівфабрикатів.

ВЕЛИКИЙ ЛУГ – заплава Дніпра, що протягалася по обидва його боки від о. Хортиця на 100 км при ширині від 3 до 25 км. Загальна площа – понад мільйон десятин землі. Цей комплекс дніпровських плавнів складався із двох масивів: Кінських плавнів і Базавлугу.

ГЕТЬМАН – командувач. В Україні XVI-XVIII ст. – керівник козацького війська. У Польщі і Литві так називали головнокомандувачів. Головний гетьман (великий), його заступник (польний).

ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО – система усталених, як правило, письмово не фіксованих і частково санкціонованих верховною владою правил у суспільстві.

КІШ – центральний орган управління Запорозькою Січчю.

КЛЕЙНОДИ – відзнаки та атрибути влади козацької старшини. До клейнодів належали: корогва, бунчук, булава, пернач, печатка, литаври і каламар.

КОШОВА СТАРШИНА – військово-адміністративне керівництво Запорозької Січі. До неї входили: військова старшина та військові служителі. Щороку обиралися на загальній козацькій раді.

КУРІНЬ – 1) основна адміністративно-господарська та військово-організаційна одиниця Запорозької Січі з курінним отаманом на чолі, мала

власну назву, формувалась за земляцьким принципом; 2) продовгувата дерев'яна споруда, що слугувала житлом для запорожців.

ПОРОГИ ДНІПРОВІ, ДНІПРОВСЬКІ ПОРОГИ – виступи гранітів і гнейсів у руслі Дніпра між Дніпропетровськом і Запоріжжям. Найбільших порогів було 9 – Кодацький, Сурський, Лоханський, Звонецький, Ненаситець, Вовнігівський, Будильський, Лишній, Вільний. Довжина порожнистої частини Дніпра – 65 км, загальне падіння води становило близько 31 м, ширина річища – від 38 до 900 м. У порогах існував природний козацький хід, по якому з великою небезпекою пропливали невеликі судна. Затоплені у 1932 р. під час спорудження Дніпрогесу.

БРАТСТВА – релігійні та культурно-просвітницькі організації українських міщан, які виникли при церковних парафіях в Україні в XV-XVII ст.

ЄЗУЇТИ – члени католицького чернечого ордену, створеного 1534 р. І. Лойолою і затвердженого Папою Римським Павлом III (1540 р.), головне знаряддя контрреформації. Для єзуїтів характерна сувора централізація, дисципліна, беззастережне підкорення Папі Римському.

ЄПАРХІЯ – адміністративно-територіальна одиниця в християнській церкві на чолі з єпархіальним архієреєм (митрополитом, архієпископом, єпископом), який відповідає за стан єпархії та свою діяльність у ній перед органами вищої церковної влади.

МИТРОПОЛИТ – у православ'ї сан та звання єпископа, який стоїть на чолі церковно-адміністративної одиниці – митрополії.

ПАТРІАРХ – у православ'ї найвищий духовний сан; глава автокефальної церкви.

ПАТРІАРХАТ – християнська церква, керована патріархом.

ПОЛЕМІЧНА ЛІТЕРАТУРА – церковно-теологічна і публіцистична література, яка дістала розвиток у XVI-XVIII ст. в Україні та Білорусі. Спрямована проти спроб інших конфесій поширити свій вплив на православне населення.

РЕФОРМАЦІЯ – суспільно-політичний та ідеологічний рух в Європі XVI-XVII ст., спрямований проти католицької церкви. Його ідеологи заперечували зверхність Папи Римського, чернецтво, культ святих, вимагали створення національних церков, проведення церковних відправ рідною мовою.

ЦЕРКВА – особливий тип релігійної організації, об'єднання послідовників тієї чи іншої релігії на основі спільності віровчення і культу.

ЧЕРНЕЧІ ОРДЕНИ – у католицтві та ісламі – централізовані чернечі об'єднання з особливим статутом.

Література:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991. – С. 41-66.
2. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – К., 1991. – С. 5-69.
3. Аркас М. Історія України-Русі. – К., 1990. – С. 94-111.
4. Бєляков Г.Ф., Бєлякова О.Г. Польська історична література про українське козацтво // УІЖ. – 1991. – № 5. – С. 73-79.
5. Білоус Н.О. Функції та основні напрями діяльності Київського магістрату в XVI – пер. пол. XVII ст. // УІЖ. – 2005. - № 5. – С. 4-18.
6. Боєчко В.Ф., Чабан А.Ю. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва // УІЖ. – 1999. – С. 48-63.
7. Бойко О.Д. Історія України. – К., 1999. – С. 81-90; 92-101; 101-104.
8. Вовк Ю.Й. Історія України в художньо-історичних образах з найдавніших часів до середини XVI ст. – Тернопіль, 2005. – С. 222-237.
9. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994. – 539 с.
10. Грушевський М. Історія України-Русі. – Т.VII. – К., 1995. – С. 196-206.
11. Грушевський М. С. З історії релігійної думки на Україні. – К., 1992.
12. Грушевський М.С. Духовна Україна. Збірка творів. – К., 1994. – С. 136-255.
13. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. – Донецьк, 2003. – С. 134-158.
14. Грушевський М.С. Історія України-Русі. – К., 1995. – Т. УІ. – С. 412-538.
15. Гурбик А.О. Виникнення Запорозької Січі (хронологічний та територіальний аспект) // УІЖ. – 1999. – № 6. – С. 3-17.
16. Денисенко А. Козацький гетьман Байда Вишневецький // КС. –1992. – № 1. – С. 70-74.
17. До 400-ліття Берестейської унії // Пам’ять століть. – 1996. - № 3. – С. 106-151.
18. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991. – С. 101-117; 117-135; 148-166.
19. Запорожці: До історії козацької культури. – К., 1993. – 400 с.
20. Історія релігії в Україні. – К., 1997. – Т. 2: Українське православ’я. – С. 173-211.
21. Історія України / Авт. кол.: Лях Р.Д., Ізюмов В.І., Красноносов Ю.М. та ін. – К., 1998. – С. 70-86; 91-98.
22. Історія України в особах: Литовсько-польська доба / Авт. колектив: О. Дзюба, М. Довбищенко,О. Русина. – К., 1997. – С. 46-51 (про Володимира Ольгердовича); 51-57 (про Олелька та Олельковичів).

23. Історія України. Курс лекцій / Керів. авт. колективу Л.Г. Мельник. Т.1. – К., 1991. – С. 79-82; 86-91; 95-107.
24. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О.І. Гуржій, Я.Д. Ісаєвич, М.Ф. Котляр. Т. 1. – К., 1995. – С. 113-142; 129-136; 142-144.
25. Капітан Л.І. Литовсько-польська доба на сторінках „Українського історичного журналу" (1485-2000 рр.) // УІЖ. – 2000. - № 3 – С. 53-61.
26. Капраль М.М. Функціонування органів влади Львова у XIII-XVIII ст. (Нарис історії магдебурзького права) // УІЖ. – 2006. - № 5. – С. 98-111.
27. Козаков О. Московсько-литовська боротьба за давньоруські землі на межі 70-80-х років XV ст. // КС. – 2004. - № 5. – С. 39-53.
28. Константиненко К. "Реляція про проходження та звичаї козаків" Альберто Віміни: історія, уява, реальність // КС. – 1999. – № 5. – С. 50-70.
29. Крип'якевич І. П. До питання про національну самосвідомість українського народу в кінці XVI – на початку XVII ст. // УІЖ. – 1966. – № 2.
30. Крип'якевич І.П. Історія України. – Л., 1990. – С. 110-120. 120-129; 129-143; 143-155; 166-188.
31. Леп'явко С. Наливайко і повстання 1591-1596 рр. у пам'яті сучасників і нащадків // УІЖ. – 1992. – № 2. – С. 131-139.
32. Леп'явко С.А. Українське козацтво на державній службі (початковий період) // УІЖ. – 1999. – № 3. – С. 57-62.
33. Овсій І.О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року). – К., 2002. – С. 57-69.
34. Плохій С. Причини і наслідки Берестейської унії // Пам'ятки України. – 1992. - № 2. – С. 7-13; № 3. – С. 110-112.
35. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 1. – К., 1992. – С. 303-346; 346-373; 406-413; 373-394.
36. Русина О. Українські землі під литовським і польським володарюванням // Історія України в особах: Литовсько-польська доба. – К., 1997 р. – С. 3-46.
37. Русина О.В. Міжконфесійні взаємини й суспільно-політичні рухи XV – початку XVI ст. на теренах України // УІЖ. – 2006. – № 3. – С. 4-16.
38. Сергієнко Г.Я. Біля витоків українського козацтва і Запорозької Січі // УІЖ. – 1992. – № 12. – С. 123-132.
39. Смолій В.А. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті // УІЖ. – 1991. – № 5. – С. 61-73.
40. Стороженко І. Організаційні структури козацтва, що передували утворенню першої Запорозької Січі // КС. – 2004. – № 2. – С. 23-35.

41. Стороженко І. Перша Запорозька (Базавлуцька) Січ кінця XVI – першої половини XVII ст. Генеза та еволюція // КС. – 2005. – № 1. – С.35-60.
42. Стороженко Іван. Кримське ханство кінця XV – середини XVIII ст. як складова частина Великого Кордону України // КС. – 2006. – № 5. – С. 3-13.
43. Тимошенко Л. Артикули Берестейської унії 1596 р. // УІЖ. – 1996. – № 2. – С. 15-34.
44. Тимошенко Л. Михайло Рогоза і Берестейська унія // КС. – 2000. – № 5. – С. 96-105.
45. Ульяновський В.І., Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні. У 3-х книгах. – К., 1994.
46. Харишин М. Українська церква між двома уніями (1569-1596) // УІЖ. – 1996. - № 4. – С. 24-34.
47. Шабульдо Ф.М. Битва біля Синіх Вод 1362 р.: маловідомі та незнані аспекти // УІЖ. – 1996. - № 2. – С. 3-15.
48. Щербак В.О. Джерела формування українського козацтва // УІЖ. – 1994.–- № 2-3. – С. 75-84.
49. Щербак В.О. Запорозька Січ як фактор консолідації українського козацтва до середини XVII ст. // УІЖ. – 1995. – № 5. – С. 66-72.
50. Щербак В.О. Козацтво в станово-класовій структурі українського суспільства (др. половина XV - середина XVII ст.) // Укр. іст. журнал. – 1991. – № 11. – С. 43-53.
51. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – Львів, 1991. – Т. 2. – С. 6-117.
52. Яковенко Н. Здобутки і втрати Люблінської унії // КС. – 1993. - № 3 – С. 77-86.
53. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997. – С. 90-99; 102-105; 127-136.
54. Яроцький П. Берестейська унія 1596 року // Історичний календар. – 1999. – Вип. 6. – С. 315-316.

Семінар 4. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ XVII СТОЛІТТЯ

Мета: *Розглянути соціально-економічну ситуацію, що склалася на українських землях, котрі входили до складу Речі Посполитої в першій половині XVII ст. Це сприятиме визначенню спонукальних чинників до розгортання національної революції XVII століття. З'ясувати стан української культури першої половини XVII ст.*

З'ясувати передумови повстання під проводом Б. Хмельницького, розглянути військові дії першого етапу національної революції середини XVII ст., узагальнити його підсумки та уроки. Акцентувати увагу на державотворчому процесі в Україні, виокремлюючи специфічні засади внутрішньої організації Української козацької держави.

Розглянути перебіг військових дій впродовж 1654-1663 років, визначити конфліктні моменти в українсько-московському військовому союзі та причини відступу Москви від переяславських домовленостей, охарактеризувати діяльність Б. Хмельницького щодо створення антипольської коаліції і причини її краху, а також ознайомитись з передумовами укладання та наслідками Гадяцького договору та Переяславських статей (1659 р.). В кінцевому рахунку – визначити чинники, котрі сприяли розполовиненню України – розколу Гетьманщини.

План

1. Козацько-селянські повстання кінця XVI – початку XVII ст.
2. Причини, характер, рушійні сили Визвольної війни. Б. Хмельницький.
3. Найважливіші битви періоду війни з польсько шляхетськими військами.
4. Формування української державності в ході Визвольної війни.
1. Входження України під протекторат Російської держави в 1654 р. Віленське перемир'я 1656 р. Смерть Б. Хмельницького.
5. Гетьманування І. Виговського та Ю.Хмельницького.

Реферати:

- Б. Хмельницький – державотворець і полководець.
- Переяславська Рада: реальність, вигадки та сучасні оцінки.
- Черкащина і Уманщина в роки національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.
- Гетьман Ю Хмельницький.
- Гетьман І. Виговський.

Основна хронологія:

1591-1593 рр. – козацьке повстання під проводом Криштофа Косинського;
1594-1596 рр. – козацько-селянське повстання під проводом Северина Наливайка;
1630 р. - козацьке повстання під проводом Тараса Федоровича (Трясила);

1637 р. - козацьке повстання під проводом Павла Павлюка;
1638 р. - козацьке повстання під проводом Якова Остряниці та Дмитра Гуні;
1458 р. – утворення Київської митрополії, незалежної від Московських митрополитів;
1589 р. – створення Московського патріархату;
1526-1608 р. – роки життя князя Костянтина Острозького;
1556-1561 рр. – переклад українською мовою Пересопницького Євангелія;
1595-1647 рр. – життя та діяльність Петра Могили;
1615 р. – Київське (Богоявленське) Братство;
1620 р. – відновлення православної церковної ієрархії в Києві;
1632 р. – об'єднання школи Київського братства з Лаврською школою і утворення Києво-Могилянського колегіуму (1694 і 1701 рр. царськими указами визнано його статус як академії);
1632 р. – прийнятті «Статті для заспокоєння руського народу».
1595-1657 рр. – життя та діяльність Б. Хмельницького;
19 квітня – 6 травня 1648 р. – Жовтоводівська битва;
15-16 травня 1648 р. – Корсунська битва;
6-13 вересня 1648 р. – Пилявецька битва;
9-23 жовтня 1648 р. – облога Львова;
28 жовтня – 14 листопада 1648 р. – облога Замостя;
23 грудня 1648 р. – тріумфальний вступ Хмельницького в Київ;
10 липня – 8 серпня 1649 р.– облога Збаража;
початок серпня 1649 р. – Зборівська битва;
8 серпня 1649 р. – Зборівський договір;
1649-1782 рр. – Українська козацька держава;
18-20 червня 1651 р. – Битва під Берестечком;
18 вересня 1651 р. – Білоцерківський договір;
22-23 травня 1652 р. – Батозька битва;
жовтень-листопад 1653 р.– Жванецьке протистояння;
8 січня 1654 р. – Переяславська рада;
січень-березень – Переяславський договір.
19-22 січня 1655 р. – Дрижипільська (Охматівська) битва;
24 жовтня 1656 р. – Віленська угода;
27 липня 1657 р. – помер Б. Хмельницький;
1657-1659 рр. – гетьманування Івана Виговського;
16 вересня 1658 р. – Гадяцький договір;
червень 1659 р. – Конотопська битва;
1659-1663 рр. – гетьманування Ю. Хмельницького;
17 жовтня 1659 р. – Переяславський договір;

18 жовтня 1660 р. – Слободищенський трактат.

Періодизація Української національної революції:

І етап – лютий 1648 – серпень 1657 рр. Обіймає час найвищого піднесення національно-визвольних змагань;

ІІ етап – вересень 1657 – червень 1663 рр. Включає період громадянської війни, що привело до поділу України на два гетьманства;

ІІІ етап – червень 1663 – вересень 1676 рр. Охоплює добу боротьби за возз'єднання Української держави.

Опорні поняття та терміни:

ПАНЕГІРИК – похвальний відзив про щось чи про когось, похвала; літературний твір, що містить такий відзив.

ПОТАШНА БУДА – підприємство з переробки деревини на поташ. Щоб максимально наблизити це виробництво до сировини, в лісах будували печі для випарювання поташу. Деревину спалювали, попіл заливали водою і отриманий розчин лугу випарювали в металевих котлах. Потім поташ обпалювали в печах і з нього випарювалися залишки вологи і вигоряли органічні домішки. Отриманий продукт використовувався при виробництві мила, скла, фарб, для обробки шкір та сукна.

ГЕНЕРАЛЬНА ВІЙСЬКОВА РАДА – найвищий орган управління в козацькій Україні.

ГЕТЬМАН – командир, у XVI – XVII ст. в Україні – керівник козацького війська, а з 1644 р.– і правитель держави-Гетьманщини.

ГЕТЬМАНЩИНА – українська козацька держава (1649-1764 рр.). Офіційна назва Війська Запорозьке.

ПОЛК – у козацькому війську – військова одиниця, а в Гетьманщині – адміністративно-територіальна одиниця. Кількість полків не була сталою і залежно від внутрішніх та зовнішньополітичних факторів коливалася від 16 до 30. Територія полків теж не було одинаковою (від 2 тис. км^2 до 30 тис. км^2). Адміністративна, судова та військова влада на території полку належала полковнику і полковій старшині. Ця влада поширювалась на все населення полку (козацтво і посполиті – цивільне населення). Центральною установою полкової адміністрації була полкова канцелярія, через яку полковник і старшина управляли полком як адміністративно-територіальною одиницею та військовим підрозділом. Польовим органом козацького самоврядування була полкова рада. Полк поділявся на сотні із сотенною старшиною

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА 1654 Р. – військова рада, скликана Б. Хмельницьким 8 січня 1654 р. у Переяславі у зв'язку з прийняттям російського протекторату.

УНІВЕРСАЛ – публічно-правовий акт, маніфест вищої державної влади.

ГАДЯЦЬКИЙ ТРАКТАТ – угода гетьмана Івана Виговського з польсько-шляхетським урядом про унію України з Польщею та Литвою.

ГЕТЬМАНСТВО – самобутня національна форма організації вищої влади в Україні в умовах її автономії у складі Російської держави (середини XVII – XVIII ст.).

ГЕТЬМАНСЬКІ СТАТТІ XVII – XVIII СТ. – документи державно-правового характеру, котрі визначають суспільно-політичний устрій Української держави-Гетьманщини XVII – XVIII ст. та порядок її взаємовідносин з Російською державою. Як правило, вони укладалися з нагоди виборів кожного нового гетьмана як своєрідна угода між козацькою старшиною на чолі з гетьманом та представниками московського царя.

Література:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991. – С. 100-115; 129-154.
2. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – К., 1991. – С. 127-149; (Про Максима Кривоноса. – С. 163-181).
3. Батюк В.С. Українська державність напередодні та в роки визвольної війни 1648-1654 рр. у працях дослідників із західної діаспори // УІЖ. – 1993. – № 1. – С. 50-56.
4. Бердута М.З., Бутенко В.І., Солощенко О.М. Історичні постаті. Гетьмани України. – Харків, 2004. – С. 38-44.
5. Бойко О.Д. Історія України. – К., 1999. – С. 126-147.
6. Бульвінський А.Г. Українсько-московська війна 1658-1659 рр. // Історія в школах України. – 2003. - № 5. – С. 41-46.
7. Велика історія України (від найдавніших часів). У 2-х т. – К., 1993. – Т. 1. – С. 37-57.
8. Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. Короткі біографічні нариси / В.І. Гусєв, В.П. Дрожжин, Ю.О. Калінцев та ін. – К., 2002. – С. 184-187; 172-176.
9. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. – К., 1994. – С. 191-206.
10. Гончарук П. Пантелеймон Куліш про історичну роль Богдана Хмельницького та Переяславської ради 1654 р. // КС. – 2007. - № 1. – С. 3-35.

11.Горобець В. Гадяцька угода 1658 р. в контексті міжнародних відносин // КС. – 1999. - № 1. – С. 46-61.
12.Горобець В. Українська козацько-гетьманська держава // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 5-31.
13.Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. – Донецьк, 2003. – С. 293-299.
14.Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991. – С. 234-256; 256-305.
15.Запорожці (до історії козацької культури). – К., 1993. – 395 с.
16.Історія України в особах IX-XVIII ст. – К., 1993. – С. 318-338.
17.Історія України Курс лекцій. – Т. 1. – 1991. – С. 130-155; 167-191; 210-237; 237-260.
18.Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – К., 1994.
19.Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, 1990. – С. 170-186.
20.Мицик Ю.А. Два публіцистичні трактати про причини національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. // УІЖ. – 1999. - № 6. – С. 122-125.
21.Мицик Ю.А. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. у першоджерелах // УІЖ. – 1898. - № 6. – С. 103-105.
22.Полководці Війська Запорозького: Історичні портрети / Редкол.: В. Смолій та ін. – К., 1998. – С. 39-53.
23.Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 1. – К., 1992. – С. 455-518.
24.Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 2. – К., 1992. – С. 10-16.
25.Смолій В.А. Богдан Хмельницький: особистість у контексті епохи // УІЖ. – 1995. - № 4. – С. 3-14.
26.Смолій В.А., Гуржій О.І. Становлення української феодальної державності // УІЖ. – 1990. - № 10. – С. 10-21.
27.Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція 1648-1676 рр. Крізь призму століть // УІЖ. – 1998. - № 1-3.
28.Степанков В. Богдан Хмельницький // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 31-47.
29.Степанков В. Іван Виговський // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 57-71.
30.Степанков В.С. Українська революція 1648-1676 рр. у контексті епохи європейського революційного руху XVI-XVII ст.: спроба порівняльного аналізу // УІЖ. – 1997. - № 1. – С. 3-22.
31.Стороженко І. Битва на Жовтих Водах // УІЖ. – 1995. - № 4. – С. 129-138; № 5. – С. 109-120.

32. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993.
33. Флоря Б. Богдан Хмельницький і турецька «протекція» // КС. – 2001. - № 3. – С. 87-107.
34. Харишин М.В. Богдан Хмельницький і українська православна церква (1648-1657 рр.) // УІЖ. – 1995. - № 4. – С. 92-100; № 5. – С. 57-66.
35. Хроненко І. Спадковий гетьманат в Україні у другій половині XVII ст. // КС. – 2000. - № 4. – С. 15-22.
36. Чухліб Т.В. Богдан Хмельницький очима сучасників // УІЖ. – 1995. - № 4. – С. 121-128.
37. Чухліб Т.В. Переяславська угода 1654 р. у контексті міжнародного утвердження ранньомодерної української держави: причини, укладення, наслідки // УІЖ. – 2003. - № 1. – С. 68-81.
38. Шевчук В. Козацька держава. – К., 1995. – С. 51-88; 88-106.
39. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – Т. 2. – К., 1990. – С. 176-185; 190-229.

Семінар 5. УКРАЇНСЬКА КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА (ДРУГА ПОЛОВИНА XVII-XVIII СТ.)

Мета: *З'ясувати основні події доби Руїни та етапу боротьби за возз'єднання «розполовиненої» України. Переконатися, що внаслідок постійної боротьби козацької верхівки за булаву, низки невдалих кроків та помилок, зради союзників, намагання Польщі, Росії та Туреччини контролювати хід подій в українських землях втратив підтримку народних мас гетьман П. Дорошенко, котрий прагнув об'єднати українські землі та унезалежити їх. З його падінням пов'язаний завершальний акт Української національної революції.*

З'ясувати специфіку державного устрою, витвореного в ході національної революції середини XVII ст., переконатися, що в основу державотворчого процесу була покладена модель військового територіального поділу та систему організації публічної влади Запорозької Січі. Розглянути особливості соціально-економічного розвитку українських земель в другій половині XVII століття.

Орієнтовний план вивчення теми

1. Поділ України на Правобережну і Лівобережну. П.Дорошенко.
2. Гетьманування Д. Многогрішного (1667-1672 рр.). Глухівські статті 1669 р.

3. Обрання гетьманом І.Самойловича (1672-1687). Падіння уряду П.Дорошенка.
4. Державний устрій України та наступ на нього царизму.
5. Культура України XVII ст.

Реферати:

- Гетьман І. Брюховецький.
- Гетьман П. Тетеря.
- Гетьман П. Дорошенко.
- Гетьман Д. Многогрішний.
- Гетьман І. Самойлович.

Основна хронологія:

1663-1665 рр. – гетьманування П. Тетері на Правобережжі;

1663-1668 рр. – гетьманування І. Брюховецького на Лівобережжі;

11 жовтня 1665 рр. – укладено Московські статті;

1668-1669 рр. – кошовий отаман Запорозької Січі Петро Суховієнко оголосив себе лівобережним гетьманом;

1665 – 1676 рр. – гетьманування П. Дорошенка;

18 жовтня1672 р. – укладено Бучацький мирний договір;

1667 р. – Андрусівське перемиря;

1667-1672 рр. – гетьманування Д. Многогрішного на Лівобережжі;

16 березня 1669 р. – укладено Глухівські статті;

1672-1687 рр. – гетьманування І. Самойловича на Лівобережжі;

1676 р. – падіння уряду П. Дорошенка і завершення національно-визвольної війни.

1686 р. – Вічний мир.

Опорні поняття та терміни:

ЗНАЧКОВІ ТОВАРИШІ – привілейована група козаків, які входили до найближчого оточення полковника. Ці почесні звання запроваджені з другої половини XVII ст. і надавались спочатку полковником, а потім Генеральною військовою канцелярією та Малоросійською колегією. Значкові товариші вилучалися з-під судово-адміністративної влади сотенної адміністрації і підлягали безпосередньо полковнику. Вони зберігали полкові прапори та сотенні корогви, а також за дорученням полковників керували окремими військовими загонами. Їх кількість у полках становила 30-50 чол. Як і всі старшинські звання, цей ранг скасовано російським урядом.

КОМПАНІЙСЬКІ ПОЛКИ (КОМПАНІЙЦІ) – кінні наймані полки, які створювались гетьманом для несення поліцейської, прикордонної та військової служби. Крім тяглих селян і лівобережних козаків, комплектувалися добровольцями з усієї України та іноземцями. Подібні до реєстрових полків. Знаходились на повному гетьманському забезпеченні. Іменувались за прізвищем полковника (полк Новицького і т. д.).

ОХОТНИЦЬКІ ПОЛКИ – наймані піші і кінні полки, що створювались гетьманами Лівобережної України. У різні часи їх було від 1 до 8. Комплектувались добровольцями з усіх станів, окрім селян. Приймалися німці, поляки, волохи, серби, хорвати. Утримувалися на кошти Війського скарбу і за натуральні збори (стація) з посполитих та міщан. Розміщувалися у вказаних гетьманом населених пунктах. Для охорони гетьмана виділялась окрема рота, що називалась жолдацькою. Виконували військові, прикордонні і міліцейські функції. Російським урядом були перетворені в гусарські і драгунські полки.

ЧОРНА РАДА – рада, скликана рядовим козацтвом («черню»). Її рішення були обов'язковими для старшини і в разі її непослуху «чернь» мала право на непокору і збройний виступ. Вона являла собою надійну гарантію козацької демократії.

ГЕНЕРАЛЬНА ВІЙСЬКОВА РАДА – найвищий орган управління в Україні часів Гетьманщини. Участь у ній могли брати всі, хто належав до козацького стану, іноді – делегації від міщан, запорожці, в окремих випадках – селяни. Постійного місця вона не мала, а найчастіше збиралася на Росаві та в Переяславі. Ради проводили гетьмани.

РЕЗИДЕНТ – царський представник при гетьмані, представлений для постійного контролю. Вперше резидент був призначений при І. Скоропадському. Петро І спеціальною грамотою від 30 липня 1709 р. призначив резидентом до гетьмана А. Ізмайлова.

Література:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991. – С. 143-154.
2. Апанович О.М. Гетьмани України та кошові отамани Запорозької Січі. – К., 1993. – С. 97-134. (про П. Дорошенка).
3. Багалій Д. Історія Слобідської України. – Х., 1993.
4. Бойко О. Історія України. – К., 1999. – С. 142-154.
5. Борисенко В.Й. Дем'ян Многогрішний // КС. – 1992. - №4. – С.44-52.
6. Борисенко В.Й. Еволюція соціальної структури населення Гетьманщини. – К., 1997.

7. Борисенко В.Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. – К., 1986.
8. Борисенко В.Й.Українська держава в другій половині XVII ст. // КС. – 1994. - № 5.
9. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети – К., 1994.
10. Газін В.В. Крим-Україна: політичні стосунки періоду гетьманування Павла Тетері (1663-1665 рр.) // УІЖ. – 2001. - № 1. – С. 62-73.
11. Гетьмани України. Історичні портрети. – К., 1991. – С. 45-93.
12. Горобець В.М. Московський договір гетьмана І. Брюховецького 1665 року // УІЖ. – 2003. - № 6. – С. 39-52.
13. Горобець В.М., Струкевич О.К. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII – XVIII ст.: тенденції, характер, етапи // УІЖ. – 1997. – № 1. – С. 22-43.
14. Гуржій О. До питання про кількість та етнічний склад населення України у другій половині XVII ст. // УІЖ. – 1993. - № 4-6.
15. Гуржій О. Інтелектуальна еліта Гетьманщини в країнах Західної Європи, Азії та Америки в контексті культурно-релігійних і політичних контактів // КС. – 2003. - № 2. – С. 22-30.
16. Гуржій О. Українська держава в другій половині XVII-XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996.
17. Дашкевич Я. Гетьманська Україна: Полки, Полковники. Сотні Лівобережжя // Пам’ятки України. – 1990. - № 2.
18. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Л., 1991. – С. 284-305.
19. Єфименко О.Я. Історія українського народу. – К., 1990. – С.255-299.
20. Історичні постаті України: Історичні нариси: Зб. / Упорядник О.В. Болдирєв. – Одеса, 1993. – С. 191-193. (про П. Дорошенка).
21. Історія України в особах: Козаччина (Авт. колектив: В. Горобець, О. Гуржій, В. Матях та інш.) – К., 2000. – С. 93-131; 161-171; 193-203; 215-225.
22. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О.І. Гуржій, Я.Д. Ісаєвич, М.Ф. Котляр та ін. – Т. 2. – К., 1995. – С. 245-263.
23. Кочмарчик Я. „Діялось в обозі під Чудновим, дня 17 жовтня, року 1665 // КС. – 2001. - № 3. – С. 127-130.
24. Крип’якевич І.П. Історія України. – Л., 1990. – С.204-225.
25. Мельник Л. Гетьман Іван Самойлович // КС. – 1996. №1. – С. 77-85.
26. Мельниченко В.М. Торгівельні зв’язки між Лівобережною і Правобережною Україною у другій половині XVII ст. // УІЖ. – 1998. - № 1. – С. 69-76.

27. Муляр А.М Міграційні процеси на Правобережній Україні в кінці XVII – на початку XVIII ст. // УІЖ. – 2000. - № 2. – С. 94-101.
28. Полонська-Василенко Н.Д. Історія України. – Т. 2. – К., 1992. – С.36-47.
29. Пономарьов О. Про початок мануфактурного періоду на Україні // УІЖ. – 1970. - № 3. – С. 23-26.
30. Потульницький В. Інтелектуальні впливи Заходу на духовне життя української еліти в XVII-XVIII ст. // КС. – 2001. - № 1, 2, 3.
31. Смолій В., Гуржій О. Становлення української феодальної державності // УІЖ. – 1990. - № 10.
32. Смолій В., Степанков В. Переддень Руїни (1650-1670 рр.) // КС. – 1993. - № 6. – С. 2-17.
33. Смолій В.А., Ричка В.М. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654-1764 рр.) очима правознавця // УІЖ. – 1993. - № 4-6. – С. 96-118.
34. Смолій В.А., Степанков В.С. Гетьман Петро Дорошенко //УІЖ. – 1992. – № 7. – С. 84-103.
35. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція 1648-1676 рр. крізь призму століть // УІЖ. – 1998. - №1-3.
36. Струкевич О.К. Інституція гетьманства у політико-культурному сприйнятті старшинської еліти України-Гетьманщини // УІЖ. - № 4. – С. 49-59.
37. Чухліб Т.В. Особливості зовнішньої політики І. Самойловича та проблема міжнародного становища гетьманату в 1672-1686 рр. // УІЖ. – 2005. № 2. – С. 48-63.
38. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків – Львів, 1991. – Т. 2. – С. 198-359.

Семінар 6. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У XVIII СТОЛІТТІ

Мета: *Розглянути участь українського козацтва у Північній війні, з'ясувати її вплив на Україну та політику гетьмана І.Мазепи. Визначити чинники, що зумовили зміну політичного курсу гетьмана та з'ясувати причини краху його антимосковського виступу. Прослідкувати тяглість державотворчих традицій в діяльності гетьмана Пилипа Орлика і з'ясувати причини невдачі його дій, спрямованих на унезалежнення Української держави.*

Охарактеризувати політику російського царизму щодо України, суть якої полягає в намаганні ліквідувати українську автономію та інкорпорувати українські землі до складу імперії. Розглянути основні

напрями діяльності українських гетьманів І.Скоропадського, П.Полуботка, Д.Апостола, К.Розумовського, що слугуватиме усвідомленню тому, що їх потуги по збереженню автономії Української держави були слабшими, ніж наступ самодержавства на українську козацьку державність.

Прослідкувати, як після укладання Переяславського договору 1654 р. московський уряд розпочав систематичне обмеження суверенітету Гетьманщини, поступово довівши її до стану автономії. З'ясувати особливості соціально-економічного розвитку та становище Православної Церкви. Розглянути особливості поновної колонізації Правобережжя та становище правобережного козацтва.

Розглянути процес інкорпорації українських земель Російською державою, з'ясувати територіальні та політичні трансформації, в результаті яких була знищена українська козацька державність, а українські землі були перетворені на околицю Російської імперії.

З'ясувати причини розгортання антифеодального руху на західноукраїнських та правобережних землях, який водночас мав національно-визвольне спрямування. Розглянути події Коліївщини та руху опришків з тим, щоб переконатися, що це були найяскравіші прояви народної активності в річищі антифеодального, національно-визвольного руху, що мав місце в Україні у XVIII ст.

Охарактеризувати становище української культури у XVIII ст.

План

1. Україна за гетьманування І.Мазепи.
2. П.Орлик і його Конституція.
3. Ліквідація Гетьманщини. Зміни в адміністративно-політичному устрої України.
4. Зруйнування Запорозької Січі. Визвольна боротьба українського народу другої половини XVIII ст.
5. Українська культура XVIII ст.

Реферати:

- Козацький ватажок Семен Палій.
- Гетьманування І. Мазепи.
- Гетьман Пилип Орлик.
- Гетьман Павло Полуботок.
- Гетьман Данило Апостол.
- Гетьманування Кирила Розумовського.

- Ватажки Коліївщини: М. Залізняк та І. Гонта.
- Рух опришків.

Основна хронологія:

1685 р. – підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату;
1687 р. – початок гетьманування І.Мазепи, підписання Коломацьких статей;
1699 р. – укладання Карловицького мирного договору;
1713 р. – Андріанопольський мирний договір;
1702-1704 рр. – національно-визвольний рух на Правобережній Україні під керівництвом козацьких полковників С. Палія, С. Самуся, З. Іскри, А. Абазина.
1682-1725 рр. – царювання в Московській державі Петра І;
18 серпня 1700 р. – початок Північної війни 1700-1721 рр.;
27 червня 1709 р. – Полтавська битва;
1710-1714 (1742р.) рр. – гетьманування Пилипа Орлика;
5 квітня 1710 р. – обрання гетьманом П.Орлика і прийняття Конституції;
12 липня 1711 р. – Прутський мирний договір;
13 червня 1713 р. – Адріанопольський мирний договір між Росією і Туреччиною.
6 листопада 1708 р. – 1722 р. – гетьманування Івана Скоропадського;
1722-1724 рр. – гетьманування Павла Полуботка;
1722-1727 рр. – діяльність Першої Малоросійської колегії;
1727-1734 рр. – гетьманування Данила Апостола;
28 серпня 1728 р. – ухвалено «Рішительні пункти»;
1734-1750 рр. – діяльність «Правління гетьманського уряду»;
1743 р. – складено проект кодексу «Права, за якими судиться малоросійський народ»;
1750-1764 рр. – гетьманування Кирила Розумовського;
10 листопада 1764р. – указ Катерини ІІ про ліквідацію гетьманства в Україні;
1764-1781 рр. – діяльність Другої Малоросійської колегії;
1782-1783 рр. – остаточна ліквідація української козацької державності, Україна втратила національні збройні сили і була зведена до звичайної окраїни Російської імперії.
10 липня 1774р. – укладення Кючук-Кайнарджійського мирного договору;
8 квітня 1783р. – маніфест про приєднання Криму до Росії;
29 лютого 1768р. – утворення Барської конфедерації;
14 травня 1792р. – утворення Торговицької конфедерації;
1772р. – перший поділ Речі Посполитої;
1793р. – другий поділ Речі Посполитої;

1795р. – третій поділ Речі Посполитої;
25 листопада 1795р. – польський король зрікся влади і припинилось державне існування Речі Посполитої;
16 січня 1699р. – Карловицький мирний договір.
1734 р. – перше велике гайдамацьке повстання;
1716 чи 1720-1809 рр. – життя та діяльність українського діяча Матвія Карповича Значко-Яворського (в чернецтві – Мельхиседек), який з 1753 р. був ігуменом Мотронинського монастиря – осередка православ'я на півдні Київщини;
1768-1769 рр. – народно-визвольне гайдамацьке повстання на Правобережній Україні – Коліївщина;
9-10 червня 1768 р. – взяття повстанцями міста Умані;
1740-? р. – ватажок Коліївщини Максим Залізняк;
?-1768 р. – ватажок Коліївщини Іван Гонта;
1700-1745 рр. – життя ватажка опришків Олекси Довбуша.

Опорні поняття та терміни:

КОНСТИТУЦІЯ – основний закон держави, що визначає суспільний і державний лад, виборчу систему, принципи організації та діяльності державних органів, основні права і обов'язки громадян.

МУРАВСЬКИЙ ШЛЯХ – один з найважливіших стратегічних шляхів XVI-XVIII ст., який пролягав з Півдня України на північ до кордону з Московською державою. Починався від Перекопу, йшов лівим берегом Дніпра на вододіл рік Кінської і Берди, перетинав р. Вовчу, а звідти – на витоки Самари й Сухого Торця, далі пролягав по вододілу Дніпра, Сіверського Дінця, а далі – до Москви.

КОДЕКС – сукупність законів у якій-небудь галузі права.

КОДИФІКАЦІЯ – систематизація чинного законодавства певної держави шляхом зведення різних правових законів, постанов тощо в єдине ціле – кодекс.

РЕЗИДЕНТ – царський представник при гетьмані, приставлений для постійного контролю. Вперше був призначений при І.Скоропадському. Цар Петро І спеціальною грамотою від 30 липня 1709 р. призначив своїм резидентом до гетьмана А.Ізмайлова.

КАРЛОВИЦЬКИЙ КОНГРЕС 1698-1699 рр. – міжнародний конгрес, що відбувся в Карловицях (Словенія). Скликаний для укладення мирного договору між державами, що входили до «Священної Ліги» (Австрія, Венеція, Московія і Польща) і Османською імперією. Став можливим після повного розгрому турецьких військ у 1683 р. під Віднем, в якому значну

роль відіграли українські козаки. На конгресі було підписано декілька договорів. Серед них договір Польщі з Османською імперією. За умовами цих договорів Туреччина уступила Поділля Польщі і частина Правобережної України знову відходила до Речі Посполитої.

КОНФЕДЕРАЦІЇ ШЛЯХЕТСЬКІ – політичні союзи, які організовувались королем і сеймом Речі Посполитої для досягнення певних політичних цілей. Згодом їх почали організовувати окремі особи (Барська, Торговицька).

ПРАВОБЕРЕЖНА УКРАЇНА – західна частина Гетьманської держави на правому березі Дніпра. Назва виникла після Андрусівського договору 1667 р. За Бучацьким мирним договором 1672 р. Правобережжя було поділене на три частини між гетьманом П.Дорошенком, Туреччиною і Польщею. У 1699 р. (за Карловицьким миром) Річ Посполита відновила своє панування над Правобережжям. За другим по ділом Польщі у 1793 р. воно відійшло до Російської імперії.

БАРСЬКА КОНФЕДЕРАЦІЯ – військово-політичний союз частини польських магнатів і шляхти для збереження своїх прав і привілеїв. Створена 29 лютого 1768 р. у м. Барі на Поділлі. Її учасники власними силами придушували гайдамацькі повстання, воювали проти короля та російських військ, які його підтримували.

ГАЙДАМАКИ – (з тюрк. «гайде» – гнати, переслідувати, турбувати) – українські повстанці проти панування Речі Посполитої у XVIII ст. Вперше згадуються у 1717 р. З різною активністю гайдамацький рух тривав до кінця XVIII ст. Найактивнішим він був у 1734-1738 рр., у 1749-1750 та 1768 роках.

КОЛІЇВЩИНА – народно-визвольне гайдамацьке повстання на Правобережній Україні проти панування Речі Посполитої у 1768-1769 рр. Назва, за Г.Ю. Храбаном, походить від «колєя», «колєйно», в руслі попередніх антифеодальних рухів.

ОПРИШКІВСТВО – одна з найпоширеніших форм протесту в Галичині, на Закарпатті й Буковині проти соціального й національного гніту польських, молдавських, угорських та австрійських можновладців. Перша згадка про опришківство датується 1529 р., від латинського «opressor» – нападник, напасник. Спочатку цей рух розгорнувся на Прикарпатті, згодом поширився на Закарпаття та Буковину. Головні осередки опришків знаходились в Карпатських горах.

СЛОБОДИ – нові поселення, мешканці яких на певний час звільнялися від виконання феодальних повинностей, а за цей час вони мали обжити місцевість, налагодити виробництво, створити господарську інфраструктуру.

ХОЛОДНИЙ ЯР – історична місцевість біля с. Мельників Чигиринського району, система з десятків глибоких балок, ярів та їх численних звивистих відгалужень загальною довжиною близько 250 км. Територія Холодного Яру вкрита правічним, переважно дубовим лісом. На північному заході Холодноярський ліс переходить в інший – Черкаський реліктовий бір; на північному сході межує з Чорним лісом. Зберігся дуб «Максима Залізняка» віком понад 1000 років.

Література:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991. – С. 154-162.
2. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – К., 1993. – С. 149-209.
3. Аркас Микола. Історія України-Русі. – К., 1990. – С. 331-338; 338-352; 347-351.
4. Бердута М.З., Бутенко В.І., Солоненко О.М. Історичні постаті. Гетьмани України. – Харків, 2004. – С. 95-118.
5. Бойко О.Д. Історія України. – К., 1999. – С. 153-175; 160-164.
6. Бойко О.Д. Історія України. К., 2004.- С. 193-196.
7. Борисенко В.Й. Курс української історії. – К., 1996. – С. 278-289, 290-294; 327-353.
8. Борщак І. Гетьман П. Орлик і Франція // УІЖ. – 1991. - № 9,10.
9. Віктор Горобець. Данило Апостол // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 225-235.
10. Віктор Горобець. Павло Полуботок // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 215-225.
11. Верига Василь. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст. – Львів, 1996. – С. 18-49.
12. Вивід прав України / М. Грушевський, І. Франко, М. Костомаров та ін. – Львів, 1991. – С. 42-50.
13. Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. Короткі біографічні нариси / В.І. Гусєв, В.П.Дрожжин, Ю.О.Калінцев та ін. – К., 2002. – С. 196-205; 225-228.
14. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. – К., 1994. – С. 385-403; 499-535.
15. Гайдамацький рух на Уманщині. Коліївщина 1768 року. Хрестоматія. – К., 2002. – 214 с.
16. Гедьо А.Б. Переселення греків з Криму до Приазов'я у 1778 р. // УІЖ. – 2001. - № 1. – С. 73-84.
17. Гетьмани України: Історичні портрети. – К., 1991. – С. 101-151.

18.Горобець В. Від союзу до інкорпорації: Українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. – К., 1995.
19.Горобець В.М. До питання про еволюцію гетьманської влади в Україні у першій третині XVIII ст. // УІЖ. – 1993. - № 2-3. – С. 70-73.
20.Грушевський М. Ілюстрована історія України. – Донецьк, 2003. – С. 366-384; 446-455.
21.Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII-XVIII ст.: кордони, населення право. – К., 1996. – 222 с.
22.Гуржій О.І. Гетьман Іван Скоропадський // УІЖ. – 1998. - № 6. – С. 77-90.
23.Гуржій О.І. До питання про кількість та етнічний склад населення України у другій половині XVII ст. // УІЖ. – 1993. - №4-6. – С. 43-50.
24.Довідник з історії України. В 3-х томах. – Т. 2. – К., 1995. – С. 111-112.
25.Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – К., 1991. – С. 327-496.
26.Жуковський Аркадій. Гетьман Іван Мазепа в оцінці М. Грушевського // УІЖ. – 1998. - № 6. – С. 134-146.
27.Зінчук С. Іван Гонта: кайдани стереотипів. – К., 1992. – 32 с.
28.Історичні постаті України: Іст. нариси: Зб. / Упоряд. О.В. Болдирєв. – Одеса, 1993. – С. 196-304; 310-337; 337-383.
29.Історія України // За ред. В.А. Смолія. – К., 1997. – С. 122-125.
30.Історія України в особах IX - XVIII ст. – К., 1993.
31.Історія України. Курс лекцій. / Керів. авт. кол. Л.Г. Мельник. – Т. 1. – К., 1991. – С. 260-314; 319; 307-313; 314-336.
32.Історія України: нове бачення (О.І. Гуржій, Я.Д. Ісаєвич, М.Ф. Котляр та ін. – Т. 1. – К., 1995. – С. 219-245; 245-262.
33.Коліївщина: повертаючись до надрукованого (Матеріали історичних читань, присвячених 225-річчю Коліївщини). – Умань, 1993.
34.Крип'якевич І.П. Історія України. – К., 1990. – С. 233-252; 204-225; 228; 224-225; 225-233.
35.Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик. – К., 1991.
36.Лановик Б., Матейко Р., Матисякевич З. Історія України. – К., 1999. – С. 113-120.
37.Лях Р.Д., Ізюмов В.І., Красноносов Ю.М. Історія України. – К., 1998. – С. 166-169.
38.Мазепа. Збірник / Передмова, упорядк. тексту Юрія Іванченка. – К., 1993. – 240 с.
39.Масенко Л.Т. Невідома сторінка з біографії Семена Палія // УІЖ. – 1990. - № 9. – С. 106-109.

40. Мацків Теодор. Справа княжого титулу гетьмана Івана Мазепи // КС. – 1993. - № 5. – С. 100-103.
41. Машкін О. Останній злет Гетьманщини // Історія в школі. – 2004. - № 4. – С. 1-5.
42. Мельник Л. Гетьман Пилип Орлик – Запорожжя у 20-х – на початку 30-х років XVIII ст. // Пам'ять століть. – 1998. - № 6. – С. 45-53.
43. Мельник Л.Г. Маєтності та скарби Полуботків // УІЖ. – 2000. - № 5. – С. 40-62.
44. Мельник Л.Г. Правління Гетьманського уряду (1733-1735) // УІЖ. – 2001. - № 5. – С. 81-90.
45. Мельник Л.Г. Українсько-турецькі відносини і політичні проекти П. Орлика // УІЖ. – 1997. - № 6. – С. 24-34.
46. Мицик Ю.А. Максим Кривоніс // УІЖ. – 1992. - № 12. – С. 69-80.
47. Мицик Ю.А. Умань козацька і гайдамацька. – К., 2002. – 187 с.
48. Олексій Струкевич. Кирило Розумовський // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 251-261.
49. Павленко Сергій. Міф про Мазепу. – Чернігів,1998. – 346 с.
50. Панашенко В.В. Шлях армії Карла XII на Україну (1709 р.) // УІЖ. – 1991. - № 2. – С. 107-112.
51. Полонська- Василенко Н. Історія України. – К., 1992. – Т. 2. – С. 77-96; 110-120; 146-151; 168-211; 271-278.
52. Полонська-Василенко Н. Історія України. Т. 2. – К., 1992. – С. 76-77; 53-80; 143-146.
53. Путро О. Останній гетьман // КС. – 1993. - № 2. – С. 40-62.
54. Путро О.І. Гетьман України Кирило Розумовський (нові штрихи до соціально-політичного портрета // УІЖ. – 2002. - № 5. – С. 105-119.
55. Репан О. Мобілізація козаків Гетьманщини для воєнних походів у 1735-1739 рр. // КС. – 2000. - № 1. – С. 18-30.
56. Салій К. Іван Мазепа і Українська православна церква //КС. – 1999. - № 4. – С. 159-163.
57. Сергієнко Г.Я. Правобережна Україна: відродження козацької державності й визвольний рух проти панування Речі Посполитої (80-90-ті рр. XVII ст. – початку XVIII ст.) // УІЖ. – 1996. - № 3. – С. 105-119.
58. Смолій В. Іван Мазепа // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 171-183.
59. Станіславський В.В. Політичні зносини Запорізької Січі й Кримського ханства напередодні Полтавської битви // УІЖ. – 1998. - № 1. – С. 76-86.

60. Струкевич О.К. Про остаточне знищення гетьманства на Україні та заснування другої Малоросійської колегії // УІЖ. – 1993. - № 7-8.
61. Ступак Ф.Я. Доброчинна діяльність гетьмана І. Мазепи // УІЖ. – 2005. - № 1. – С. 138-148.
62. Субтельний О. Мазепинці. – К., 1994.
63. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991. – С. 145-151; 170-172.
64. Усенко П. Греки на південному сході України з кінця XVIII – до початку XX ст. // Сучасність. – 2001. - № 1. – С. 87-97.
65. Хеггман Бертіл. Пилип Орлик у Швеції (1716-1719 рр.) // УІЖ. – 1996. - № 3. – С. 151-155.
66. Храбан Г.Ю. Спалах гніву народного. (Антифеодальне, народно-визвольне повстання на Правобережній Україні у 1768-1769 рр.). – К., 1989.
67. Чухліб Т. Пилип Орлик // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 193-203.
68. Чухліб Т. Семен Палій // Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000. – С. 183-193.
69. Шевченко О. М. Про підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату наприкінці XVIII ст. // УІЖ. – 1994. - № 1. – С. 54-61.
70. Шевченко С. Нова Сербія на землях старої України // КС. – 2003. - № 3. – С. 54-61.
71. Шевчук В. Козацька держава. – К., 1995. – С. 152-191; 213-274; 192-212.
72. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – Т. 3. – С. 27-316; 340-367; 368-380.
73. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997. – С. 225-240; 279-296.

Семінар 7. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЙ (XIX СТ.)

Мета: *з'ясувати особливості адміністративно-територіального устрою українських земель першої половини XIX ст., коли вони перебували у складі двох держав – Російської і Австрійської. Прослідкувати нові тенденції в еволюції сільськогосподарського виробництва та з'ясувати особливості промислового перевороту, що уможливить розуміння сутності глибокої суспільно-політичної кризи, виявом якої були селянський повстанський рух та інші протестні рухи. Проілюструвати зміст двох*

суперечливих, але взаємопов'язаних суспільних явищ: кризи і занепаду, що гальмували розвиток суспільства та зародження нових капіталістичних відносин, що знаменували прогрес та розвиток.

З'ясувати історичні передумови здійснення реформ, підкреслити особливості здійснення аграрної реформи на українських землях, показати суперечливий характер та половинчатість реформ. Утвердитись у переконанні, що скасування кріпацтва і пов'язані з ним перетворення спричинили суперечливі тенденції та процеси: з одного боку, вони зумовлювали збереження поміщицького землеволодіння як основної умови феодального гноблення, обезземелення та розшарування селянства, зростання протиріч між всестановою виборністю до земств і авторитарним режимом, між самодержавством і створюваною ним правовою державою, а з іншого боку – формували нестанову приватну власність на землю, сприяли становленню ринку робочої сили, стимулювали розвиток підприємництва, розширювали сферу функціонування ринкових відносин і створювали передумови для становлення громадянського суспільства.

З'ясувати особливості громадівського руху, виявити його особливості на різних етапах розвитку. Переконатися, що наукова діяльність громадівців заклала основи української науки, що своєю діяльністю вони сприяли самоусвідомленню і самоствердженню українства.

Ознайомитись із суспільно-політичним рухом на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст., визначити чинники, що сприяли його розгортанню, як і ті, що мали гальмівний вплив. Переконатися, що незважаючи на державні кордони, проходив процес консолідації української нації, а під впливом національно-культурного руху зростала самосвідомість населення Західної України.

Орієнтовний план вивчення теми

1. Зміни в політико-адміністративному устрої України. Територія і населення.
2. Соціально-економічний розвиток України в першій половині XIX ст.
3. Реформи другої половини XIX ст. та соціально-економічний розвиток пореформеного періоду.
4. Суспільно-політичний рух та національне життя в Україні XIX ст.
5. Західноукраїнські землі у другій половині XIX ст.

Реферати:

- Україна в Кримській війні 1854-1856 рр.

- П.Чубинський – штрихи до історичного портрету.
- Південно-Західний Відділ Імператорського Російського Географічного Товариства.
- Михайло Драгоманов – мислитель, публіцист, борець.
- Історичне товариство Нестора – літописця.
- Громадівець та історик Володимир Антонович.
- Митрополит Андрей Шептицький
- Наукове Товариство ім. Т.Шевченка
- Національний рух на західноукраїнських землях

Основна хронологія:

1803 р. – царський указ про «вільних хліборобів», згідно з яким поміщики за власним бажанням могли відпускати кріпаків на волю й давати їм земельні наділи;

1805 р. – відкриття Харківського університету;

1817-1857 рр. – існування військових поселень;

29 січня 1855 рр. – царський маніфест про створення державного ополчення, який ознаменував початок руху «Київська козаччина»;

1856 р. – початок масового руху «Похід у Таврію за волею»;

1812-1835 рр. – повстання під проводом Устима Кармалюка;

1848 р. – скасування ккріпосного права на землях підвладних Австро-Угорській імперії.

29 грудня 1848 р. – доповнені інвентарні правила, що визначали розмір земельного наділу та повинності поміщицьких селян.

13 вересня 1854 – 27 серпня 1855 рр. – 349-денна оборона Севастополя під час Кримської війни.

18 березня 1856 р. – укладення Паризького миру, що підвів підсумки Кримській війні (1853-1856 рр.).

19 лютого 1861 р. – царський маніфест про скасування кріпацтва в Російській імперії.

1864 р. – земська, судова і шкільна реформи в Росії.

1875 р. – міська реформа в Росії.

1874 р. – військова реформа в Росії.

1865 р. – цензурна реформа в Росії.

1858 р. – поява української громади в Петербурзі.

січень 1861-жовтень 1862 – виходив часопис „Основа”.

1830-1908 рр. – життя та діяльність Володимира Антоновича.

1877-1945р. - життя та діяльність Дмитра Володимировича Антоновича.

10 червня 1862 р. – указ про закриття недільних шкіл.
18 липня 1863 р. – Валуєвський циркуляр про заборону друкування книг українською мовою.
13 лютого 1873 р. – створення Південно-Західного Відділу Імперського Російського географічного товариства.
18 травня 1876 р. – Емський указ Олександра ІІ про заборону українського письменства.
1891-1898 р. – діяльність „Братства тарасівців”.
1839-1884 рр. – життя та діяльність визначного українського етнографа і фольклориста, громадського діяча, громадівця Павла Платоновича Чубинського.
1841-1895 рр. – життя та діяльність українського громадсько-політичного діяча, історика, публіциста, економіста, філософа Михайла Петровича Драгоманова.
грудень 1873 р. – у Львові Літературно-наукове товариство ім. Т.Шевченка.
1897-1913 рр. – Наукове товариство ім. Т.Шевченка очолював М.Грушевський.
1890 р. – утворено Русько-українську радикальну партію (РУРП).
26 грудня 1896 р. – у Львові відбувся установчий з’їзд УНДП.
17 вересня 1899 р. - у Львові створено УСДП.

Опорні поняття та терміни:

ВІЙСЬКОВІ ПОСЕЛЕННЯ – елементи організації частини військових сил Російської імперії доби кріпацтва, коли військова служба поєднувалася з господарською діяльністю. Згідно з положенням про Військові поселення, усіх працездатних селян до 45 років примусово переводили у військових поселенців, тобто вони одночасно ставали хліборобами і вояками. У 1850 р. на становищі військових поселенців перебувало понад 645 тис. жителів України. На час ліквідації Військових поселень у 1857 р. вони займали понад 2,3 млн. десятин землі.

ІНВЕНТАРНІ ПРАВИЛА 1847-1848 РР. – положення, які визначали розмір наділу та уніфікували повинності поміщицьких селян у Правобережній Україні, Литві та Білорусі. У першому варіанті вони зберігали за селянами земельні наділи (у наступному варіанті поміщики отримали право за власним бажанням їх зменшувати, встановлювали для тяглових господарств 4-х денну панщину, а для півтяглових – 3-х денну). Правила також визначали характер роботи чоловіків і жінок, обмежували поміщицьку сваволю щодо селянських шлюбів, заслання до Сибіру та відправку селян у рекрути.

КРІПОСНЕ ПРАВО – система правових норм, що встановлювали залежність селянина від феодала і право останнього на селянина-кріпака як на неповну власність.

СЕЛЯНСЬКА РЕФОРМА 1861 р. – буржуазна реформа, яка скасувала кріпосне право в Росії і поклала початок капіталістичній реформації.

СУДОВА РЕФОРМА 1864 р. – реформа судової системи і судочинства. Проводилась на основі судових статутів, прийнятих 20 листопада 1864 р.: «Запровадження судових установлень», статути карного і цивільного судочинства, статут про покарання, які накладаються мировими суддями.

ЗЕМСЬКА РЕФОРМА 1864 р. – реформа, зумовлена потребою пристосувати самодержавний лад Росії до потреб капіталістичного розвитку. Проводилась на основі «Положення про губернські і повітові земські установи». Згідно з ним створювались губернські і повітові земські зібрання і земські управи, які відали місцевими господарськими справами, освітою, медициною тощо.

ВІЙСЬКОВА РЕФОРМА – низка перетворень, зумовлених розвитком капіталістичних відносин, розвитком військової техніки, неефективністю кріпосницької організації російської армії, яка проявилася під час Кримської війни 1853-1856 рр. Завданням реформи було скорочення армії в мирний час при значному збільшенні її у воєнний час за рахунок створення навченого запасу.

ГРОМАДИ – організації української інтелігенції у другій половині XIX ст. – на початку XX ст., які вели національно-культурну та громадсько-політичну діяльність.

ХЛОПОМАНСТВО – відгалуження українського культурно-національного руху другої половини XIX ст., що об’єднувало представників ліберальної інтелігенції, які виступали за зближення із селянством. Провідним ідеологом хлопоманства був Володимир Антонович.

МОСКВОФІЛЬСТВО – громадсько-політична течія серед українського населення Галичини, Буковини і Закарпаття в середині XIX – 30-х рр. XX ст. Відстоювало національно-культурну, а пізніше – державно-політичну єдність з російським народом і Росією.

НАРОДОВСТВО – громадсько-політична течія серед західноукраїнської інтелігенції, що виникла в 60-х рр. XIX ст. у Галичині. Утворилася на противагу москвофільству. Рух народовців виник на засадах ідей національного відродження, сформульованих „Руською трійцею” і Кирило-Мефодіївським братством, і сформувався під впливом творчості Т.Шевченка, П.Куліша, М.Костомарова.

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. Т.ШЕВЧЕНКА (НТШ) – науково-просвітницька громадська організація, яка фактично виконувала функції всеукраїнської академії наук. Заснована у Львові в грудні 1873 р. (спочатку – як і Літературно-наукове товариство ім. Шевченка) завдяки спільним зусиллям інтелігенції з Наддніпрянської України і Галичини у відповідь на репресії, яким піддавалося українське друковане слово в Російській імперії.

За час головування в ньому М.Грушевського (1897-1913), Товариство перетворилося на справжню академію наук. До 1913 р. Товариство видало близько 800 томів різноманітних наукових і літературних публікацій. З 1892 р. почав виходити головний друкований орган товариства – „Записки НТШ".

„ПРОСВІТА**"** – українське культосвітнє товариство, засноване у Львові 8 грудня 1868 р. групою народовців. Основним завданням товариства стало сприяння просвітництву українського народу.

РУРП – перша українська політична партія, що була створена 1890 р. у Львові. Лідерами Русько-української радикальної партії були І.Франко, М.Павлик, В.Будзиновський, Є. Левицький. РУРП поєднувала відстоювання соціальних інтересів українських селян Галичини з захистом національних прав українського народу.

УСДП – Українська соціал-демократична партія – легальна реформістська партія, яка діяла в Галичині і Буковині у складі Австро-Угорщини як одна із секцій Соціал-демократичної робітничої партії Австрії, згодом – як самостійна партія на землях Західної України у складі Польщі.

УНДП – Українська національно-демократична партія – провідна українська політична партія в Галичині. Утворилася у 1896 р. внаслідок злиття двох політичних партій – національно-радикального крила РУРП і народовців – членів Народної ради.

Література:

1. Бойко О.Д. Історія України. Навч. посібник. Вид. 3-є. – К., 2008. – С. 209-214.
2. Борисевич С.О. Законодавче регулювання державної іпотечної політики в першій половині XIX ст. // УІЖ. – 2008. - № 5. – С. 100-112.
3. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.). – Львів, 1996. – С. 125-134.
4. Гончарук Т.Г. Міжнародний транзит через землі Наддіпрянської України першої половини XIX ст.: історія вивчення // УІЖ. – 2007. - № 3. – С. 167-175.

5. Гордуновський О.М. Розвиток промислового виробництва у поміщицьких господарствах Правобережної України першої половини XIX ст. // УІЖ. – 2000. - № 1. – С. 61-71.
6. Дудко В. Аудиторія журналу „Основа” (1861-1862): кількісний вимір // Київська старовина. – 2001. – № 6.
7. Зінченко А. Реформа 1861 р. в Україні як дискусійне поле історичної науки // Київська старовина. – 2006. - № 2. – С. 33-46.
8. Іванова Л.Г. М.П. Драгоманов і історія України // УІЖ. – 1991. - № 9. – С. 127-144.
9. Історія України в особах: XIX –XX ст. / І.Войцехівська, В.Абліцов, О.Божко та ін. – К., 1995. – С. 281-289 (про Андрея Шептицького).
10. Історія України: Курс лекцій: У 2-х кн. Кн. 1. – Від найдавніших часів до кінця XIX століття / Мельник Л.Г., Гуржій О.І., Демченко М.В., та ін. – К., 1991. – С. 374-392; 441-454; 469-485; 520-536.
11. Катренко А. Політична діяльність земців-лібералів України (друга половина 70-х – початок 80-х років XIX ст.) // Київська старовина. – 2001. - № 1.
12. Киридон В.М. Устим Кармелюк // Історія України в особах: XIX – XX ст. / І. Войцехівська, В. Абліцов, О. Божко та ін. – К., 1995. – С. 39-43.
13. Коляда І. П.П.Чубинський: штрихи до історичного портрету (До 135-річчя заснування Південно-Західного Відділу Імператорського Російського Географічного Товариства) // Історія в школі. – 2008. - № 4. – С. 12-17.
14. Коляда І. Український рух кінця 50-х – початку 60-х рр. XIX ст.: причини активізації, особливості, наслідки діяльності // Історія в школі. – 2007. - № 2. – С. 6-11.
15. Коляда І. Український рух 70-х – початку 80-х рр. XIX ст. // Історія в школі. – 2007. - № 5. – С. 6-12.
16. Коляда І., Курменко О. Український рух 70-х – початку 80-х рр. XIX ст.// Історія в школі. – 2007. - № 3. – С. 1-8.
17. Коляда І., Милько В. „... Розбурхав національну свідомість багатьох млявих, пригнічених українців” (До 135-річчя заснування Південно-Західного Відділу Імператорського Російського Географічного Товариства) // Історія в школі. – 2008. - № 1. – С. 6-12.
18. Крижановська О.О. Соціальні настрої та уявлення селян Правобережної України у 20-х – 50-х рр. XIX ст. // УІЖ. – 2007. - № 2. – С. 130-143.

19. Крижановська О.О. Соціально-економічне становище поміщицьких селян Правобережної України другої чверті XIX ст. у контексті урядової політики // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К.: Інститут історії України, 2007. – Вип. XIV. – С. 111-124.
20. Лановик Б.Д., Лазарович М.В., Матисякевич З.М. Економічна історія України. – К., 2004. – С. 180-112; . 206-225.
21. Лисенко О.В. Генеза ідеологічних і політичних приорітетів східно-українського національного руху у другій половині XIX – на початку XX ст. // Проблеми історії України XIX – поч. XX ст. – К., 2007. – Вип. XIV. – С.11-20.
22. Литвин В.М. Історія України (у 3-х томах). – Т. II. Кінець XVIII – початок XX ст. – К., 2005. – С. 227-249; 380-423; 478-488; 514-523; 534-595.
23. Литвинова Т.Ф. «Сословные нужды и желания» дворянства Лівобережної України на початку XIX ст. // УІЖ. – 2005. – № 2. – С. 67-78.
24. Лобко О.А. Оренда землі в поміщицьких маєтках на Правобережній Україні XIX – початку XX ст. // Наукові записки. Історичні науки. – Т. 65. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 17-25.
25. Магочій Павло-Роберт. Історія України. – К., 2007. – С. 374-395.
26. Макарець С. Співвідношення селянського і поміщицького господарств в аграрному секторі Лівобережної України епохи вільного підприємництва (1861-1917 рр.) // Київська старовина. – 2008. - № 3. – С. 21-33.
27. Малюта О. „Просвіти” у контексті політичного життя Австро-Угорської та Російської монархії (1868-1917 рр.) // Український історичний збірник. – К., 2004. – Вип. 7. – С. 201-237.
28. Матеріали про М.Драгоманова (До 155-річчя від дня народження) // Пам’ять століть. – 1996. - № 2. – С. 15-62.
29. Машкін О. Ставлення російського уряду до селянства України (на прикладі імперського законодавства 1796-1861 рр.) // Історія в школі. – 2008. - № 7-8. – С. 4-12.
30. Нартов В.В. Видатні особистості України. – Харків, 2007. – С. 234-241 (про Андрея Шептицького).
31. Наумов С.О. Братство тарасівців // УІЖ. – 1999. - № 5-6.
32. Наумов С.О., Посохов С.І. Харківський університет у суспільно-політичному русі другої половини XIX ст. – початку XX ст. // УІЖ. – 2005. - № 1. – С. 56-70.

33. Орлик В.М. Державні селяни в податковій політиці Російської імперії в кінці XVIII – середині XIX ст. (на матеріалах українських губерній) // УІЖ. – 2007. - № 1. – С. 94-104.
34. Палієнко М. Київська Стара Громада у суспільному та науковому житті України (друга половина XIX ст. – початок XX ст.) // Київська старовина. - 1998. – № 2.
35. Побірченко Н.С. Педагогічна і просвітницька діяльність українських Громад у другій половині XIX ст. – на початку XX ст.: У 2 кн. – К., 2000.
36. Побірченко Н.С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина XIX ст. – початок XX ст.). – К., 2002. – 331 с.
37. Потульницький В. Світогляд українського лівобережного панства у другій половині XIX ст. // Київська старовина. – 2000. – № 4.
38. Різниченко С. Запровадження земств на Правобережній Україні // Київська старовина. – 1999. - № 4.
39. Сарбей В.Г. До поглядів М.П. Драгоманова на національне питання // УІЖ. – 1991. - № 9. – С. 60-71.
40. Сарбей В.Г. Історія України XIX – початку XX ст. – К., 1994. – С. 4-11; 41-49; 80-90; 92-101; 109-127.
41. Сарбей В.Г. Національне відродження України. – К., 1999. – С. 30-46; 87-103; 132-145; 160-174; 187-228.
42. Світленко С. Українські громади другої половини XIX – початку XX ст. (Особливості ідеології та діяльності) // Київська старовина. – 1998. - № 2.
43. Томулець В.М. Роль і значення торгівлі у становленні та розширенні економічних зв'язків Бессарабії з українськими губерніями (1812-1868 рр.) // УІЖ. – 2005. - № 5. – С. 18-28.
44. Федорук О. До історії становлення культу Шевченка у Галичині у 60-х рр. XIX ст. // Київська старовина – 2001. – № 4.
45. Чорновол І. Галицький сейм: виборчі компанії 1889-1895 рр. // Київська старовина. – 2002. – № 1.
46. Шевчук А. Польське національне повстання 1863р.: вплив на становище селян Волинської губернії (60-70-ті роки XIX ст.) // Історичний журнал. – 2005. - № 6.
47. Шевчук А. Селянські господарства Волинської губернії напередодні скасування кріпосного права (друга половина 50-х – початок 60-х років XIX ст.) // Історичний журнал. – 2004. - № 6-7.
48. Якименко М.А. Становлення селянського (фермерського) господарства

в Україні після скасування кріпосного права (1861-1918 рр.) // УІЖ. – 1996. - № 1. – С. 3-14.
49. Янишин Б. Народовці на рубежі 70-80-х років XIX ст. у контексті політичної культури галицьких українців // УІЖ. – 2001. – № 6.
50. Янишин Б. Політика Відня в українському питання у Галичині наприкінці XIX ст. // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2007. – Вип. XIV. – С. 193-207.

Тестовий підсумковий контроль за модуль І (для самоконтролю)

1. Коли з'явилися перші письмові згадки про козаків?

1) у середині XV ст.; 2) в кінці XV ст.; 3)на початку XVI ст.; 4) в середині XVI ст.; 5) в кінці XVI ст.

2. В якому році перших 300 козаків були прийняті на службу польським королем і вписані у реєстр?

1) 1649 р.; 2) 1651 р.;3) 1572 р.; 4) 1648 р.; 5) 1638 р.

3. Хто із запорозьких ватажків оспіваний у пісні про Байду?

1) П.Конашевич-Сагайдачний; 2) П.Дорошенко; 3) І.Сірко; 4) Б.Хмельницький; 5) Д.Вишневецький.

4. Назвіть найвищий орган влади в Запорізькій Січі?

1) козацька рада; 2) генеральний писар; 3) гетьман; 4) генеральний суддя; 5) генеральний осавул.

5. У якому році польський сейм прийняв "Статті для заспокоєння руського народу"?

1) 1625 р.; 2) 1637 р.;3) 1638 р.; 4) 1633 р.; 5) 1648 р.

6. У якому році було прийнято "Ординацію Війська Запорозького реєстрового, що перебуває на службі у Речі Посполитій"?

1) 1617 р.; 2) 1619 р.; 3) 1625 р.; 4) 1633 р.; 5) 1638 р.

7. У травні 1648 р. відбулися такі битви Визвольної війни під керівництвом Б.Хмельницького:

1) під Корсунем, під Пилявцями; 2) під Жовтими Водами, під Корсунем; 3) під Жовтими Водами, під Пилявцями; 4) під Корсунем, під Берестечком; 5) під Жовтими Водами, під Берестечком.

8. Союзником Б.Хмельницького протягом 1648-1653 рр. був:

1) кримський хан; 2) турецький султан; 3) російський царі; 4) молдавський господар; 5) трансильванський князь.

9. Який договір було укладено між Україною і Польщею у 1649 р.?

1) Андрусівський; 2) Білоцерківський; 3)Гадяцький; 4) Зборівський; 5) Бучацький.

10. Хто очолював російське посольство під час Переяславської ради 1654 р.?

1) цар Олексій Михайлович; 2) воєвода В.Бутурлін; 3) стольник В.Кикін; 4) царський посол Г.Неронов;

5) московський митрополит.

11. Повстання, очолюване полтавським полковником М.Пушкарем і запорозьким отаманом Я.Барабашем спрямовувалось проти гетьмана:

1) Б.Хмельницького; 2) Ю.Хмельницького; 3) П.Тетері; 4) І.Виговського; 5) І.Самойловича.

12. Між якими державами було укладено Гадяцький договір?
1) між Україною і Росією; 2) між Україною і Річчю Посполитою; 3) між Україною і Туреччиною; 4) між Україною і Кримським ханством; 5) між Україною і Великим князівством Литовським.
13.Між якими державами був підписаний "Вічний мир" у 1686 р.?
1) між Росією і Річчю Посполитою; 2) між Росією і Туреччиною; 3) між Росією і Україною; 4) між Україною і Польщею; 5) між Україною і Туреччиною.
14. Хто очолював запорозьке козацтво в період Руїни?
1) І.Сірко; 2) С.Палій; 3) П.Сагайдачний; 4) М.Ханенко; 5) І.Самойлович.
15. Хто з гетьманів у 1665 році поїхав у Москву на поклон до царя?
1) Б.Хмельницький; 2) Ю.Хмельницький; 3) І.Брюховецький; 4) І.Самойлович; 5) І.Мазепа.
16. Коли П.Дорошенко став гетьманом обох боків Дніпра?
1) 1668 р.; 2) 1670 р.;3) 1671 р.; 4) 1672 р.; 5) 1669 р.
17.Яка територія України відійшла до Росії за третім поділом Речі Посполитої?
1) Східна Галичина; 2) Східна Волинь; 3) Західна Волинь; 4) Південна Київщина; 5) Брацлавщина.
18. Коли до Росії відійшло узбережжя Чорного моря від Південного Бугу до Дністра?
1) 1791 р.; 2) 1812 р.; 3) 1789 р.; 4) 1805 р.; 5) 1807 р.
19. До складу яких держав входили українські землі в першій половині XIX ст.?
1) Росії, Австрії, Речі Посполитої; 2) Росії, Речі Посполитої; 3) Росії, Австрії; 4) Росії, Австрії, Угорського королівства, Туреччини; 5) Росії, Австрії, Туреччини.
20. Коли на українських землях, які перебували у складі Російській імперії, виникли перші військові поселення?
1) 1815 р. 2) 1817 р. 3) 1819 р. 4) 1821 р. 5) 1825 р.
21. Який стиль був панівним в українській архітектурі першої половини XIX ст.?
1) романтизм; 2) класицизм; 3) бароко; 4) еклектизм; 5) неокласицизм
22. Коли було видано альманах "Русалка Дністровая"?
1) 1835 р.; 2) 1836 р.;3) 1837 р.; 4) 1848 р.; 5) 1849 р.
23. В XIX столітті до складу Російської імперії входили:

1) Галичина, Закарпаття, Правобережна та Південна Україна; 2) Галичина, Буковина, Закарпаття, Правобережна Україна; 3) Правобережна, Південна, Слобідська та Лівобережна Україна.

24. Валуєвський циркуляр, який містив заборони щодо української мови, було видано у: 1)1876 р.; 2) 1866 р.; 3) 1863 р.

25. Що таке «громади»?

1)суспільно-політичні організації демократичної інтелігенції; 2)органи самоврядування у містах; 3) військовий підрозділ у козаків.

26. Як називалася перша військова організація запорозького козацтва?

1) курінь; 2) козача рада; 3) паланка; 4) полк; 5) сотня.

27. В якому році запорожці вперше перепливли Чорне море і штурмували Трапезунд?

1) 1620 р.; 2) 1635 р.; 3) 1616 р.; 4) 1614 р.; 5) 1648 р.

28. Який орган влади відав зовнішньою політикою козацької держави за часів Б. Хмельницького?

1) генеральний осавул; 2) генеральний писар; 3) генеральний обозний;

4) генеральний суддя; 5) генеральний бунчужний.

29. Вкажіть ватажка козацько-селянського повстання в 1591-1593 рр.

1) І.Сірко; 2) І.Сулима; 3) С.Наливайко; 4) К.Косинський; 5) П.Павлюк.

30. Правильно вкажіть роки життя Б.Хмельницького:

1) 1595-1657 рр.; 2) 1595-1654 рр.; 3) 1590-1657 рр.; 4) 1591-1659 рр.; 5) 1595-1658 рр.

31. Реєстр козаків у кількості 20 тис. чол. було встановлено:

1) Зборівською угодою; 2) Білоцерківським договором; 3) Гадяцьким трактатом; 4) Березневими статтями; 5) на Переяславській раді.

32. Перша битва Визвольної війни під проводом Б.Хмельницького – це

1) битва під Корсунем; 2) битва під Жовтими Водами; 3) битва

під Пилявцями; 4) битва під Берестечком; 5) битва під Збаражем.

33. В якому році Б.Хмельницький уклав союз з кримським ханом?

1) 1648 р.; 2) 1649 р.;3) 1653 р.; 4) 1654 р.; 5) 1657 р.

34. "Березневі статті" 1654 р. були підписані у місті:

1) Чигирині; 2) Переяславі; 3) Києві; 4) Москві; 5) Ніжині.

35. Українське посольство до Москви у березні 1654 року очолили:

1) Б.Хмельницький; 2) І.Виговський; 3) П.Тетеря; 4) С.Богданович-Зарудний; 5) І.Богун.

36. Коли українська церква перейшла у відання Московського патріархату?

1) 1420 р.; 2) 1448 р.;3) 1589 р.; 4) 1596 р.; 5) 1686 р.

37. Кого було обрано гетьманом Правобережної України після Ю.Хмельницького?

1) І.Брюховецького; 2) П.Тетерю; 3) П.Дорошенка; 4) І.Виговського;
5) Я.Сомка.
38. Хто з українських гетьманів уклав з Польщею Гадяцьку угоду?
1) І.Виговський; 2) І.Брюховецький; 3) П.Дорошенко; 4) І.Мазепа
5) П.Тетеря.
39. Який період в історії Правобережної України називають Руїною?
1) 40-60-ті рр. XVII ст.; 2) 60-80-ті рр. XVII ст.; 3) 60-80-ті рр. XV ст.;
4) перша половина XVIII ст.; 5) середина XVIII ст.
40. Хто з українських гетьманів найдовше тримав гетьманську булаву?
1) І.Самойлович; 2) І.Мазепа; 3) П.Дорошенко; 4) К.Розумовський; 5) Д.Апостол.
41. Яка подія відбулася на Правобережній Україні в 1768 році?
1) запровадження кріпосного права; 2) другий поділ Польщі;
3) повстання під проводом Мухи; 4) повстання гайдамаків "Коліївщина";
5) повстання під проводом С.Палія.
42. За правління якого царя Правобережну Україну було приєднано до складу Росії?
1) Петра I; 2) Катерини II; 3) Павла I; 4) Олександра I; 5) Миколи I.
43. Опришківський загін Олекси Довбуша діяв головним чином на території:
1) Прикарпаття; 2) Закарпаття; 3) Західної Волині; 4) Північної Буковини.
44. На початок XIX ст. до складу Росії входили такі українські землі:
1) Лівобережжя, Правобережжя, Південь; 2) Лівобережжя, Правобережжя, Слобожанщина, Південь; 3) Лівобережжя, Слобожанщина, Правобережжя, Східна Галичина; 4) Лівобережжя, Слобожанщина, Південь; 5) Слобожанщина, Правобережжя, Південь.
45. Визначте правильно авторів програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства: "Книга буття українського народу", "Статут слов'янського суспільства св. Кирила та Мефодія".
1) М.Костомаров; 2) Т.Шевченко; 3) П.Куліш; 4) В.Білозерський; 5) М.Гулак;
6) О.Маркович.
46. Хто був автором першої української опери?
1) М. Глінка; 2) С.Гулак-Артемовський; 3) М.Лисенко
4) М.Леонтович; 5) Д.Бортнянський.
47. В якому році було вперше видано "Кобзар" Т.Шевченка?
1) 1840 р.; 2) 1842 р.;3) 1848 р.; 4) 1860 р.; 5) 1861р.
48. В XIX столітті українські землі, що входили до складу Російської імперії, поділялися на:

1) генерал-губернаторства, губернії та повіти;
2) генерал-губернаторства, дистрикти та жупи (комітати);
3) губернії, дистрикти та повіти.
49. За своїми політичними поглядами Іван Франко належав до:
1) москвофілів; 2) народовців; 3) соціал-демократії; 4) революціонерів-демократів; 5) поступовців.
50.Хто був головою Наукового товариства імені Тараса Шевченка 1897-1913 рр.?
1) В.Антонович; 2) М.Грушевський; 3) Д.Багалій; 4) М.Аркас.
51. Яка важлива подія в історії запорозького війська відбулася в 1616 р.?
1) морський похід на Кафу; 2) повстання С.Наливайка; 3) битва під Хотином; 4) битва під Цецорою; 5) повстання І.Сулими.
52. Де найраніше виникла козацька Січ?
1) на р.Кубань; 2) на острові Мала Хортиця; 3) на р.Підпільній; 4) на острові Чортомлик; 5) на р.Самарі.
53. Хто очолював селянсько-козацьке повстання 1630 р.?
1) Т.Федорович-Трясило; 2) К.Косинський; 3) С.Наливайко; 4) І.Сулима; 5) І.Сірко.
54. Вкажіть сподвижників С.Наливайка - одного з ватажків козацько-селянського повстання першої половини XVII ст.
1) Григорій Лобода; 2) Яків Бородавка; 3) Матвій Шаула; 4) Марко Жмайло; 5) К.Косинський.
55. Де і коли Б.Хмельницького було обрано гетьманом?
1) у Чигирині; 2) у Переяславі; 3) на Запорізькій Січі; 4) у Києві; 5) в Суботові; 6) 1638 р.; 7) 1648 р.; 8) 1649 р.
56. Київського митрополита часів гетьманування Б.Хмельницького звали:
1)Ісайя Копинський; 2)Сильвестр Косів; 3) Михайло Рогоза: 4) Петро Могила; 5) Іов Борецький.
57. Яка подія з історії Визвольної війни українського народу відбулася 15-16 травня 1648 р.?
1) Зборівська битва; 2) Корсунська битва; 3) битва під Берестечком 4) битва під Пилявцями.
58. Де відбулася битва між українськими і польськими військами 13 вересня 1648 р.?
1) під Берестечком; 2) під Корсунем; 3) під Зборовом; 4) під Пилявцями; 5) під Батогом.
59. Згідно з яким договором кордони Війська Запорозького охоплювали межі Київського воєводства?

1) Зборівським 1648 р.; 2) Білоцерківським 1651 р.; 3) Переяславським 1654 р.; 4)Гадяцьким 1658 р.; 5) Слободищенським 1660 р.

60. Коли відбулася Переяславська рада?

1) 8 січня 1654 р.; 2) 8 січня 1564 р.; 3) 8 січня 1645 р.; 4) 4 січня 1657 р.; 5) 8 січня 1656 р.

61. Між якими державами було укладено Гадяцький договір?

1) між Україною і Росією; 2) між Україною і Річчю Посполитою; 3) між Україною і Туреччиною; 4) між Україною і Кримським ханством; 5) між Україною і Великим князівством Литовським.

62. За якою угодою російські війська отримали право перебувати в усіх найбільших містах України, а козаки без схвалення Москви не могли обирати гетьманів, генеральну старшину і полковників?

1) Переяславською 1654 р.; 2)Гадяцькою 1658 р.; 3) Переяславською 1659 р.; 4) Андрусівською 1667 р.; 5) Зборівською 1649 р.

63. Вкажіть роки гетьманування П.Дорошенка.

1) 1672-1687 рр.; 2) 1687-1709 рр.; 3) 1663-1665 рр.; 4)1665-1676 рр.; 5) 1657-1659 рр.

64. Хто був гетьманом на Лівобережній Україні в 1668-1672 рр.?

1) І.Брюховецький; 2) І.Виговський; 3) Ю.Хмельницький; 4) Д.Многогрішний; 5) П.Полуботок.

65. Коли відбувся третій поділ Речі Посполитої?

1) 1772 р.; 2) 1794 р.;3) 1795 р.; 4) 1798 р.; 5) 1780 р.

66. В якому році українську козацьку старшину було зрівняно в правах з російським дворянством?

1) 1764; 2) 1785; 3) 1787; 4) 1796; 5) 1800.

67.Хто започаткував добу української літературної мови? Яким твором?

1) Т.Шевченко своїми поетичними творами; 2) Г.Сковорода своїми філософськими творами; 3) І.Котляревський "Енеїдою"; 4) Д.Туптало «Книгою житіє святих»; 5) Є.Гребінка "Малоросійськими приказками".

68. Коли Росія приєднала Крим до свого складу?

1) 1768 р.; 2) 1774 р.;3) 1775 р.; 4) 1781 р.;5) 1783 р.

69. Коли царські війська зруйнували Запорозьку Січ?

1) 1764 р.; 2) 1774 р.;3) 1775 р.; 4) 1781 р.;5) 1783 р.

70. До якої з перелічених організацій входив видатний український історик М.Костомаров?

1) «Руська трійця»; 2) «Південне товариство»; 3) «Громада»; 4) «Кирило-Мефодіївське товариство»; 5) Радикальна партія.

71. Емський указ, який містив заборони щодо української мови, Олександр II підписав у:
1)1876 р.; 2) 1866 р.; 3) 1863 р.
72. В XIX столітті до складу Київського генерал-губернаторства входили губернії:
1) Київська, Подільська, Волинська; 2) Київська, Волинська, Полтавська; 3) Київська, Полтавська, Подільська.
73. Як називалася організація, яка діяла у Києві в 1846-1847 рр.?
1) «Південне товариство»; 2) «Руська трійця»; 3) «Слов'янське товариство святих Кирила і Мефодія».
74. Коли і в якому місті було створено літературне товариство імені Т.Шевченка?
1) 1871 р., м. Львів; 2) 1873р., м. Львів; 3) 1873р., м. Київ; 4) 1884р., м. Харків; 5) 1892 р., м. Чернігів.
75. Автором картин «Українська хата», «Гопак запорожців», «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» є:
1) І.М.Крамською; 2) В.Є.Маковський; 3) І.Ю.Рєпін; 4) К.К.Костанді; 5) О.О.Мурашко.

МОДУЛЬ ІІ

Семінар 8. УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Мета: *Ознайомитись з подіями і явищами української історії початку ХХ ст., які доречно розглядати з погляду українського національного відродження, що становило основу історичного процесу того періоду в усіх сферах: соціально–економічній, політичній, національно–етнічній, духовно–культурній.*

Розглянути особливості соціально–економічного та суспільно–політичного розвитку українських земель на поч. ХХ ст. З'ясувати причини назрівання революційної кризи, проаналізувати хід революції 1905–1907 рр. Охарактеризувати діяльність українські партій та рухів в умовах посилення національного гноблення. Розглянути події Першої світової війни на українських землях, щоб переконатися, що вона стала справжнім лихом для українського народу.

Орієнтовний план вивчення теми

1. Соціально–економічний розвиток українських земель на початку ХХ ст.
2. Політизація національного життя в Україні.
3. Україна в буржуазно–демократичній революції 1905–1907 років. Культурницький рух.
4. Політична реакція в Україні після поразки революції. Столипінська аграрна реформа і Україна.
5. Україна в роки Першої світової війни.

Реферати:

- Національне питання в Україні на початку ХХ ст.
- Студентський рух в Україні на початку ХХ ст.
- Діяльність Українських січових стрільців.
- Трагедія українського народу в Першій світовій війні.
- Становище культури України на початку ХХ ст.

Основна хронологія:

1900 р. – утворення в Харкові Революційної української партії. Вихід програми РУП – брошури М. Міхновського «Самостійна Україна».

1902 р. – утворення Української народної партії.

Літо 1904 р. – остаточний розкол Революційної української партії. Відокремлення Української соціал–демократичної спілки («Спілки»).

9 січня 1905 р. – «Кривава неділя» – розстріл мирної демонстрації робітників царськими військами в Петербурзі. Початок першої російської революції.

14–25 червня 1905 р – повстання на броненосці «Потьомкін».

7–12 жовтня 1905 р. – Всеросійський загальний політичний страйк.

17 жовтня 1905 р. – Маніфест Миколи II про проголошення «конституційних свобод».

15–16 листопада 1905 р. – повстання на крейсері «Очаків» у Севастополі та повстання саперів у Києві.

Грудень 1905 р. – збройні повстання робітників в ряді промислових міст України.

Грудень 1905 р. – утворення Української соціал–демократичної робітничої партії на базі РУП.

27 квітня–8 липня 1906 р. – період діяльності I Державної Думи та української думської громади.

9 листопада 1906 р. – початок столипінської аграрної реформи. Указ П. Столипіна, який дозволяв селянам виходити з общини.

20 лютого – 3 червня 1907 р. – період діяльності II Державної Думи та української думської громади.

3 червня 1907 р. – розпуск II Державної Думи та видання закону про вибори до III Державної Думи. Поразка революції і початок політичної реакції в Росії.

1908 р. – утворення міжпартійного об'єднання – Товариства українських поступовців (ТУП).

Серпень 1914 р. – початок Першої світової війни. Утворення Головної української ради у Львові та Союзу Визволення України.

18–21 вересня 1914 р. – Галицька битва.

Квітень 1915 р. – початок наступу австро–німецьких військ у Галичині.

Травень 1915 р. – утворення у Відні Загальної Української Ради.

Травень–червень 1916 р. – «Брусиловський прорив».

Опорні поняття та терміни:

АНЕКСІЯ – насильницьке приєднання (захоплення території іншої держави або народності).

АНТАНТА – військово–політичний блок Англії, Франції та Росії. Утворився в 1904–1907 роках. В період Першої світової війни до коаліції Антанти увійшло понад 25 держав, в тому числі США, Японія, Італія та ін.

БІЛЬШОВИЗМ – течія політичної думки і політична робітнича партія в Росії, Лівоекстремістська, тоталітарна організація, що намагалась захопити владу в Росії. Формально проголошуючи право на самовизначення поневолених Росією народів, фактично виступала за збереження імперії. Утворилась у 1903 році в результаті боротьби російських революційних марксистів на чолі з В. Леніним з поміркованими російськими соціал–демократами на чолі з Ю. Мартовим (меншовиками). Найбільш радикальна революційна партія в Росії.

ВЕЛИКОДЕРЖАВНИЙ ШОВІНІЗМ – крайня форма націоналізму, ідеологія та політика урядів панівної нації в багатонаціональних державах. Спрямована на поневолення та переслідування інших націй, їх мов, культур, вірувань тощо. Великодержавний шовінізм став у Російській імперії офіційною ідеологією.

ГОЛОВНА РУСЬКА РАДА (ГУР) – міжпартійна організація, утворена 2 серпня 1914 року з представників трьох галицьких партій. Очолив організацію К.Левицький. Складалася з 15 осіб. Рада закликала до боротьби проти царської Росії, і до сприяння перемозі Австро–Угорщини та її союзників у Першій світовій війні. За сприяння австрійських властей ГУР утворила Легіон січових стрільців, які брали безпосередню участь у військових підрозділах австро–угорської армії. У травні 1915 року ГУР перетворилась на Загальну Українську Раду.

ЕСЕРИ – російська соціалістична партія, найбільш масова та впливова в Росії на початку ХХ ст. Утворилася шляхом об’єднання колишніх народницьких гуртків та груп. Виступала як захисник інтересів селянства. Програма есерів передбачала встановлення демократичної республіки, загальне виборче право, демократичні свободи.

КАДЕТИ – члени конституційно–демократичної партії в Росії (офіційна назва – Партія народної свободи). Основна партія ліберальної буржуазії Росії. Головні програмні вимоги: конституційна монархія, громадянські свободи, збереження поміщицького землеволодіння, законодавче вирішення «робітничого питання» тощо. В роки Першої світової війни підтримували політику царизму.

ТРЕСТ – одна з форм монополістичних об’єднань, у межах якого учасники втрачають виробничу, комерційну, часто і юридичну самостійність. Реальна влада в трестах зосереджується в руках правління або головної компанії.

ТРОЇСТИЙ СОЮЗ – військово–політичний союз Німеччини, Австро–Угорщини та Італії. Виник у 1882 році.

СИНДИКАТ – одна з форм монополістичного об'єднання, у якій розподіл замовлень, закупівля сировини та реалізація виробленої продукції здійснювалась через єдину збутову контору. Учасники синдикату зберігали виробничу, але втрачали комерційну самостійність. В Росії та Україні на початку XX ст. існували синдикати «Продамет», «Продвагон», «Продвугілля» та ін.

ЧЕТВЕРТНИЙ СОЮЗ – військово–політичний блок Німеччини, Австро–Угорщини, Болгарії та Туреччини, що протистояв у роки Першої світової війни країнам Четвертної угоди – Великобританії, Франції Росії та Італії (Антанти). Утворився після розпаду в 1915 році Троїстого союзу, коли Італія перекинулась на бік Антанти.

Література:

1. Бойко О. Історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – С. 248–279.
2. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. — К.: Генеза, 1996.– С. 95–101.
3. Гунчак Т. Україна. Перша половина XX століття. Нариси політичної історії. –К.: Либідь, 1993.– С. 30–62.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України. —Львів, 1991. – С. 540–555.
5. Литвин В.М. Історія України (у 3-х томах). Т. II. Кінець XVIII – початок XX ст. – К., 2005. – С. 595-650.
6. Надтока Г. Міжконфесійні відносини в Україні на початку XX ст. // УІЖ. – 1998. – №5. –С. 86–99.
7. Наумов С. Створення Революційної Української партії // УІЖ. – 2006. – №2. – С. 49–59.
8. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Дрожжин та ін. – К., 2000. – С. 10–121.
9. Полонська–Василенко Н. Історія України. – К, 1992. – Т.2. – С. 407–443.
10. Реєнт О.П., сердюк О.В. Перша світова війна і Україна. – К., 2004. – 480 с.
11. Смоляр Л. Київське товариство оборони жінок: історія та створення (1905–1916 рр.) // УІЖ. – 1998. – №3. – С. 92–100.
12. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю.І.Шевчука. – К.: Либідь, 1993.– С. 263–272.
13. Сухенко Т. Жіноча середня освіта в Україні (XIX – початку XX ст.) //

УІЖ. – 1998. – №5. – С. 63–74.
14. Шевченко В. Проблема ринкових аграрних відносин в Україні друг. полов. XIX – поч. XX. ст. в історіографії // УІЖ. – 2007. – №5. – С. 188–205.
15. Щербак М. Царська охранка у боротьбі проти революційного руху на Україні (1895— 1917 рр.) // УІЖ. – 1990. – №2. – С. 40–49.
16. Якименко М. Становлення селянського (фермерського) господарства в Україні після скасування кріпосного права (1861–1918 рр.) // УІЖ– 1996. –№1. – С. 3–14.

Семінар 9. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917-1920(21) РР.

Мета: *Проаналізувати діяльність Центральної Ради, дати характеристику її універсалам. Розглянути українську державність в умовах німецько – австрійської окупації, з'ясувати причини краху української монархічної ідеї і гетьманської влади. Висвітлити суспільно–політичну сутність Директорії: її внутрішню і зовнішню політику. Охарактеризувати ідею соборності українських земель і Акт Злуки УНР та ЗУНР.*

Орієнтовний план вивчення теми

1. Лютнева буржуазна революція в Петрограді. Революційні події в Україні. Утворення Української Центральної Ради
2. Проблема державності України та ставлення до неї різних політичних сил. І та ІІ Універсали Центральної Ради.
3. ІІІ та ІV Універсали Центральної Ради.
4. Українська держава Павла Скоропадського.
5. Західноукраїнські землі в 1918–1919 роках. Проголошення Західноукраїнської Народної республіки (ЗУНР). Спроба об'єднати УНР і ЗУНР.
6. Відродження УНР. Директорія.

Реферати:

- Постать М. Грушевського в українській історії.
- Винниченко В.К. – видатний український письменник, публіцист і політик.
- Аграрна і національно–культурна політика гетьмана П. Скоропадського.
- Гетьман П. Скоропадський.

- Історичний портрет С.В.Петлюри.

Основна хронологія:

Березень 1917 р. – демократична революція в Росії, зречення Миколи II від влади.

17(4) березня 1917 р. – утворення Української Центральної Ради.

19–21(6–8) квітня 1917 р. – Всеукраїнський національний конгрес, визнання легітимності Центральної Ради.

23(10) червня 1917 р. – обнародування І Універсалу Центральної Ради.

28(15) червня 1917 р. – створення Генерального секретаріату Центральної Ради на чолі з В.Винниченком.

16(3) липня 1917 р. – проголошення ІІ Універсалу Центральної Ради.

14(1) листопада 1917 р. – перехід влади в Києві до Центральної Ради.

20(7) листопада 1917 р. – прийняття Центральною Радою ІІІ Універсалу: відновлення української державності, проголошення Української Народної Республіки.

17(4) грудня 1917 р. – відкриття І Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, селянських і солдатських депутатів у Києві.

24–25 (11–12) грудня 1917 р. – проголошення Радянської влади в Україні.

25(12) січня 1918 р. – прийняття Центральною Радою IV Універсалу. Проголошення незалежності Української Народної Республіки.

9 лютого (27 січня) 1918 р. – укладення мирного договору між УНР та країнами Четвертного союзу.

3 березня 1918 р. – підписання Брестського мирного договору між Радянською Росією і країнами Четвертного союзу, визнання Росією УНР.

29 квітня 1918 р. – останнє засідання Центральної Ради. Ухвала Конституції УНР. Вибори Президента України. Розгін Центральної Ради, проголошення гетьманом України П. Скоропадського.

5–12 липня 1918 р. – І з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України у Москві. Створення КП(б)У, як обласної організації РКП(б).

13 листопада 1918 р. – проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

13 листопада 1918 р. – анулювання Радянською Росією умов Берестейського миру.

13–14 листопада 1918 р. – створення Директорії на чолі з В. Винниченком для організації збройної боротьби з режимом П. Скоропадського, падіння режиму П. Скоропадського.

22 січня 1919 р. – відновлення Української Народної Республіки, акт злуки УНР і ЗУНР.

Лютий 1919 р. – Петлюра очолив Директорію.

6–10 березня 1919 р. – ІІІ Всеукраїнський з'їзд рад у Києві. Утворення УСРР, прийняття Конституції УСРР.

1 червня 1919 р. – укладення «військово–політичного союзу» радянських республік, утворення єдиної для всіх республік Червоної армії.

16–18 липня 1919 р. – приєднання Галичини до Польської держави за підтримки країн Антанти.

25 квітня 1920 р. – початок польсько–радянської війни.

28 жовтня 1920 р. – укладення перемир'я між РСФРР, УСРР, БСРР і Польщею та припинення радянсько–польської війни.

Листопад 1920 р. – звільнення Криму від білогвардійських військ Врангеля.

28 грудня 1920 р. – підписання союзного «робітничо–селянського» договору між РСФРР і УСРР.

Опорні поняття та терміни:

АКТ ЗЛУКИ УНР ТА ЗУНР – проголошення об'єднання двох українських державних утворень: УНР і ЗУНР в єдину соборну незалежну українську державу, яке відбулося 22 січня 1919 р. у Києві. Незважаючи на те, що в силу деяких причин внутрішнього та зовнішнього характеру об'єднати українські землі не вдалося, цей акт був і залишається символом споконвічного прагнення українського народу до об'єднання в єдиній державі.

АНАРХІЗМ – суспільно–політична течія, що виступає за негайне знищення державної влади і впровадження добровільних асоціацій осіб та груп. Засобом здійснення своєї мети вважали насилля, навіть терор.

«ВОЄННИЙ КОМУНІЗМ» – економічна політика радянського уряду в умовах громадянської війни і господарської руїни 1918–1920 років. Найважливішими складовими політики були: націоналізація усієї великої, середньої і більшої частини дрібної промисловості, продрозкладка; повна заборона приватної торгівлі; впровадження карткової системи; загальна трудова повинність; встановлення контролю за промисловим виробництвом та розподілом. Підпорядковуючи суспільні, групові та індивідуальні інтереси населення державним інтересам, більшовики розраховували здійснити швидкий перехід до соціалізму.

ГЕТЬМАНСЬКИЙ ПЕРЕВОРОТ – державний переворот, здійснений 29 квітня 1918 року у Києві прихильниками генерала П. Скоропадського за

підтримки німецького командування. Внаслідок перевороту було розігнано Центральну Раду, а Українську Народну Республіку – ліквідовано.

ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА – організована збройна боротьба за державну владу між політичними силами, соціальними групами однієї країни, найбільш гостра форма класової боротьби.

ДИРЕКТОРІЯ – тимчасовий революційний орган, утворений у ніч з 13 на 14 листопада 1918 року на засіданні Українського Національного Союзу для організації та керівництва повстанням проти гетьмана П. Скоропадського. Після усунення останнього – верховний орган влади УНР, який складався з п’яти членів.

УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА — заснована у Києві громадсько–політична організація, яка під впливом революційних подій в Україні перетворилась у лідера національно–визвольного руху. З листопада 1917 року (після проголошення ІІІ Універсалу та Української Народної Республіки) виконувала роль вищого законодавчого органу України. Існувала до 29 квітня 1918 року.

УКРАЇНСЬКО–ПОЛЬСЬКА ВІЙНА (1918–1919) – збройний конфлікт між Західноукраїнською Народною Республікою та Польською державою.

УНІВЕРСАЛИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ – акти законодавчого характеру, що визначали зміни державно–правового статусу українських земель колишньої Російської імперії. Українська Центральна Рада видала 4 Універсали.

Література:

1. Бойко О. Утворення єдиного національного фронту українськими політичними силами у 1918 р. // УІЖ. – 1997. – №6. – С. 14–24.
2. Боровик М. Анархістський рух в Україні у 1917–1921 рр. // УІЖ. – 1999. – №1. – С. 3–18.
3. Буравченков А. Український національно–визвольний рух (березень – листопад 1917 р.) // УІЖ. – 2004. – №3. – С. 134–137.
4. Врублевський В. До створення Української Академії Наук // УІЖ. – 1993. – №1. – С. 29–40.
5. Верстюк В. Роль і місце Центральної Ради в модерній історії України // УІЖ. – 1997. — №5. – С. 17–25.
6. Верстюк В. Українська Центральна Рада: період становлення // УІЖ. – 2007. – №2. – С. 23–47.
7. Гетьман Павло Скоропадський. Спомини. – К., 1992. – 112с.
8. Гошуляк І. Про причини поразки Центральної Ради // УІЖ. – 1994. – №1.

– С. 31–45.
9. Гошуляк І., Капелюшний В. Українська революція і державність (1917–1920 рр.): Науково–бібліографічне видання // УІЖ. – 2002. – №2. – С. 135–141.
10. Гошуляк І. Питання соборності українських земель на Брест–Литовській мирній конференції // УІЖ. – 2004. – №2. – С. 15–31.
11. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. – К.: Ґенеза, 1996.– С. 111–165.
12. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1918) // УІЖ. – 1993. – № 4–6. – С. 80–93.
13. Історія України в особах: XIX–XX ст. – К., 1995. – С. 188–222; 222–234, 261–281, 289–311.
14. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: довідник з історії України. — К., 1993. – С. 123–164.
15. Кудлай О. Боротьба навколо прийняття «Тимчасової інструкції Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні» на IV сесії Української Центральної Ради // УІЖ. – 1997. – №5. – С. 80–86.
16. Кудлай О. Переговори Центральної Ради і представників Тимчасового уряду (28–30 червня 1917 р.) // УІЖ. – 1999. – №6. – С. 43–54.
17. Кудлай О. Діяльність Народного Міністерства внутрішніх справ УНР // УІЖ. – 2005. – №2. – С. 90–105.
18. Кульчицький С. Центральна Рада. Утворення УНР // УІЖ. – 1992. – №5. – С. 71–89; №6. – С. 73–95.
19. Кульчицький С. Українська Держава часів гетьманщини // УІЖ.– 1992.– №7.– С.6–80.
20. Кульчицький С. Російська (Русская) революція 1917 р.: реальність і міф // УІЖ. – 2007. – №2. – С. 4–23.
21. Лозовий В. Аграрна політика Директорії УНР // УІЖ. – 1997. – №2. – С.68–75.
22. Лозовий В.С. Пошук Директорією ідейно–політичних засад відновлення діяльності УПР // УІЖ. –2000.–№5.–С. 32–38.
23. Лозовий В. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Документи і матеріали 6 У 2–х т., 3–х ч. // УІЖ. – 2007. – №2. – С. 222–225.
24. Макарчук С. Січові стрільці: що стоїть за легендою? // Наука і суспільство. – 1990. – №3. – С.20–24.
25. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993. –С. 64–412.
26. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А. Слюсаренко, В.

Гусєв, В. Дрожжин та ін.–К., 2000.– С. 170–241.
27. Пиріг Р., Проданюк Ф. Павло Скоропадський: штрихи до політичного портрета // УІЖ. – 1992.– №9.– С. 91–105.
28. Пиріг Р. Центральна Рада й німецьке військове командування в Україні: проблеми взаємовідносин (лютий – квітень 1918 р.) // УІЖ. – 2007. – №2. – С. 47–63.
29. Проблеми української революції 1917–1920 рр. (Матеріали «круглого столу» // УІЖ. – 2003. –№4. – С. 3–46.
30. Солдатенко В. Еволюція суспільно–політичних поглядів В.К. Винниченка, в добу української революції // УІЖ. – 1994. – №6. – С. 15–26.
31. Солдатенко В. Українська революція доби Центральної Ради: аналіз досвіду періодизації // УІЖ.– 1997.– №3.– С. 3–26.
32. Солдатенко В. Українська революція: концепція та історіографія (1918—1920 роки). — К., 1999.
33. Солдатенко В. Центральна Рада та українізація армії // УІЖ. – 1992.– №6.– С. 26–40.
34. Солдатенко В. Стан історіографічної розробки та актуальні проблеми дослідження історії Української революції // УІЖ. – 1999. – №2. – С. 27–48.
35. Струкевич О. Інституція гетьманства у політико–культурному сприйнятті старшинської еліти Української Гетьманщини // УІЖ. – 2002. – №4. – С. 49–60.
36. Турченко Ф. Утворення Української Центральної Ради: джерела та їх інтерпретація // УІЖ. – 2007. – №2. – С. 63–78.
37. Україна в ХХ столітті (1900–2000): 36. документів і матеріалів / Упоряд.: А. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Король та ін. – К., 2000. – С. 56–75.
38. Харитонов В. Лютнева революція в Росії – феномен світової історії ХХ ст. // УІЖ. – 2001. – №1.– С. 3–15.
39. Хміль І. Вплив ІІІ Універсалу на посилення національно–визвольного руху в регіонах України // УІЖ. – 2004. – №2. – С. 3–15.
40. Яневський Д. Директорія УНР як міф // УІЖ. – 2000. – №1. – С. 115–123.
41. Янковська О. Культурне життя в Україні у період національно–демократичної революції (1917–1920 рр.) // УІЖ. – 2005. – №2. – С. 105–118.

Семінар 10. УКРАЇНА В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921-1939 рр.)

Мета: *Висвітлити процес створення СРСР та означити права УРСР як складової республіки. Розглянути процес втілення нової економічної політики, з'ясувати її наслідки. Зрозуміти, що ліквідація української інтелігенції здійснювалась під приводом боротьби з «українським буржуазним націоналізмом». Проаналізувати причини та хід колективізації сільського господарства УСРР, що призвела до голоду 1932–1933 років. З'ясувати наслідки сталінського терору в армії для боєздатності СРСР напередодні Другої світової війни.*

Орієнтовний план вивчення теми

1. Україна в період нової економічної політики. Входження в СРСР.
2. Індустріалізація в Україні в 1930-ті рр.
3. Насильницька колективізація сільського господарства в Україні. Голодомор 1932-33 рр.
4. Репресії в Україні 1920-30-х рр., їх наслідки.
5. Становище в сфері культури.

Реферати:

- НЕП: сутність, значення.
- Культурне будівництво в 20–ті ХХ ст. роки в Україні.
- Знищення української інтелігенції під приводом боротьби з «українським буржуазним націоналізмом».
- Сталінський терор в армії та його трагічні наслідки.
- Голодомор 1932–33 років в Україні: причини та наслідки.

Основна хронологія:

8–16 березня 1921 р. – X з'їзд РКП(б). Перехід до Нової економічної політики (непу).

Жовтень 1921 р. – церковний собор у Києві прийняв рішення про створення Української автокефальної православної церкви (УАПУ).

Літо 1921–1923 рр. – голод в Україні.

30 грудня 1922 р. – I з'їзд Рад СРСР. Утворення СРСР.

17–25 квітня 1923 р. – XII з'їзд РКП(б), проголосив початок політики «коренізації», що поклала початок «українізації».

31 січня 1924 р. – прийнята II з'їздом Рад СРСР Конституція СРСР.

27 січня–3 лютого 1929 р. – створення Організації Українських Націоналістів (ОУН) на конгресі у Відні.

Зима 1930 р. – початок масової, суцільної колективізації сільського господарства, політика розкуркулення, початок масового терору в Україні.

Зима 1932–весна–літо 1933 р. – голодомор в Україні.

21 січня 1934 р. – постанова XII з'їзду КП(б)У про перенесення столиці УРСР з Харкова до Києва.

25–30 січня 1937 р. – прийняття нової Конституції СРСР, затвердження Надзвичайним XIV Всеукраїнським з'їздом Рад нової Конституції УРСР.

Опорні поняття та терміни:

АВТОРИТАРНИЙ РЕЖИМ – антидемократична система політичної влади, яка зазвичай поєднується з елементами особистої диктатури.

«ВОЄННИЙ КОМУНІЗМ» – економічна політика більшовиків періоду громадянської війни (1918–1920). Основними складовими політики були: націоналізація усієї великої, середньої промисловості і більшості дрібних підприємств; максимальна централізація керівництва промисловим виробництвом і розподілом (впровадження карткової системи); продрозкладка; заборона приватної торгівлі; загальна трудова повинність; зрівнялівка в оплаті праці.

ГЕНОЦИД – діяльність, спрямована на знищення (повністю чи частково) цілих груп населення за расовими, національними, етнічними чи релігійними ознаками, а також умисне створення умов, розрахованих на повне або часткове фізичне знищення всіх груп. Визнаний одним із найтяжчих злочинів проти людства.

ПРОЦЕС «СПІЛКИ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ» – судовий процес в Україні над представниками української інтелігенції, яких звинувачували в належності до опозиційної до Радянської влади організації – «Спілки визволення України». Процес відбувався в березні–квітні 1930 року в Харкові. За вироком суду до різних термінів ув'язнення було засуджено 45 відомих діячів української науки і культури.

П'ЯТИРІЧКИ – п'ятирічні плани економічного та соціального розвитку СРСР, складова частина директивного централізованого планування. Були впроваджені в СРСР наприкінці 1928 року. У ході виконання п'ятирічні плани неодноразово змінювалися (головним чином у напрямі скорочення). Усього за 1928–1990 роки було прийнято 12 п'ятирічних планів.

ТЕРОР – політика залякування, придушення політичних противників насильницькими засобами, аж до фізичного знищення.

ТОТАЛІТАРИЗМ (ТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ) – одна з форм тоталітарної держави, що характеризується її повним (тотальним) контролем над усіма сферами суспільного життя.

УКРАЇНІЗАЦІЯ – форма коренізації радянської влади в УРСР, яка передбачала передусім освоєння та поширення на державному рівні, в культурно–освітніх та наукових закладах української мови, підготовку необхідних спеціалістів та кадрів із представників корінної національності, перебудову культури в Ук00раїні на ідеологічних принципах марксизму.

Література:

1. Безотосний М. Опір сталінізму в Україні (1920–1930–ті рр.) // УІЖ. – 1993. – №2–3. – С. 97–104.
2. Борисьонок О. Обговорення проблем українізації вищим партійним керівництвом у 1922—1923 рр. // УІЖ. – 2000. – №4. – С. 90–99.
3. Борисов В. Українізація та розвиток загальноосвітньої школи в 1921–1932 рр. // УІЖ. – 1999. – №2. – С. 76–80.
4. Веселова О. Увічнення пам’яті жертв голоду–геноциду 1932–1933 рр. в Україні // УІЖ. – 2004. – №2. – С. 50–68.
5. Веселова О. Висвітлення голоду 1932–1933 рр. у збірниках документів та матеріалів // УІЖ. – 2003. – №5. – С. 101–125.
6. Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990. — 606 с.
7. Грабовський С., Ставрояні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. – К., 1995.– С. 346–376.
8. Гриневич Л. Сталінська «революція згори» та голод 1933 р. як фактори політизації української спільноти // УІЖ. – 2003. – №5. – С. 50–65.
9. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. – К.,1996. – С. 166–186.
10. Єфіменко Г. Зміни в національній політиці ЦК ВКП(б) в Україні (1932–1938) // УІЖ. – 2000. –№2. – С.82–93; №4. – С. 37–47.
11. Єфіменко Г. Національні аспекти у формуванні компартійно–радянського апарату в УРСР (1932–1938) // УІЖ. – 2000. – №5. – С.3–17; №6. – С. 51–66.
12. Єфіменко Г. Радянська модернізація 1920–1930–х рр. // УІЖ. – 2002. – №5. – С. 3–24.
13. Журба М. Селянська кооперація радянської України і Міжнародний кооперативний альянс (20–ті роки XX ст.) // УІЖ. – 2001. – №2. – С. 61–74.
14. Зуляк І. Реалізація «Просвітою» програми ліквідації неписьменності у міжвоєнний період (1919 – 1939 рр.) // УІЖ. – 2005. – №6. – С. 103–112.
15. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція (20–30–і роки). – К., 1991. – 96с.

16. Колективізація і голод на Україні: 1929–1933. Збірник документів і матеріалів. – К., 1993.– 739 с.
17. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: довідник з історії України. – К., 1993. – С. 185–197, 204, 208, 217–225.
18. Кульчицький С., Саксудов С. Втрати населення України від голоду 1933 р. // УІЖ. – 1991. – №2. – С. 3–10.
19. Кульчицький С. Між двома війнами (1921–1941) // УІЖ. – 1991. – №9. – С. 3–9.
20. Кульчицький С. Опір селянства суцільній колективізації // УІЖ. – 2004. – №2. – С. 31–50.
21. Кульчицький С. Закономірності еволюції радянської влади // УІЖ. – 2007. – №6. – С. 181–218.
22. Кульчицький С. Голод 1932 р. у затінку голодомору 33 // УІЖ. – 2006. – №6. – С. 77–98.
23. Кульчицький С. Криза колгоспного ладу// УІЖ. – 2003. – №5. – С. 5–25.
24. Липинський В. Концепція та модель освіти в УРСР у 20–ті рр. // УІЖ. – 1999. – №5. – С. 3–15.
25. Лисенко О. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині XX ст. // УІЖ. – 2000. – №6. – С. 29–50.
26. Марочко В. Про діяльність Міжнародної комісії для розслідування голоду в Україні 1932—1933 рр. // УІЖ. – 1993. – №10. – С. 47–53.
27. Нікольський В. Національні аспекти політичних репресій 1937 р. в Україні // УІЖ. – 2001. – №2.– С. 74–89.
28. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А.. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Дрожжин та ін.–К., 2000.– С. 244–297.
29. Олійник М. Політика державних і партійних органів України щодо приватних підприємств у період непу // УІЖ. – 2001. – №1. – С. 16–29.
30. Субтельний О. Україна: історія. – К., 1992. – С. 351–368.
31. Україна в XX столітті (1900–2000): Зб. Документів і матеріалів / Упоряд.: А. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Король та ін. – К., 2000. – С. 77–117.
32. Фон Хаген Маркс. Проблеми сталінізму і переосмислення радянського минулого // УІЖ, – 1994. – №1.– С. 88–101.
33. Шаповал Ю. Сталінізм і Україна // УІЖ. – 1990. – №12; 1991. – №3–4.
34. Шаповал Ю. У ті трагічні роки (Сталінізм на Україні). – К., 1990. – 142 с.
35. Шипович М. Радянське керівництво та літературно–мистецька інтелігенція України: 20-30–ті роки // УІЖ. – 2000. – № 1. – С. 95–102.
36. Шитюк М. Еволюція репресивно–каральної системи в радянській Україні // УІЖ. – 2001. – №3. – С. 128–142.

Семінар 11. УКРАЇНА НАПЕРЕДОДНІ ТА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Мета: *З'ясувати причини і характер Другої світової війни, розглянути радянсько–німецький пакт про ненапад, що допоможе виявити питання про початок німецько-радянської війни. Розглянути окупаційний режим, рух опору та визволення українських земель від фашистської Німеччини та її союзників.*

Орієнтовний план вивчення теми

1. Причини і характер Другої світової війни. Радянсько–німецький пакт про ненапад. Возз'єднання західноукраїнських земель у складі УРСР.
2. Початок німецько-радянської війни. Становище України на початку війни.
3. Окупаційний режим. Розгортання антифашистського руху опору в Україні.
4. Вигнання нацистів з України. Перемога над фашистською Німеччиною.
5. Наслідки та уроки Другої світової війни для України.

Реферати:

- Проголошення самостійності Карпатської України.
- Україна в умовах окупації гітлерівською Німеччиною.
- Створення та діяльність УПА (Української повстанської армії).
- Трудовий героїзм українського народу.
- Наслідки Другої світової війни для України.

Основна хронологія:

15 березня 1939 р. – проголошення самостійності Карпатської України.

23 серпня 1939 р. – підписання договору між СРСР і Німеччиною про ненапад, а також таємної угоди про розмежування сфер інтересів у Східній Європі.

1 вересня 1939 р. – початок Другої світової війни.

17 вересня 1939 р. – перехід радянськими військами польського кордону. Початок радянізації Західної України.

вересень 1939 р. – підписання радянсько–німецького договору про дружбу та кордони.

червень 1939 р. – інкорпорація Бессарабії та Північної Буковини до складу Радянського Союзу.

30 червня 1939 р. – ухвалення Українськими національними зборами у Львові Акта про відновлення Української держави.

липень – вересень 1941 р. – оборона Києва.

жовтень – липень 1941 р. – оборона Севастополя.

20 червня 1941 р. – створення Українського штабу партизанського руху (УШПР).

жовтень 1942 р. – утворення Української Повстанської Армії (УПА).

18 грудня 1942 р. – Визволення першого українського населеного пункту – с. Півнівки Міловського р–ну Ворошиловградської (Луганської) обл.

1942 – рейд партизанського формування С. Ковпака з Путивля до Карпат.

листопад 1943 р. – Київська наступальна операція, внаслідок якої визволено Київ.

липень 1944 р. – утворення Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

28 жовтня 1944 р. – вигнання радянськими військами нацистів з Закарпатської України.

6 травня 1945 р. – прибуття української делегації до Сан–Франциско на установчу конференцію ООН.

9 травня 1945 р. – перемога збройних сил СРСР над фашистськими військами гітлерівської Німеччини.

Опорні поняття та терміни:

АГРЕСІЯ – будь–яке незаконне застосування збройних сил однієї держави проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави або народу.

АНТИГІТЛЕРІВСЬКА КОАЛІЦІЯ – союз держав та народів, що боролися в роки Другої світової війни проти агресивного блоку Німеччини, Італії, Японії та їхніх сателітів. Ядро коаліції – СРСР, США, Великобританія.

ГЕТТО – частина міста, що виділялась у середині віки в країнах Західної і Центральної Європи для ізольованого проживання євреїв. В роки Другої світової війни гетто були створені нацистами в деяких містах Східної Європи (у тому числі і в Україні) і перетворені в «табори знищення» євреїв. Термін «гетто» інколи використовується для визначення району міста, де живуть дискриміновані національні меншини.

ДЕПОРТАЦІЯ – примусове виселення (в судовому або адміністративному порядку) особи чи народу з місця постійного

проживання і поселення його на новому місці з обмеженою свободою пересування.

МЮНХЕНСЬКА ЗГОДА 1938 – договір, підписаний у Мюнхені 29–30 вересня 1938 року прем'єр–міністром Великої Британії Н.Чемберленом, прем'єр–міністром Франції Е.Деладьє, фашистськими диктаторами Гітлером та Муссоліні (Італія). Угода передбачала відторгнення від Чехословаччини і передачу Німеччині Судетської області, а також задоволення територіальних вимог до Чехословаччини з боку Угорщини та Польщі.

НАЦИЗМ – одна з назв німецького фашизму.

ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ — вид збройної, часто диверсійної боротьби мас за свободу і незалежність своєї батьківщини (або за соціальні перетворення), яка відбувається на території, що зайнята ворогом.

РЕПАРАЦІЇ – у міжнародному праві різновид матеріальної міжнародно–правової відповідальності. Полягає у відшкодуванні державою–агресором нанесених нею збитків іншій державі у грошовій або іншій формі.

РЕПАТРІАЦІЯ – повернення на батьківщину військовополонених і цивільних осіб, які опинилися за її межами в результаті війни (або емігрантів).

УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ (УПА) – збройно–політична формація, що діяла в Україні в 1942–1952 роках і вела боротьбу проти тоталітарних режимів – фашистського та комуністичного.

ФАШИЗМ – відкрито терористична диктатура, що ґрунтувалась на принципах шовінізму–расизму.

ХОЛОКОСТ – загибель значної частини єврейського населення Європи від рук німецьких нацистів на захоплених фашистами територіях у 1933–1945 роках.

Література:

1. Бар М., Зеленський А. Війна втрачених надій: український самостійницький рух у 1939–1945 рр. // УІЖ. – 1992. – №6. – С. 111–123.
2. Бойко О. Д. Історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 1999. – С.380–417.
3. Боротьба й діяльність ОУН під час війни // УІЖ. – 2000. – № 2. – С. 129–137.
4. Буцько О.В. Військовополонені в СРСР (1941–1945 рр.) // УІЖ. – 2000. – №4. – С.120–126.

5. Виговський М., Кучер В. Закерзоння // КС. – 1994. – № 1. – С.94–102.
6. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. – К., 1996. – С.210–265.
7. Гунчак Т. Україна. Перша половина XX століття. – К., 1993. – С.221–247.
8. Ільюшин І.І. Становлення польського емігрантського уряду в Парижі та Лондоні й польського підпілля у Львові до українського питання в 1939–1941 рр. // УІЖ. – 1999. – № 6. – С.70–81.
9. Історія України. Курс лекцій. – К., 1992. – Кн.2. – С.328–355.
10. Історія України: Документи. Матеріали. Посібник / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К., 2002. – С.319–365.
11. Ковалюк В.Р. Західна Україна на початку другої світової війни // УІЖ.– 1991.–№ 9.– С.30–42.
12. Коваль В. М. 1941–й рік. Проблема історичної пам'яті // УІЖ. – 2001. – № 3. – С.69–91.
13. Коваль В.С. Невідомий варіант плану «Барбароса» // УІЖ. – 1996. – №3. – С.41–53.
14. Коваль М.В. Друга світова війна та історична пам'ять // УІЖ. – 2000. – № 3. – С.3–21; №4. – С.3–19.
15. Коваль М.В. ОУН–УПА: між «третім рейхом» і сталінським тоталітаризмом // УІЖ. – 1994. – №2–3. – С.94–130.
16. Коваль М.В. Український народ у Великій Вітчизняній війні (1941–1945) // УІЖ. – 1990. – №3. – С.88–95.
17. Литвин В.М. Історія України (у 3–х томах). – Том ІІІ Новітній час (1914 – 2004) Книга перша. – К., Видавничий дім «Альтернативи», 2005. – С. 567 – 828.
18. Маслов О.О. Втрати радянського генералітету в боях 1941–1944 років в Україні // УІЖ. – 1993. – №1. – С.57–72.
19. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К., 2000. – С.277–291, 298–338.
20. Патриляк І.К. Військові плани ОУН(2) у таємній Інструкції Революційного проводу (травень 1941 р.) // УІЖ. – 2000. – №2. – С.127–129.
21. Патриляк І. К. Військовотворчі заходи ОУН (2) у липні–вересні 1941 р. // УІЖ. – 2001. – №4. – С.126–139.
22. Патриляк І.К. Націоналістичний партизанський рух на території Західної України влітку 1941 р. // УІЖ. – 2000. – №4. – С.113–119.
23. Петров Б.М. Що робили Гітлер і Муссоліні в Умані у серпні 1941 року? // УІЖ. – 1994. – №1. – С.82–88.

24. Рекотов П.В. Органи управління на окупованій території України (1941–1944 рр.) // УІЖ. – 1997. – № 3. – С.90–101.
25. Рік 1941–й: партизани України // УІЖ. – 1996. – № 3. – С.53–61.
26. Руденко Н. М. Партизанський командир (до 100–річчя від дня народження О. Ф. Федоров1) // УІЖ. – 20001. – № 3. – С.143–148.
27. Руденко Н.М. Українці в партизанському русі у Молдавії (січень – липень 1944 р.) // УІЖ. – 2000. – № 4. – С.100–113.
28. Русак А. В. Хорватські легіони на Східному фронті 1941–1943 рр. // УІЖ. – 2001. – №2. – С.112–121.
29. Русак А.В. Генерал А.А. Власов: домисли й правда // УІЖ. – 2000. – №6. – С.76–82
30. Скоробагатов А.В. ОУН у Харкові за часів окупації (1941–1943 рр.) // УІЖ. – 1999. – № 6. – С.81–89.
31. Сторінки історії України: ХХ ст. – К., 1992. – С.105–170.
32. Субтельний О. Україна: історія. – К., 1991. – С.392–418.
33. Трубайчук А.Ф. Червона армія і рейхсвер у 20–ті роки // УІЖ. – 1993. – № 1. – С.40–49.
34. Україна в Другій світовій війні. Збірник німецьких архівних документів. Т.2 (1941–1942). / Упорядкування Володимира Косика. – Львів, 1998.
35. Україна в Другій світовій війні. Збірник німецьких архівних документів. Т.3 (1942–1943). / Упорядкування Володимира Косика. – Львів, 1999.
36. Україна в ХХ столітті (1900–2000): Зб. документів і матеріалів / Упоряд.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король та ін. – К., 2000. – С.117–140,162–164.

Семінар 12. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УРСР В 1950-1980-х РОКАХ

Мета: *Підсумовуючи наслідки Другої світової війни, охарактеризувати післявоєнну відбудову і подальший розвиток України в 1950 – середині 1980–х років. З'ясувати особливості соціально–економічних й політичних процесів в республіці, розглянути періоди «застою» та «перебудови» в Україні, їх суть та наслідки.*

Орієнтовний план вивчення теми

1. Геополітичні наслідки Другої світової війни.
2. Післявоєнна відбудова і подальший розвиток України в 1945 – середині 1950–х років.

3. Соціально–економічні й політичні процеси в республіці в другій половині 50–х – першій половині 60–х років XX ст. Діяльність М.С. Хрущова.

4. УРСР у другій половині 60–х – середині 80–х років XX ст. Два десятиріччя «застою».

5. «Перебудова» і Україна: причини, суть, наслідки.

Реферати

- Масові репресії 1944 – початку 50–х років.
- Діяльність УРСР на міжнародній арені після Другої світової війни.
- Післявоєнна відбудова економіки України.
- Голод 1946 – 1947 років, його причини і наслідки.
- Збройна боротьба ОУН–УПА в західних областях України.
- XX з'їзд КПРС. Засудження культу особи Й.В. Сталіна.
- «Відлига» і духовне відродження України.
- Дисидентський рух в Україні.
- Міжнародне становище СРСР наприкінці 70–х – початку 80–х років.

Основна хронологія:

6 травня 1945 р. – прибуття української делегації до Сан–Франциско на установчу конференцію ООН.

26 червня 1945 р. – підписання Статуту Організації Об'єднаних Націй за участю Української РСР.

29 червня 1945 р. – підписання угоди між СРСР і Чехословаччиною про возз'єднання Закарпатської України з УРСР.

1946 – 1947 – голод в Україні.

квітень 1947 р. – операція «Вісла»р – депортація українського населення Холмщини та Лемківщини до Західної Польщі.

грудень 1949 р. – звільнення М. Хрущова з посади першого секретаря ЦК КП(б)У, обрання на цю посаду Л. Мельникова.

5 березня 1950 р. – загибель командуючого УПА Р. Шухевича (Т. Чупринки).

5 березня 1953 р. – помер Й. Сталін.

червень 1953 р. – звільнення Л. Мельникова з посади першого секретаря ЦК КП України, призначення на цю посаду О. Кириченка.

19 лютого 1954 р. – передача Криму зі складу РСФСР до складу УРСР рішенням Президії Верховної Ради СРСР.

лютий 1956 р. – XX з'їзд КПРС. Доповідь М. Хрущова «Про культ особи і його наслідки».

травень 1957 р. – проголошення М. Хрущовим надпрограми у тваринництві.

15 жовтня 1959 р. – вбивство в Мюнхені агентом КДБ С. Бандери.

лютий 1960 р. – пуск першого атомного реактора в Україні.

січень 1961 р. – суд у Львові над членами Української робітничо–селянської спілки (УРСС), створеної Л. Лук'яненком.

липень 1963 р. – звільнення М. Підгорного з посади першого секретаря ЦК КПУ, призначення на цю посаду П. Шелеста.

14 жовтня 1964 р. – Пленум ЦК КПРС, звільнення М. Хрущова з посади Першого секретаря ЦК. Обрання на цю посаду Л. Брежнєва.

травень 1972 р. – звільнення П. Шелеста з посади першого секретаря ЦК КПУ, обрання на цю посаду В. Щербицького.

літо 1974 р. – звернення політичних в’язнів Прибалтики, України та Кавказу до Верховної Ради СРСР з вимогою відновлення національних прав неросійських республік.

осінь 1975 р. – відмова групи українських політичних в'язнів (В.Чорновіл, І.Світличний та ін.) від радянського громадянства.

жовтень 1976 р. – утворення Української Гельсінської групи на чолі з М. Руденком.

11 листопада 1978 р. – директива колегії Міністерства освіти УРСР про «Удосконалення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах республіки»

квітень 1985 р. – проголошення на Пленумі ЦК КПРС курсу на перебудову.

26 квітня 1986 р. – аварія на Чорнобильській АЕС.

Опорні поняття та терміни:

«ВІДЛИГА» – вперше застосований радянським письменником І. Еренбургом термін щодо часу керівництва М.Хрущова (період десталінізації і потепління політичного і суспільного життя в СРСР і Україні)

ВОЛЮНТАРИЗМ – діяльність, що не зважає на об'єктивні закони історичного процесу, ґрунтується на свавільному рішенні осіб, що її здійснюють.

ГЕОПОЛІТИКА – політична концепція, згідно з якою політика держави (насамперед зовнішня) зумовлюється географічними факторами (положенням країни, її природними ресурсами, кліматом тощо). У минулому використовувалась для виправдання зовнішньої експансії. У сучасній

літературі термін геополітика використовується для визначення певного впливу географічних факторів на зовнішню політику держави.

ГЛАСНІСТЬ – необхідний елемент демократизації, який передбачає відкритість, доступність інформації для громадського ознайомлення і обговорення; контроль за діяльністю організацій та окремих осіб.

ДЕПОРТАЦІЯ – примусове виселення в судовому або адміністративному порядку особи (в роки сталінізму – цілих народів) з місця постійного проживання і поселення його в новому місці з обмеженою свободою пересування.

ДЕСТАЛІНІЗАЦІЯ – процес ліквідації наслідків сталінізму, започаткований після смерті Й. Сталіна.

ДИСИДЕНТИ – назва учасників руху проти тоталітарного режиму в соціалістичних країнах в кінці 1950 – середині 80–х років. У різних формах виступали за дотримання прав і свобод людини і громадянина (правозахисники), протестували проти введення радянських військ у Чехословаччину (1968) і Афганістан (1979). В Україні в 60–х роках дисиденти акцентували увагу переважно на порятунку нації, її духовної культури та мови. У 70–х роках дисиденти України створили Українську Гельсінську Групу (Українська Гельсінська Спілка).

КОНФОРМІЗМ – пристосування, пасивне сприйняття існуючого порядку, панівної ідеології, відсутність власної позиції, безпринципність і безумовне визнання авторитетів.

ПЛЮРАЛІЗМ — наявність різних позицій, думок, які відображають різноманітні інтереси соціальних груп і політичних рухів суспільства.

ПОПУЛІЗМ — прагнення політиків отримати визнання своєї громадської діяльності шляхом проголошення зрозумілих і очікуваних населенням аргументів і вимог, уникаючи при цьому непопулярних, жорстких, але необхідних для вирішення суспільних проблем заходів.

ПРИВАТИЗАЦІЯ – процес перетворення будь–якої форми власності на приватну; передача частини державної власності в будь–яку іншу недержавну власність, перетворення державних підприємств та організацій на акціонерні, кооперативні, приватні тощо.

РЕФЕРЕНДУМ – всенародне голосування, яке проводиться у зв'язку з прийняттям нової конституції, інших важливих законів, або внесення змін до них.

СТАГНАЦІЯ – депресія в економіці, застій у виробництві, торгівлі тощо. Характерною ознакою стагнації є незначні темпи зростання виробництва (або їх повна відсутність), не сприйняття економікою нововведень, науково–технічної революції тощо.

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА – кримінальна економіка, грошовий обіг у якій відбувається за межами державної фінансової системи.

«ХОЛОДНА ВІЙНА» – термін, що визначав відносини між США, СРСР та їх союзниками від закінчення Другої світової війни до кінця 90–х років.

ШІСТДЕСЯТНИКИ – умовна назва групи молодих літераторів, митців і вчених України (і СРСР), які в період десталінізації (початок 60–х років) та хрущовської відлиги сприяли демократизації суспільно–політичного життя в республіці. Своїми творами і активною громадською діяльністю намагались підняти національну свідомість, відродити українську мову та культуру.

Література:

1. Бакіров Н. За право на самовизначення: Проблема права націй на самовизначення в контексті минулого і сучасного кримських татар // Політика і час. – 1995. – №5. – С.66–72.
2. Бойко О. Д. Історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 1999. – С.452–475.
3. Васюта С. І. Чорнобильська катастрофа в контексті соціоекологічних проблем // УІЖ – 2001. – №4. – С.75–111.
4. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996. – С.276–320.
5. Джамільов М. Петро Григоренко та кримсько–татарський національний рух // Політична думка. – 1994. – №4. – С.251–266.
6. Зайцев Ю.Д. Дисиденти: опозиційний рух 60–80–х рр. // Сторінки історії України. – К., 1992. – С.195–236.
7. Зубкова Е.Ю. От 60–х к 70–м: власть, общество, человек // История Отечества: люди, идеи, решения. Очерки истории Советского государства. – М., 1991. – С.321–356.
8. Історія України. Курс лекцій. – Кн.2. – К., 1992. – С.367–462.
9. Історія України: Документи. Матеріали. Посібник / Уклад., коммент. В. Ю. Короля. – К., 2002. – С.400 – 411.
10. Коваль М.В., Кульчицький С.В., Курносов Ю.О. Історія України. – К., 1992. – С.385–510.
11. Кожухало І.П., Шаповал Ю.І. М.С.Хрущов на Україні: сторінки історії // Про минуле заради майбутнього. – К., 1989. – С.356–370.
12. Лендьєл М. Формування стратегії США в «українському питанні» (1939–1996 рр.) // Політична думка. – 1997. – №4. – С.141–152.
13. Литвин В.М. Історія України (у 3–х томах). – Том ІІІ Новітній час (1914 – 2004) Книга друга. – К., Видавничий дім «Альтернативи», 2005. – С. 5 – 310.

14. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К., 2000. – С.422–471.
15. Панченко П.П. Деформації в розвитку українського села у 80–х – на початку 90–х років // УІЖ. – 1992. – №1. – С.18–29.
16. Разуваева Н.Н. Противоречия и трудности социально–экономического развития СССР в 1961–1985 гг. // Страницы истории советского общества: Факты, проблемы, люди. – М.,1989. – С.327–345.
17. Романцов В.О. Деякі актуальні аспекти демографічної ситуації в Україні у 1945–1990 рр. // УІЖ – 1992. – №10–11. – С.34–47.
18. Русначенко А.М. Український національний фронт – підпільна група 1960–х рр. // УІЖ. – 1997. – №4. – С.81–94.
19. Савельєв В.Л. 50–80–ті: час пошуків і втрачених можливостей // Про минуле заради майбутнього. – К., 1989. – С.164–178.
20. Субтельний О. Україна: історія. – К., 1991. – С.431–460.
21. Тронько П. Т. В. В. Щербицький (1918–1990) // УІЖ. – 2003. – №1. – С.109–117.
22. Україна в ХХ столітті (1900–2000): Зб. документів і матеріалів / Упоряд.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король та ін. – К., 2000. – С.163–176.
23. Шаповал Ю. І. В. В. Щербицький: особа політика серед обставин часу // УІЖ. – 2003. – №1. – С.118–129.

Семінар 13. УТВОРЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1991-2016 рр.)

Мета: *Розглянути основні напрями утвердження незалежної України та охарактеризувати процес прийняття Конституції України 1996 року. З'ясувати соціально–економічний розвиток української держави, її основні напрями зовнішньої політики на сучасному етапі. Ознайомитися з істотними змінами та зрушеннями у розвитку науки і культури в сучасній Україні*

Орієнтовний план вивчення теми

1. Утвердження незалежної України. Конституція 1996 року.
2. Соціально–економічний розвиток української держави: проблеми і перспективи.
3. Основні напрями зовнішньої політики сучасної України.
4. Євромайдан та Революція Гідності.
5. Духовне життя суспільства та міжнаціональні відносини в сучасній

Україні.

Реферати

- Формування багатопартійної системи в Україні.
- Україна в умовах незалежності: здобутки і проблеми.
- Взаємозв'язки України з іншими державами СНД: політико–економічний аспект.
- Стан культури, освіти і науки в Україні на сучасному етапі.
- Етнополітична ситуація в сучасній Україні.

Основна хронологія:

1989, вересень – установчий з'їзд Народного Руху України за перебудову. 1989, жовтень – прийняття Верховною Радою УРСР Закону про мови в УРСР.

1989, березень – вибори до Верховної Ради УРСР.

1990, 16 липня – ухвала Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України.

1991, серпень – спроба державного перевороту в СРСР.

1992,1991, 24 серпня – проголошення Верховною Радою України Акта про державну незалежність України.

1991, 1 грудня – проведення референдуму про незалежність України. Обрання Президентом України Л. Кравчука.

1991, 8 грудня – юридичне оформлення розпаду СРСР. Проголошення утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

1992, 15 січня – ухвала указу Президії Верховної Ради України про Державний гімн України (затверджено мелодію М. Вербицького «Ще не вмерла Україна»).

1992, 19 лютого – затвердження Верховною Радою України тризуба малим гербом України.

1993, 2 липня – схвалення Верховною Радою України «Основних напрямків зовнішньої політики України».

1994, 27 березня – вибори до Верховної Ради України.

1994, червень – вибори Президента України. Президентом обрано Л. Кучму.

1995, 8 червня – підписання Президентом України Л. Кучмою та головою Верховної Ради України О. Морозом Конституційного договору.

1996, 28 червня – прийняття Верховною Радою Конституції України.

1997, 30 травня – підписання Договору про дружбу, співробітництво і

партнерство між Росією та Україною.

1997, 9 липня – підписання Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО.

1998, 29 березня – вибори до Верховної Ради України.

1999, жовтень – листопад – вибори Президента України – Президентом обрано Л. Кучму.

2000, 16 квітня – проведення всеукраїнського референдуму з питань державного будівництва.

2000, осінь – 2001, весна — масові акції протесту («Україна без Кучми»), спричинені вбивством журналіста Г. Гонгадзе, «касетний скандал».

2001, січень – зміна керівництва Верховної Ради України, названа «оксамитовою» революцією; створення парламентської більшості.

2004, жовтень – грудень – вибори Президента України; помаранчева революція.

2004, 26 грудня – переголосування у другому турі виборів, у результаті якого Президентом України обрано В. Ющенка.

2005 - приєднання України до Болонського процесу (реформування вищої освіти).

2005 - Україна отримала статус країни з ринковою економікою.

2006 - прийняття Верховною Радою Закону "Про Голодомор 1932–1933 років в Україні".

2008 - вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ).

2013, 21 листопада – початок Революції Гідності. Кабінет Міністрів України вирішив призупинити процес підготування до укладання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

2013, 30 листопада - перший силовий розгін Євромайдану.

2014, 18-20 лютого - Пік Революції. Криваві сутички в центрі Києва, підпал Будинку профспілок та розстріл Небесної Сотні.

2014, 22 лютого - Кінець режиму Януковича: Верховна Рада України 328-ма голосами народних депутатів підтримала Постанову про усунення Віктора Януковича з посади Президента України.

2014, 27 лютого - початок агресії Росії проти України, захоплення будівлі Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

2014, 16 березня - псевдореферендум щодо входження Криму до складу РФ.

2014, 21 березня - підписання політичної частини Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

2014, 25 травня - обрання Президентом України Петра Порошенка.

2014, 27 червня - підписання економічної частини Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

2014, 23-30 серпня - Іловайський котел.

2014, 5 вересня - підписання в мінську тимчасового перемир'я.

2015, 11-12 лютого - зустріч лідерів країн "нормандської четвірки" в Мінську та підписання "Комплексу заходів по імплементації Мінських домовленостей".

Опорні поняття та терміни:

ДІАСПОРА – постійне перебування (добровільне чи примусове) частини народу на території іншої держави, за межами країни проживання даного народу.

КОНЦЕНСУС (згода, одностайність) – прийняття рішень або домовленостей на міжнародних конференціях або нарадах на основі спільної згоди учасників без проведення формального голосування за відсутністю формально оголошених заперечень.

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ – система влади, при якій чітко розподілені і визначені функції законодавчих і виконавчих органів за умови верховенства парламенту. В умовах ускладнення структури суспільних зв'язків відбувається процес посилення повноважень виконавчої влади (президента, уряду).

ПАРЛАМЕНТСЬКА ФРАКЦІЯ – група депутатів парламенту – членів однієї, або кількох, близьких за поглядами, політичних партій, яка проводить у парламенті власну лінію.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА – тип держави, в основі якої лежать верховенство закону, поділ влади (законодавча, виконавча, судова), правовий захист особи, юридична рівність громадянина і держави.

СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНІ РИНКОВІ РЕФОРМИ — реформи, мета яких полягає, насамперед, у створенні ринкової економіки, захисті тих верств населення, становище яких погіршилось внаслідок реформ, а також пенсіонерів, інвалідів, дітей, багатодітних сімей, малозабезпечених громадян.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань та позицій.

УНІТАРНА ДЕРЖАВА – форма державного устрою, яка ґрунтується на зверхності верховної влади єдиної держави над адміністративно–територіальними одиницями, на які вона поділена.

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ - політичні та суспільні зміни в Україні з 21 листопада 2013 до лютого 2014 року, викликані відходом політичного

керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на Європейську інтеграцію та подальшою протидією цьому курсу.

Література:

1. Акт проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР // Газети від 28 серпня 1991 р.
2. Бакіров Н. За право на самовизначення: Проблема права націй на самовизначення в контексті минулого і сучасного кримських татар // Політика і час. – 1995. – № 5. – С. 66–72.
3. Бойко О. Д. Історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 1999. – С. 473–542.
4. Братко О.А. Уявлення про світобудову та їх відображення в українській національній символіці. – К., 1990.
5. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Зовнішня політика України як предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи // УІЖ. – 2001. – №4. – С.41–57.
6. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996. – С.297–320.
7. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. – К., 1991.
8. Історія України. Курс лекцій. – Кн.2. – К., 1992. – С.432 – 462.
9. Історія України: Документи. Матеріали. Посібник / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К., 2002. – С.412–446.
10. Конституція України. – К., 1996.
11. Кульчицький С. В. Утвердження незалежної України: перше десятиліття // УІЖ. – 2001. – № 2, 3, 4.
12. Лендьєл М. Формування стратегії США в “українському питанні” (1939–1996 рр.) // Політична думка. – 1997. – № 4. – С. 141–152.
13. Литвин В.М. Історія України (у 3–х томах). – Том ІІІ Новітній час (1914 – 2004) Книга друга. – К., Видавничий дім «Альтернативи», 2005. – С. 311 – 580.
14. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К., 2000. – С. 540–615.
15. Піскун О., Прибиткова І., Волович В. Міграційна ситуація в Україні // Політична думка. – 1996. – №3–4. – С.45–72.
16. Погребняк Ф. Українські пісні–гімни. – К., 1992.
17. Рудич Ф.М. Формування політичних структур в сучасній Україні: політологічний аналіз // УІЖ. – 1994. – № 2–3. – С. 51–65.
18. Сергійчук В.І. Доля Української національної символіки. – К., 1990.

19. Симоненко Р. Міжнародне утвердження України // Політика і час. – 1995. – №10. – С.66–74; №11. – С.64–72.
20. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991. – С.460–462.
21. Україна в ХХ столітті (1900–2000): Зб. документів і матеріалів / Упоряд.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король та ін. – К., 2000. – С.175–344.

Тестовий підсумковий контроль за модуль II (для самоконтролю)

1. Поява перших "Просвіт" у Наддніпрянській Україні припадає на:
1) 1905 р.; 2) 1911 р.;3) 1906 р.; 4) 1912 р.; 5) 1900 р.

2. Політичні вимоги українства були висловлені на початку XX ст. ...
1) І.Франком, "Катехізм"; 2) С.Єфремовим, "Самостійна Україна";
3) В.Винниченком, "Відродження нації"; 4) М.Міхновським, "Самостійна Україна";

3. Брусилівський прорив - це ... (продовжіть речення).
1) військові дії на території Галичини у 1914 р.; 2) відступ російських військ з Галичини у 1915 р.; 3) успішний наступ російських військ, 1916 р. на Південно-Західному фронті; 4) репресії і переслідування українства Галичини у 1916 р.;

4. Яким універсалом Центральної ради було проголошено Українську Народну Республіку у складі Російської Федеративної Республіки?
1) Першим універсалом; 2) Другим універсалом; 3) Третім універсалом; 4) Четвертим універсалом.

5. Хто з названих діячів очолював кабінет міністрів гетьмана П.Скоропадського?
1) В.Винниченко; 2) Д.Дорошенко; 3) С.Петлюра; 4) В.Голубович; 5) Ф.Лизогуб.

6. Центральну Раду було утворено:
1)у січні 1917 р.; 2) у березні 1917 р.; 3)у червні 1917 р.; 4) у березні 1918 р.; 5) у червні 1918 р.

7. Коли відбувся бій під Крутами між українськими і більшовицькими військами?
1)16 січня 1918 р.; 2) 1 березня 1918 р.; 3)5 лютого 1919 р.; 4) 29 березня 1918 р.; 5) 5 лютого 1918 р.

8.Українську академію наук було засновано:
1) у 1918 р. за Центральної ради; 2) у 1918 р. за Української держави гетьмана П.Скоропадського; 3) у 1919 р. за Директорії; 4) у 1919 р. за радянської влади в Україні; 5) у 1921 р. за радянської влади в Україні.

9.У якому державному утворенні на українських землях пісня "Ще не вмерла Україна" вперше набула статусу державного гімну?
1) Українській Народній Республіці; 2) Західноукраїнській Народній Республіці; 3) Карпатській Україні; 4) Гетьманській державі П.Скоропадського; 5) Україні (1991 р.).

10. Вкажіть прізвища державних діячів України, які брали активну участь у проведенні політики українізації і були звинувачені "націоналістичному ухилі".

1) Г.Петровський, Д.Мануїльський; 2) М.Скрипник, О.Шумський; 3)В.Чубар, В.Затонський; 4) В.Винниченко, С.Петлюра; 5) М.Грушевський, С.Єфремов.

11. В якому році в радянській Україні було створено Українські автокефальну православну церкву (УАПЦ)?

1) 1921 р.; 2) 1926 р.; 3) 1925 р.; 4) 1923 р.; 5) 1922 р.

12.Який рік увійшов в історію як рік "великого перелому"?

1) 1925; 2) 1927; 3) 1929; 4) 1930; 5) 1937.

13. На який рік припадають наймасовіші політичні репресії в УРСР проти інтелігенції, партійно-державних керівників?

1) 1930; 2) 1934; 3) 1935; 4) 1936; 5) 1937.

14. Хто очолював партійне керівництво України напередодні нападу Німеччини на СРСР?

1) С.Косіор; 2) Л.Каганович; 3) М.Хрущов; 4) В.Чубар; 5) Ю.Медведєв.

15. З якого по який час тривала оборона Києва в ході Другої світової війни?

1)6 липня - 16 жовтня 1941 р.; 2)11 липня - 19 вересня 1941 р.; 3)3 жовтня 1941- 3 липня 1942 р.; 4)5 серпня - 16 жовтня 1941 р.; 5) 6 липня - 3 жовтня 1941 р.

16. Повоєнний голод в Україні тривав протягом:

1) 1945 р.; 2) 1946-1947 рр.; 3) 1947-1948 рр.; 4) 1948-1949 рр.

17. Коли завершився процес формування сучасної території України?

1) 1953р.; 2) 1954 р.;3) 1950 р.; 4) 1946 р.; 5) 1945 р.

18 Коли Україна підписала Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою?

1) у вересні 1961 р.; 2) у жовтні 1962 р.; 3)у жовтні 1963 р.; 4) у листопаді 1963 р.; 5) у жовтні 1964 р.

19. Яке головне звинувачення було висунуто брежнєвським керівництвом першому секретареві ЦК КПУ П.Шелесту?

1) недоліки в роботі КПУ; 2) невиконання господарських планів; 3) місництво і сепаратизм; 4) неактивна зовнішня політика;5) недостатній соціальний захист населення республіки.

20. Який логічний ряд розташування Президентів України є правильним?

1) Л. Кравчук, В. Ющенко, Л. Кучма; 2) Л.Кучма, В. Ющенко, Л. Кравчук; 3) Л. Кравчук, Л. Кучма; В. Ющенко.

21. В якому році утворилося Товариство українських поступовців?

1) 1905 р.; 2) 1906 р.; 3) 1907 р.; 4) 1908 р.; 5) 1911 р.

22. У складі війська якої держави в період Першої світової війни було сформовано підрозділи січових стрільців?

1) Австро-Угорщини; 2) Німеччини; 3) Росії; 4) Польщі; 5) Румунії.

23. Яка політична партія чи організація була ініціатором створення ЦР?
1) Товариство українських поступовців; 2) Українська соціал-демократична робітнича партія; 3) Українська партія соціалісті революціонерів; 4) Російська соціал-демократична парті (більшовиків); 5) Радикальна українська партія.
24. Назвіть дату прийняття Четвертого універсалу УНР.
1)30 листопада 1917 р.; 2)10 червня 1917 р.; 3)17 січня 1918 р.;
4) 22 січня 1918 р.; 5) 20 січня 1918 р.
25. Яка подія відбулася в Україні 22 січня 1918 р.?
1) утворено Центральну Раду; 2) проголошено Перший універсал Центральної Ради; 3) проголошено УНР; 4) проголошено Четвертий універсал Центральної Ради; 5) проголошення злуки ЗУНР і УНР у Києві.
26. Повстання робітників заводу "Арсенал" у Києві відбулося:
1) 16 січня 1918 р.; 2) 13 січня 1918 р.; 3)22 січня 1918 р.; 4)22 січня 1919 р.; 5) 21 січня 1918 р.
27. Яка подія відбулася в історії України 13 листопада 1918 р.?
1) Буковинське народне віче у Чернівцях; 2) проголошено утворення ЗУНР; 3) проголошено Перший універсал ЦР; 4) проголошено Четвертий універсал ЦР.
28. Назвіть хронологічні межі діяльності Центральної Ради:
1) 3-4 березня 1917 р. - 29 квітня 1918 р.; 2) середина березня 1917 р. - кінець січня 1918 р.; 3)3-4 квітня 1917 р.-23 квітня 1918 р.; 4) 20 листопада 1917 р. - 29 квітня 1918 р.; 5) червень 1917 р. - початок квітня 1918р.
29. Яким універсалом Центральної Ради було проголошено Українську Народну Республіку?
1) Першим; 2) Другим; 3) Третім; 4) Четвертим; 5) така не проголошувалась.
30. Коли відбулося рукоположення Василя Липківського на першого єпископа УАПЦ і митрополита Київського і всія України?
1) 1917 р.; 2) 1920 р.;3) 1921 р.;4) 1923 р.; 5) 1930 р.
31. Столицю Радянської України було перенесено з Харкова до Києва
1) квітні 1919 р.; 2) вересні 1929 р.; 3) червні 1934р.; 4) грудні 1934р.; 5) грудні 1939р.
32. Вкажіть діячів ОУН.
1)О.Шумський, А.Мельник; 2) В.Винниченко, С.Петлюра; 3)М.Грушевський, Я.Стецько;
4) Х.Раковський, П.Скоропадський; 5) А.Мельник, Я.Стецько.
33. Вкажіть рік масової пацифікації західноукраїнських земель польськими властями.
1) 1925 р.;2) 1930 р.; 3) 1934 р.;4) 1938 р.

34. Коли гітлерівські війська окупували всю територію Української РСР?
1) у липні 1942 р.; 2) у серпні 1942 р.; 3) у вересні 1942 р.; 4) у листопаді 1942 р.; 5) у грудні 1942 р.
35. Хто з перелічених осіб був головнокомандуючим Української повстанської армії (УПА)?
1) Т.Бульба-Боровець; 2) Р.Шухевич; 3) С.Бандера; 4) Є.Коновалець; 5) А.Мельник.
36. З ім'ям якого партійного діяча пов'язують боротьбу з українством у1949-1952 рр.?
1) А.Жданова; 2) М.Хрущова; 3) Л.Кагановича; 4) Л.Мельников; 5) Й.Сталіна.
37. Коли відбувся XX з'їзд КПРС?
1) 1953 р.; 2) 1956 р.; 3) 1957 р.; 4) 1961 р.; 5) 1964 р.
38. Коли було прийнято Акт проголошення незалежності України?
1) 16 липня 1990 р.; 2) 24 серпня 1991 р.; 3) 1 грудня 1991 р.; 4) 22 січня 1992 р.;
5) 24 серпня 1992 р.
39. Коли в Україні було прийнято Закон про мови?
1) 1988 р.; 2) 1989 р.;3) 1994 р.; 4) 1992 р.; 5) 1990 р.
40. Всеукраїнський референдум у грудні 1991 р. проводився:
1)у зв'язку з прийняттям нової Конституції України; 2) у зв'язку з запровадженням президентства в Україні; 3) у зв'язку з визнанням незалежності України; 4) у зв'язку з утворенням Співдружності Незалежних Держав; 5) у зв'язку із внесенням змін і доповнень Конституції УРСР.
41. 14-25 червня 1905р. відбулося:
1) повстання на крейсері "Очаків"; 2) повстання саперів у Києві;
3) повстання на броненосці "Потьомкін"; 4) політична демонстрація в Києві;
42. Коли російські війська захопили Східну Галичину і Північну Буковину в ході Першої світової війни?
1) 1914 р.; 2) 1915 р.; 3) 1916 р.;4) 1917 р.; 5) 1918 р.
43. Хто очолив перший у XX ст. український уряд – Генеральний секретаріат?
1) С.Єфремов; 2) С.Петлюра; 3) К.Левицький; 4) В.Винниченко; 5) А.Волошин.
44. Коли і де відбувся І Всеукраїнський з'їзд Рад, скликаний більшовиками?
1)У жовтні 1917 р. у Києві; 2) у грудні 1917 р. у Києві; 3)у грудні 1917р. у Харкові; 4) у січні 1918 р. у Харкові; 5) у березні 1918 р. у Києві.
45. Урочисте проголошення злуки ЗУНР і УНР у Києві відбулося:

1)22 січня 1918 р.; 2)3 листопада 1918 р.; 3) 13 листопада 1918 р.; 4) 22 січня 1919 р.; 5) 28 січня 1919р.

46. Назвіть прізвище голови Директорії і Головного отамана УНР.

1) В.Винниченко; 2) В.Голубович; 3) В.Сальський; 4) С.Петлюра; 5) М.Міхновський.

47. Коли було проголошено ЗУНР?

1)13 листопада 1918 р.; 2)14 грудня 1918 р.; 3)22 січня 1919 р. 4) 22 січня 1918 р.; 5) 13 листопада 1919 р.

48. Хто з перелічених політичних діячів був Головою Раднаркому УСРР 1919-1923 рр.?

1) Х.Раковський; 2) Й.Сталін; 3) М.Скрипник; 4) С.Косіор; 5) Л.Каганович.

49. Голод 1921-1922 рр. охопив:

1) Південь України; 2) всю Україну; 3) Лівобережну Україну;

4) Правобережну Україну; 5) Західну Україну.

50. У чому, на вашу думку, головна причина хлібозаготівельних 1928-1929, 1932рр.?

1) неврожай; 2) "куркульський саботаж"; 3) нееквівалентний обмін між містом і селом; 4) недосконала система хлібо заготівель; 5) низька свідомість селянства як "дрібнобуржуазного елемента".

51 .У 20-х роках в УРСР М.Хвильовий, П.Тичина, М.Куліш та інші створили літературну організацію під назвою:

1) "Гарт"; 2) "ВАПЛІТЕ"; 3) "Плуг"; 4) "Просвіта"; 5) "Горно".

52.Назвіть західноукраїнські землі (відповідно до сучасне територіального поділу), які ввійшли восени 1939 році до складу УРСР:

1) Волинська обл,, Житомирська обл.. Закарпатська обл.; 2) Іван Франківська обл., Львівська обл., Рівненська обл.; 3) Тернопільська обл., Хмельницька обл., Чернівецька обл.; 4) Житомирська об Закарпатська обл., Львівська обл.; 5) Рівненська обл., Чернівецька обл., Львівська обл.

53. Коли було проголошено незалежну Карпатську Україну?

1) вересень 1838 р.; 2) березень 1939 р.; 3) серпень 1939 р.; 4) червень 1941 р.; 5) липень 1941р.

54. Коли Україна стала членом ООН?

1) 1945 р.; 2) 1956 р.;3) 1985 р.; 4) 1991 р.; 5) 1992 р.

55. Територія України була повністю звільнена від німецько-фашистських окупантів:

1) у грудні 1943 р.; 2) у січні 1944 р.; 3) у жовтні 1944р.; 4) у січні 1945 р.; 5) у листопаді 1944 р.

56. Хто з представників дисидентського руху написав працю "Інтернаціоналізм чи русифікація"?

1) І.Драч; 2) І.Дзюба; 3) В.Стус; 4) І.Калинець; 5) В.Чорновіл.

57. Хто з названих діячів очолював Українську Гельсінську групу?

1) І.Дзюба; 2) В.Яворівський; 3) М.Руденко; 4) Д.Павличко; 5) І.Драч.

58. Коли було прийнято Декларацію про державний суверенітет України?

1) квітень 1985 р.; 2) 16 липня 1990 р.; 3) 24 серпня 1991 р.; 4) 1 грудня 1992 р.; 5) 1 грудня 1994 р.

59. Коли було прийнято Конституцію України?

1) 24 серпня 1991 р.; 2)16 липня 1990 р.; 3) 7 червня 1995 4) 28 червня 1995 р.; 5) 28 червня 1996 р.

60. Коли Україна стала постійним членом Ради Європи?

1) 1949 р.; 2) 1956 р.;3) 1975 р.; 4) 1992 р.; 5) 1995 р.

Питання для повторення курсу «Історія та культура України»

1. Антифеодальні та національно-визвольні рухи на українських землях у XVIII ст.
2. Біографія В. Б. Антоновича
3. Біографія В. В. Щербицького.
4. Біографія В. К. Винниченка.
5. Біографія В. М. Чорновола.
6. Біографія гетьмана Б. Хмельницького.
7. Біографія гетьмана І. Мазепи.
8. Біографія гетьмана П. Орлика.
9. Біографія гетьмана П. Сагайдачного.
10. Біографія Є. Петрушевича.
11. Біографія князя Володимира Великого.
12. Біографія князя Данила Романовича (Галицького).
13. Біографія князя Дмитра Вишневецького.
14. Біографія князя Ярослава Мудрого.
15. Біографія М. О. Скрипника.
16. Біографія М. П. Драгоманова.
17. Біографія М. С. Грушевського.
18. Біографія Н. І. Махна.
19. Біографія О. Я. Шумського.
20. Біографія С. В. Петлюри.
21. Визволення українських земель від військ гітлерівської Німеччини та її союзників.
22. Виникнення українського козацтва: теорії, передумови, територія.
23. Встановлення радянської влади в Україні: політичний та соціально-економічний аспект.
24. Галицько-Волинське князівство в системі міжнародних відносин (XII – перша половина XIV ст.).
25. Громадівський рух.
26. Директорія УНР.
27. Діяльність “Руської трійці”.
28. Експансія монголів на руські землі.
29. Експансія Польщі на українські землі. Кревська унія та її наслідки для українських земель.
30. Запорозька Січ – козацька християнська республіка.
31. Західноукраїнські землі під владою Австрійської (Австро-Угорської) імперії наприкінці XVIII – початку XX ст.
32. Західноукраїнські землі у 20–30-х роках XX століття.

33.Києво-Могилянський колегіум (академія).
34.Київська Русь в системі міжнародних відносин (IX–XII століття).
35.Кирило-Мефодіївське братство.
36.Козацтво в другій половині XVI століття.
37.Козацтво в першій половині XVII століття (до 1648 року).
38.Колективізація сільського господарства в УСРР: причини, хід та методи, наслідки.
39.Культурна спадщина Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.
40.Ліквідація Запорозької Січі та подальша доля українського козацтва.
41.Національна символіка України: історія і сучасність.
42.Німецький окупаційний режим в Україні.
43.Організація українських націоналістів (ОУН).
44.Особливості розвитку української культури другої половини XX століття.
45.Остаточна ліквідація української козацької державності (1708–1783).
46.Острозька академія.
47.Первіснообщинний лад на території сучасної України.
48.Передумови утворення Давньоруської держави.
49.Перші державні утворення на території сучасної України.
50.Підсумки та уроки української революції 1917–1920/21 рр.
51.Події національно-визвольної революції (1648–1657).
52.Події національно-визвольної революції (1657–1676).
53.Політичний і соціально-економічний розвиток України на сучасному етапі (від 1991 року).
54.Початок українського національного відродження (перша половина XIX ст.).
55.Правобережне козацтво в останній чверті XVII – початку XVIII ст.
56.Проголошення ЗУНР. Акт злуки УНР і ЗУНР.
57.Розвиток культури на українських землях у складі Речі Посполитої (друга половина XVI – перша половина XVII ст.).
58.Розквіт Київської Русі (друга половина X–XI ст.): соціально-економічний та політичний аспект.
59.Російські та польські революційні рухи на українських землях у XIX столітті.
60.Рух Опору на українських землях у роки Другої світової війни.
61.Соціально-економічне та політичне становище українських земель в складі Речі Посполитої (друга половина XVI – перша половина XVII ст.).
62.Соціально-економічний розвиток українських земель в другій половині XVII–XVIII ст.

63.Соціально-економічний розвиток українських земель напередодні Першої світової війни.
64.Соціально-економічні перетворення в УСРР у 20–30-х роках XX ст.
65.Суспільно-політичне та культурне життя в радянській Україні (20–30-ті рр. XX ст.).
66.Східні слов'яни: теорії походження, прабатьківщина, розселення.
67.Товариство українських поступовців (ТУП).
68.Україна в системі міжнародних відносин у добу революції (1917–1920).
69.Україна в системі міжнародних відносин у другій половині XX ст.
70.Україна і створення СРСР.
71.Українізація, її суть та наслідки.
72.Українська козацька держава середини XVII – початку XVIII ст.: територія, державний лад, внутрішня та зовнішня політика.
73.Українська Гельсинська (Хельсинськ1) Спілка (Груп1).
74.Українська державність в умовах австро-німецької окупації: гетьманська держава Павла Скоропадського.
75.Українська діаспора: причини еміграції, особливості розселення і соціально-економічного, культурно-духовного життя українців за кордоном.
76.Українська культура на зламі XIX–XX ст.
77.Українська національно-визвольна революція XVII ст.: причини, періодизація, характер, результати.
78.Українська парламентська громада в російських Державних Думах.
79.Українська Центральна Рада: другий етап (листопад 1917 – квітень 1918 рр.).
80.Українська Центральна Рада: перший етап (березень – листопад 1917 року).
81.Українське питання у Другій світовій війні. Оборонні бої на Україні (1941–1942).
82.Український рух в умовах лібералізації російського суспільно-політичного та економічного життя (друга половина XIX століття).
83.Українські землі в добу російської революції 1905–1907 років.
84.Українські землі в роки Першої світової війни.
85.Українські землі у складі Великого князівства Литовського (Литовсько-Руської держави): політичне, соціально-економічне та культурне становище.
86.Українські Січові Стрільці.
87.Умови розвитку культури на українських землях у другій половині XVII–XVIII ст.
88.УРСР у 60–80-х роках XX століття: суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток.

89.Утворення українських політичних партій наприкінці XIX – початку XX ст.
90.Характер Переяславської угоди 1654 р. «Березневі статті»: умови та правове значення.

І. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»

1. Акт проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР // Газети від 28 серпня 1991 р.
2. Антонович В. Коротка історія козаччини. – К., 1991.
3. Апанович О. Українсько-російський договір 1654р. Міфи і реальність. – К., 1994.
4. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – К., 1993.
5. Бакіров Н. За право на самовизначення: Проблема права націй на самовизначення в контексті минулого і сучасного кримських татар // Політика і час. – 1995. – №5. – С.66–72.
6. Баран В. Давні слов'яни. – К., 1998.
7. Баран В. Україна 1950-1960 рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996.
8. Баран В. Україна після Сталіна: Нарис історії 1959–1985 рр. – Львів, 1992.
9. Баран В., Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946–1980 рр.).– К., 1999.
10. Безотосний М. Опір сталінізму в Україні (1920-1930-ті рр.) // УІЖ. - 1993. - №2-3. - С. 97-104.
11. Бойко О. Україна 1991–1995 рр.: Тіні минулого чи контури майбутнього? Нариси з новітньої історії. – К., 1996.
12. Бойко О. Історія України. Посібник. 2–ге вид., доп. – К., 2001.
13. Бойко О. Україна в 1985–1991 рр. Основні тенденції суспільно-політичного розвитку. – К., 2002.
14. Бойко О. Д. Історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 1999. – С.380–542.
15. Борисенко В. Курс української історії. З найдавніших часів до XX ст. – К., 1999.
16. Борисов В. Українізація та розвиток загальноосвітньої школи в 1921-1932 рр. // УІЖ. – 1999. - №2. – С. 76-80.
17. Борисьонок О. Обговорення проблем українізації вищим партійним керівництвом у 1922—1923 рр. // УІЖ. - 2000. - №4. - С. 90-99.
18. Брайчевський М. Походження Русі. – К., 1968.
19. Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. – К., 1988.
20. Верстюк В. Українська Центральна Рада: Навч. посібник. – К., 1997.
21. Веселова О. Висвітлення голоду 1932-1933 рр. у збірниках документів та матеріалів // УІЖ. – 2003. - №5. – С. 101-125.

22. Веселова О. Увічнення пам’яті жертв голоду-геноциду 1932-1933 рр. в Україні // УІЖ. – 2004. - №2. – С. 50-68.
23. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994.
24. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії української соціал–демократії початку ХХ ст. – Харків, 1996.
25. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. - К., 1990. – 606 с.
26. Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990.
27. Горєлов М., Моця О., Рафальський О. Цивілізаційна історія України. – К., 2005.
28. Горобець В. Від Союзу до інкорпорації: українсько–російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. – К., 1995.
29. Грабовський С., Ставрояні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. - К., 1995. – С. 346-376.
30. Гриневич Л. Сталінська «революція згори» та голод 1933 р. як фактори політизації української спільноти // УІЖ. – 2003. - №5. – С. 50-65.
31. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX – XX ст.: Навч. посібник. – К., 1996.
32. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1990.
33. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. – К., 1993.
34. Гуржій О., Чухліб Т. Гетьманська Україна. – К., 1999.
35. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20 – 30–ті роки. – К., 1991.
36. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. – К., 1991.
37. Джамільов М. Петро Григоренко та кримсько-татарський національний рух // Політична думка. – 1994. – №4. – С.251–266.
38. Єфіменко Г. Зміни в національній політиці ЦК ВКП(б) в Україні (1932-1938) // УІЖ. - 2000. -№2. - С.82-93; №4. - С. 37-47.
39. Єфіменко Г. Радянська модернізація 1920-1930-х рр. // УІЖ. – 2002. - № 5. – С. 3-24.
40. Журба М. Селянська кооперація радянської України і Міжнародний кооперативний альянс (20-ті роки ХХ ст.) // УІЖ. - 2001. - №2. - С. 61-74.
41. Зайцев Ю.Д. Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х рр. // Сторінки історії України. – К., 1992. – С.195–236.
42. История политических партий России. Учебное пособие. – М., 1994.

43. Історична наука: термінологія і понятійний довідник. Навч. посібник /В. Литвин, В. Гусєв, А. Слюсаренко та ін. – К., 2002.
44. Історія України в особах: литовсько-польська доба. – К., 1997.
45. Історія України: нове бачення. У 2 т./ Під ред. В. Смолія. – К., 1995–1996.
46. Історія України: навчальний посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.П. Макогон, А.В. Тороп та ін. – 2-е вид. – К.: КНУБА, 2010.
47. Історія української культури : навчально-методичний посібник / Н. В. Аксьонова, А. М. Домановський, Т. О. Чугуй. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 196 с.
48. Історія української культури / І. Крип'якевич [та ін.]; під заг. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 2002. – 656 с.; [Електр. ресурс]. Режим доступу: http://elib.nplu.org/object.html?id=124
49. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920–30–х років: соціальний портрет та історична доля. – К., 1992.
50. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х рр. – К., 1995.
51. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-і роки). - К., 1991. - 96с.
52. Катренко А. Український національний рух XIX ст. Ч. 1. Перша половина XIX ст. Навч. посібник. – К., 1998.
53. Катренко А. Український національний рух XIX ст. Ч. 2. 60–90–ті роки XIX ст. Навч. посібник. – К., 1999.
54. Кентій А. Нариси боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.). – К., 1999.
55. Кентій А. Нариси історії організації українських націоналістів (1929-рр.). – К., 1998.
56. Кентій А. Нариси історії організації українських націоналістів (1941-рр.). – К., 1999.
57. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. – К., 1999.
58. Ковалюк В.Р. Західна Україна на початку Другої світової війни //УІЖ.–1991.–№9.–С.30–42.
59. Коваль В. М. 1941-й рік. Проблема історичної пам'яті // УІЖ. – 2001. – №3. – С.69–91.
60. Коваль В.С. Невідомий варіант плану «Барбароса» // УІЖ. – 1996. – №3. – С.41–53.
61. Коваль М. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах: 1939–1945 рр. Спроба сучасного концептуального бачення. – К., 1994.
62. Коваль М. Україна: 1939–1945: Маловідомі і непрочитані сторінки

історії. –К., 1995.
63. Коваль М.В. Друга світова війна та історична пам’ять // УІЖ. – 2000. – №3. – С.3–21; №4. – С.3–19.
64. Коваль М.В. ОУН-УПА: між «третім рейхом» і сталінським тоталітаризмом // УІЖ. – 1994. – №2–3. – С.94–130.
65. Коваль М.В. Український народ у Великій Вітчизняній війні (1941–1945) // УІЖ. – 1990. – №3. – С.88–95.
66. Кожухало І.П., Шаповал Ю.І. М.С.Хрущов на Україні: сторінки історії // Про минуле заради майбутнього. – К., 1989. – С.356–370.
67. Козацькі Січі. Нариси з історії українського козацтва (ХУІ-ХІХ ст.). – Київ, Запоріжжя, 1998.
68. Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник документів і матеріалів. - К., 1993.- 739 с.
69. Колесник В., Рафальський О. Український рух в Австро–Угорщині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – К., 1998.
70. Колесник В., Рафальський О., Тимошенко О. Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах діяльності українських партій Наддніпрянщини 1900-1907 рр. – К., 1998.
71. Конституція України. – К., 1996.
72. Косик В. Україна і Німеччина в другій світовій війні: – Париж, Нью–Йорк, Львів, 1993.
73. Котляр М. Галицько-Волинська Русь. – К., 1998.
74. Котляр М. Данило Галицький. – К., 2001.
75. Котляр М. Історія України в особах: Давньоруська держава. – К., 1999.
76. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: довідник з історії України. - К., 1993. - С. 185-197, 204, 208, 217-225.
77. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928рр.). – К., 1996.
78. Кульчицький С. Голод 1932 р. у затінку голодомору 33 // УІЖ. – 2006. - №6. – С. 77-98.
79. Кульчицький С. Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид. – К., 2005.
80. Кульчицький С. Закономірності еволюції радянської влади // УІЖ. – 2007. - №6. – С. 181-218.
81. Кульчицький С. Між двома війнами (1921-1941) // УІЖ. - 1991. - №9. - С. 3-9.
82. Кульчицький С. Опір селянства суцільній колективізації // УІЖ. – 2004. - №2. – С. 31-50.
83. Кульчицький С. Помаранчева революція. – К., 2005.
84. Кульчицький С. Україна і Росія: переваги і небезпеки «особливих

відносин». Роздуми історика. – К., 2004.

85. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). – К., 1999.

86. Кульчицький С., Максудов С. Втрати населення України від голоду 1933 р. // УІЖ. - 1991. - №2. - С. 3-10.

87. Кучма Л. Європейський вибір. – К., 2002.

88. Лановик Б., Лазарович М. Історія України. Навч. посібник. – К., 2001.

89. Липинський В. Концепція та модель освіти в УРСР у 20-ті рр. //УІЖ.– 1999.-№5. – С. 3-15.

90. Лисенко О. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині ХХ ст. // УІЖ. - 2000. - №6. - С. 29-50.

91. Литвин В. Украина: политика, политики, власть: На фоне политического портрета Л. Кравчука. – К., 1997.

92. Литвин В. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. – К., 1994.

93. Литвин В. Українсько–польська війна 1918–1919 рр. – Львів, 1998.

94. Литвин В., Мордвінцев В., Слюсаренко А. Історія України: Навч. Посібник. – К., 2002.

95. Литвин В., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995.

96. Литвин В.М. Історія України (у 4-х томах). – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2003-2005 рр.

97. Марочко В. Про діяльність Міжнародної комісії для розслідування голоду в Україні 1932—1933 рр. // УІЖ. - 1993. - №10. - С. 47-53.

98. Масненко В. Історична пам’ять як основа формування національної свідомості. // УІЖ. – 2002. – №5. – С. 49-62.

99. Мельник Л. Гетьман Богдан Хмельницький у вітчизняній історіографії: Навч. посібник. – К., 1997.

100. Мельник Л. Гетьманщина першої чверті XVIII століття: Навч.посібник. – К., 1997.

101. Мельник Л. Боротьба за українську державність (XVII ст.). – К., 1995.

102. Нікольський В. Національні аспекти політичних репресій 1937 р. в Україні // УІЖ. - 2001. - №2.- С. 74-89.

103. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Литвин та ін.. 2–ге вид., переробл. і доповн. – К., 2002.

104. Новітня історія України (1900-2000): Підручник / А.. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Дрожжин та ін.-К., 2000.

105. Олійник М. Політика державних і партійних органів України щодо приватних підприємств у період непу // УІЖ. - 2001. - №1. – С. 16-29.

106. Павко А. Історія України (1900 – лютий 1917р.). Навч. посібник. – К.,1997.

107. Павко А. Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби. – К., 2002.
108. Пальм Н. Д. Історія української культури : навчальний посібник / Н. Д. Пальм, Т. Є. Гетало. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 296 с.
109. Панченко П.П. Деформації в розвитку українського села у 80-х – на початку 90-х років // УІЖ. – 1992. – №1. – С.18–29.
110. Полонська–Василенко Н. Історія України: У 2–х тт. – К., 1992.
111. Проблема ОУН–УПА. Попередня історична довідка / С. Кульчицький (відп. ред.). – К., 2000.
112. Реєнт О. Павло Скоропадський. – К., 2003.
113. Реєнт О. Перечитуючи написане. К., 2005.
114. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.
115. Рибак І. Хмельниччина від найдавнішого часу до сьогодення: Навч. посібник. – К., 2002.
116. Романцов В.О. Деякі актуальні аспекти демографічної ситуації в Україні у 1945–1990 рр. // УІЖ – 1992. – №10–11. – С.34–47.
117. Русина О. Україна під татарами і Литвою. – К., 1998.
118. Русначенко А.М. Український національний фронт – підпільна група 1960-х рр. // УІЖ. – 1997. – №4. – С.81–94.
119. Савельєв В.Л. 50–80-ті: час пошуків і втрачених можливостей // Про минуле заради майбутнього. – К., 1989. – С.164–178.
120. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999.
121. Світлична В. Історія України: Навч. посібник. – К., 2003.
122. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет. 2–ге вид., доп. і перероб. – К., 1995.
123. Смолій В., Степанков В. Українська державна ідея XVII – XVIII ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації. – К., 1997.
124. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст.: проблеми, пошуки, рішення. – К., 1999.
125. Субтельний О. Україна: історія. - К., 1992.
126. Толочко П. Київська Русь. – К., 1996.
127. Тронько П. Т. В. В. Щербицький (1918–1990) // УІЖ. – 2003. – №1. – С.109–117.
128. Україна в XX столітті (1900-2000): Зб. Документів і матеріалів / Упоряд.: А. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Король та ін. - К., 2000.
129. Україна в Другій світовій війні. Збірник німецьких архівних документів. Т.2 (1941–1942). / Упорядкування Володимира Косика. – Львів, 1998.
130. Україна в Другій світовій війні. Збірник німецьких архівних

документів. Т.3 (1942–1943). / Упорядкування Володимира Косика. – Львів, 1999.
131. Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: Програмові і довідкові матеріали. – К., 1993.
132. Фон Хаген Маркс. Проблеми сталінізму і переосмислення радянського минулого // УІЖ. - 1994. - №1.- С. 88-101.
133. Хрестоматія з історії України / За ред. В.І.Червінського. – К., 1997.
134. Чумак В. Україна і Крим: спільність історичної долі. – К., 1993.
135. Шаповал Ю. Сталінізм і Україна // УІЖ. - 1990. - №12; 1991. - №3-4.
136. Шаповал Ю. У ті трагічні роки (Сталінізм на Україні). - К., 1990.
137. Шаповал Ю. І. В. В. Щербицький: особа політика серед обставин часу // УІЖ. – 2003. – №1. – С.118–129.
138. Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. Курс лекцій. – К., 1999.
139. Шипович М. Радянське керівництво та літературно-мистецька інтелігенція України: 20—30-ті роки // УІЖ. - 2000. - № 1. - С. 95-102.
140. Шитюк М. Еволюція репресивно-каральної системи в радянській Україні // УІЖ. — 2001. - №3. - С. 128-142.
141. Ющенко В. Вірю! Знаю! Можемо! / А.М. Євтушенко та ін., упоряд. Р.І. Чирва та ін. (ред.). – К., 2004.
142. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: У 3–х тт. – К., 1990 –1991.
143. Яковлєва Т. Гетьманщина в другій половині 50–х років XVII століття. Причини і початок Руїни. – К., 1998.
144. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997. – 312 с.

ІІ. ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

В останні роки багато сайтів в Internet дають можливість історику використовувати інформацію з недоступних у звичному режимі джерел.

Пошук потрібної інформації – основне завдання користувача у WWW. Для його ефективного виконання у Web-просторі існують спеціальні засоби – так звані пошукові системи. Наведемо адреси найбільш популярних пошукових систем:

http://online.com.ua;
http://www.ukrpost.net;
http://www.ukr.net;
http://www.google.com.ua;
http://mail.bigmir.net;

Найголовніший український академічний історичний сайт http://www.history.org.ua – це сайт Інституту історії України Національної

академії наук України та його профільного часопису «Український історичний журнал». На сайті можна переглянути архів «УІЖ». Сайт постійно оновлюється.

Окремі книги (М. Грушевського, І. Борщака, О. Субтельного, Н. Полонської-Василенко) та статті з історії України можна переглянути на сайті www.ukrhistory.narod.ru. Важливу бібліографічну інформацію про наукові видання та автореферати можна знайти на сайті Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України – www.nbuv.gov.ua.

На сайті www.slownyk.org.ua (або на www.franko.lviv.ua) можна прочитати книги Н. Яковенко «Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.», виданої у 1997 р. та Я. Грицака «Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.», що побачила світ у 1996 році.

Портал www.litopys.org.ua забезпечить студента первинною інформацією з історії України IX–XIX ст., адже тут він знайде тексти давньоруських та козацьких літописів, а також багатотомну історію України-Русі М. Грушевського, монографій З. Когута, Д. Бовуа та інших авторів.

Сучасну бібліографію та бази даних з історії України розміщено на сайті http://myslenedrevo.com.ua.

На сайті http://archeos.org.ua/ Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАН України дізнаєтеся про історичні джерела української історії.

Актуальні статті, історичні дослідження висвітлюються на сторінках «Української правди» та у її блозі «Історична правда» http://www.istpravda.com.ua/

ІСТОРИЧНІ ПЕРСОНАЛІЇ[1]

Іван Котляревський – у 1812р. під час російсько-францкзької війни сформував український казацький полк. У 1817 – 1821рр. директор Полтавського театру. Із 1818р. брав участь у діяльності полтавської масонської ложі «Любов до істинни». 1798р. виходить перша частина «Енеїди» Котляревського (перший твір нової української літератури). Створив п'єси «Наталка Полтавка» і «Москаль-Чарівник».

Микола Костомаров – ад'юнкт-професор (вчене звання у дореволюційній Росії і Західній Європі) кафедри російської історії Київського університету. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства (1846р.) та автор його програмних документів, зокрема «Книги буття українського народу».

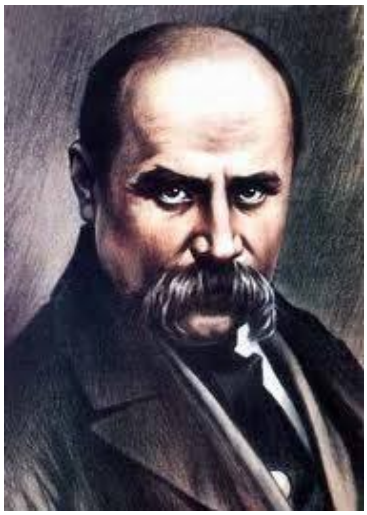

Пантелеймон Куліш – один із засновників Кирило-Мефодіївського братства (1846р.), за участь у діяльності якого був заарештований. У 1858-1863рр. у Петербурзі редагував український журнал «Основа». Автор першого історичного роману «Чорна рада». Створив

Микола Гулак – один із засновників Кирило-Мефодіївського братства (1846р.), за участь у діяльності якого був заарештований і ув'язнений в Шліссельбурзькій фортеці, згодом засланий у Перм. Після закінчення строку заслання займався педагогічною й науковою роботою в Ставрополі (нині місто в Російській Федерації), Кутаїсі й Тифлісі (нині м. Тбілісі; обидва в Грузії).

[1] За матеріалами «Більчук М. Історія України. Підготовка до ЗНО. Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, обов'язкові для розпізнавання абітурієнтами. Портрети історичних персоналій /Більчук М., Давидова О., Давидова Г. – Тернопіль: «Підручники і посібники», 2016. – 112 с.

Тарас Шевченко – один найвидатніших письменників і майстрів українського образотворчого мистецтва XIX ст. 1840 р. у Петербурзі вийшла перша збірка його поезій «Кобзар». У 1844р. побачив світ альбом його офортів «Живописна Україна», де представлені роботи художника на історичну тематику («Дари в Чигирині», «Смерть Б.Хмельницького»).

Маркіян Шашкевич вважається речником західноукраїнського національного відродження. Навчався в духовній семінарії та університеті у Львові. У студентські роки був організатором і лідером «Руської трійці» (1832 р.), співавтор альманаху «Русалка Дністровая» (1837р.), один із перших перекладав «Слова о полку Ігоревім».

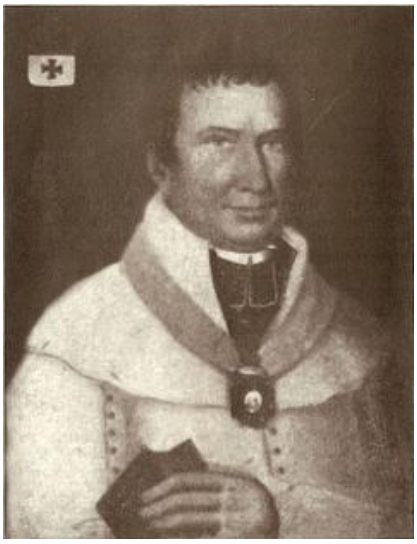
Іван Вагилевич – один із організаторів «Руської трійці», співавтор альманаху «Русалка Дністровая». Під час революційних подій 1848р. перейшов на полонофільські позиції та увійшов до складу «Руського собору».

Яків Головацький належав до «Руської трійці», за його сприяння в Будапешті 1837 р. вийшов альманах «Русалка Дністровая». У 1848 – 1867рр. очолював кафедру української мови та літератури, що відкрилась внаслідок революційних подій «весни народів» у Львівському університеті. У 50-х роках став прихильником поглядів москвофілів, згодом переїхав до Російської імперії.

Лук’ян Кобилиця в 1849-1844рр. очолював повстання селян на Буковині. Під час революції 1848-1849рр. обраний депутатом Австрійського парламенту, виступав за надання Буковинні автономії і приєднання її до Галичини. Після розпуску парламенту очолив селянське повстання 1848 – 1849рр., був заарештований і помер у в’язниці 1850р.

Іван Могильницький – засновник і керівник першого в Галичині Перемишльського освітнього товариства священників (1816р.). Разом із М.Левицьким домагався викладання українською мовою у школах Галичини.

Петро Гулак-Артемовський уславився як байкар. У байці «Пан та собака» (1818р.) зобразив життя українськихселян-кріпаків.Це була, по суті, перша українська літературна віршова байка, написана із свідомою орієнтацією поета на фольклор, на живу розмовну мову. Із 1841 по 1849р. був ректором Харківського університету.

Григорій Квітка-Основ’яненко – один із засновників Харківського професійного театру (1812р. – директор театру). Авторсоціально-побутовихкомедій «Сватання на Гончарівці»,«Шельменко-денщик»(1835р.), писав сентиментальнореалістичні повісті («Маруся»,«Козир-дівка»).

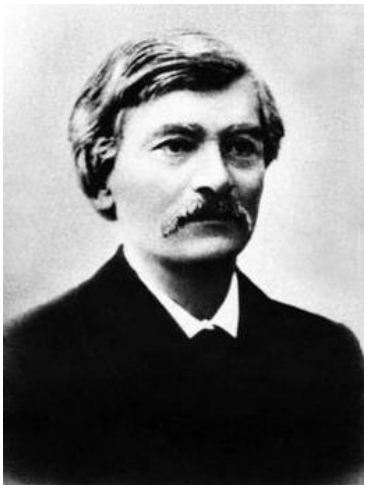
Михайло Максимович – перший ректор Київського університету Святого Володимира (1834р.). Автор праць з археології, історії Київської Русі, козаччини, гетьманського руху. Автор фольклорних збірок «Малоросійські пісні», «Українські народні пісні». Праці «Основи ботаніки» і «Роздуми про природу» дозволяють вважати його основоположником української ботаніки.

Михайло Остроградський – математик, член Петербурзької (1830р. у віці 29 років), Римської, Туринської академії наук. Викладав у Харківському університеті. Відкрив формулу перетворення інтеграла по об'єму в інтеграл по поверхні, названу його іменем (опубліковану в 1831р.).

Василь Каразін – з його ініціативи відкрито Харківський університет (1805р.). Автор наукових праць з агрономії, метеорології, гірничої справи. Винахідник парового опалення, сушильних апаратів.

Володимир Антонович – представник руху «хлопоманів» (на сторінках журналу «Основа»(1861-1862рр.) опублікував статтю під заголовком «Моя сповідь», у якій закликав поляків, повернутись до українського народу, якого колись зреклися їхні предки). Голова Історичного товариства Нестора Літописця (1881р.). Автор історичних праць. Один з ініціаторів угоди галицьких народовців з польськоавстрійськими політичними колами, що дістало назву «Нова ера» (1892р.).

Михайло Драгоманов – один із активних діячівпівденно-Західноговідділу Російського географічного товариства і Київської (Старої) громади. У 1875р. емігрував до Швейцарії, де в Женеві видавав перший український політичний журнал «Громада» (1878р.). Поширював ідеї соціалізму, який мав громадівський характер: об'єднання громадян, як вільні й самостійні утворення, будуватимуть між собою відносини на федеративних засадах з низу до верху – аж до всесвітньої федерації, як наступниці держави. В останні роки життя обіймав посаду професора історії в Софійському університеті (Болгарія).

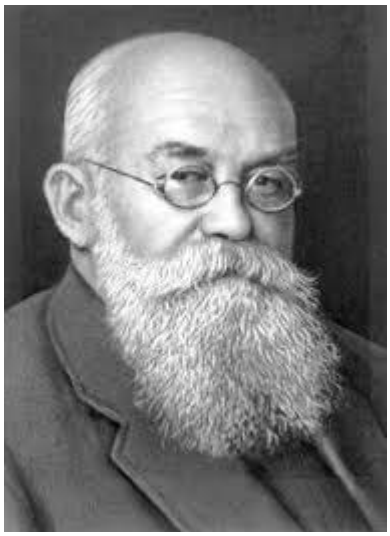
Павло Чубинський працював у журналі «Основа» та Київській громаді. 1863р. опублікував вірш «Ще не вмерла Україна», який згодом стане гімном України. У 1873р. Чубинський був управителем справамиПівденно-Західноговідділу географічного Російського товариства, після закриття якого (Емський указ 1876р.) його заарештовано і вислано з України.

Борис Грінченко – один із засновників Братства тарасівців (1892р.) та активних діячів Київської громади (редагував «Словар української мови» в 4т.). На поч. ХХ ст. став одним з лідерів новоствореної Української демократичної партії. Виступав за послідовне проведеннянаціонально-культурницькоїроботи серед українського суспільства. Свої політичні погляди виклав у написаній ним програмі Українськоїдемократично-радикальноїпартії (УДРП) та у «Листах з Наддніпрянської України».

Юліан Бачинський – представник радикального руху в Галичині «молоді радикали», один із теоретиківРусько-українськоїрадикальної партії (РУРП). Автор книги «Україна irredenta» («Україна уярмлена», 1895р.), у якій обґрунтував неминучість самостійної України, саме цей пункт був включений до програми партії РУРП.

Михайло Грушевський – народився в м. Холм. У 1894р. очолив кафедру історії України у Львівському університеті. Очолювавісторико-філософськусекцію Наукового товариства ім. Шевченка. Автор фундаментальної праці «ІсторіяУкраїни-Руси».Один із засновників Українськоїнаціонально-демократичноїпартії (1899р.) У роки Першої світової війни був висланий з України. У 1917р. очолював Українську Центральну Раду. Після гетьманського перевороту П.Скоропадського емігрував за кордон. 1924р. повернувся в радянську Україну, був обираним членом Української академії наук, а з 1929р. академік академії наук СРСР. У30-хроках звинувачений у причетності до діяльності антирадянського «Українського національного центру». Помер 1934р. в Москві.

Євген Левицький – один із організаторів та співавтор програми першої української партії РУРП(Русько-українськоїрадикальної партії) У 1892 р. він був обраний головою ІІ з'їзду слов'янської молоді у Відні та членом міжнародного Центрального комітету слов'янської молоді. Разом з І. Франком, Ю. Романчуком та М. Грушевським, стояв біля витоківНаціонально-демократичноїпартії. У 1907 р. обраний послом до австрійського парламенту. У бурхливому 1918 р. він став членом Національної ради Західної Української Народної Республіки.

Михайло Павлик – популяризатор соціалізму в Галичині (допомагав М.Драгоманову видавати журнал «Громада» у Женеві). Один із засновників прогресивної селянськоїРусько-українськоїрадикальної партії, яка відіграла важливу роль усуспільно-політичномурусі на західноукраїнських землях. Перший бібліотекар Наукового товариства ім. Т.Шевченка (НТШ (1805 – 1905рр.)

Іван Франко – один із найвідоміших українських письменників. Літературну творчість розпочав у70-хроках. Був одним із засновників Русько-української радикальної партії (РУРП), згодом відмовився від соціалістичних поглядів і став членом Української національно-демократичноїпартії (УНДП). Очолював у Науковому товаристві ім. Т.Шевченка філологічну секцію. У 1892р. брав участь у селянському віче в Снятині.

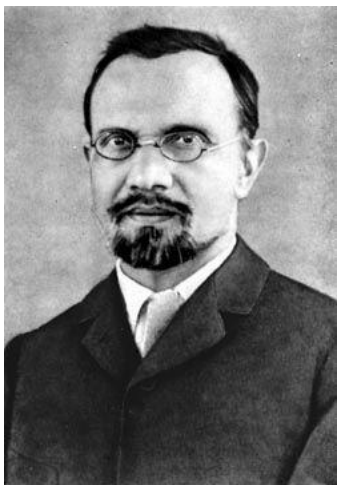
Ілля Мечников – вчений Новоросійського університету, біолог. Відкрив явище фагоцитозу (поглинання клітинами організму мікробів). 1886р. в Одесі разом з М.Гамалією створив першу в Російській імперії бактеріологічну станцію. Завідувач лабораторії в ІнститутіПастера вПарижі (з1905 р. — заступник директора інституту). ЛауреатНобелівської премії з медицини та фізіології 1908 р. «За вивчення імунної системи». І.Мечникову належать глибокі дослідження сифілісу, туберкульозу, холери. Вчений довів заразність крові хворих на зворотній тиф та холеру на собі.

Дмитро Заболотний – президент Всеукраїнської Академії наук (ВУАН) 1928-1929 рр. Зробив великий внесок у боротьбу з чумою («чорна смерть»). 1920 року відкрив першу в світі кафедру епідеміології при Одеському медичному інституті.

Дмитро Яворницький – історик, у центрі наукового інтересу якого було запорозьке козацтво, він присвятив йому більшість своїх праць, найвідомішою є тритомна «Історія запорозьких козаків» (1897р.). На запрошення наукового товариства міста Катеринослава Яворницький працював на посаді директора крайового історичного музею ім. О. Поля до1932 р. Для музею він придбав цінні рукописи, портрети історичних діячів, мистецькі картини, одяг запорожців, нумізматичні колекції й ін. На картині І.Рєпіна «Козаки пишуть листа турецькому султану» в образі писаря зображено дослідника козацтва Д.Яворницького.

Агатангел Кримський – один із найвизначніших світових дослідників сходу, письменник. Збірка його поезій «Пальмове гілля» містить оригінальні вірші дослідника та переклади арабських поезій українською мовою (знав близько 60 мов). Із 1918 року Агатангел Кримський працював секретарем Всеукраїнської Академії Наук. Залишив по собі унікальні мовознавчі дослідження: «Українська граматика», «Нариси з історії української мови». У 1941 році постановою Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) Кримського оголосили «ворогом народу». В ув'язненні вчений помер.

Леся Українка (Ларúса ПетрíвнаКóсач-Квíтка)поетеса, драматург, прозаїк, перекладач, публіцист. Брала активну участь в українському національному русі. Відомі твори: «Лісова пісня» (1911р.), «Бояриня» (1913р.). Дочка письменниці Ольги ПетрівниДрагоманової-Косач,яка творила під псевдонімомОлена Пчілка. Дядько Лесі (так її називали у сім'ї і це ім'я стало літературним псевдонімом) —Михайло Драгоманов, був відомим ученим, громадським діячем.

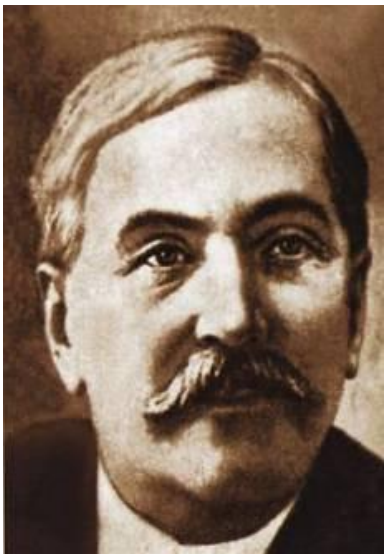
Іван Карпенко-Карий (Іван Карпович Тобілевич) – драматург, театральний діяч. Із 1883р. починає видавати літературні твори. Найвідоміші – «Наймичка», «Сто тисяч», «Хазяїн». Завдяки психологічній переконливості образів та гострій злободенності проблематики п’єсиІ.Карпенка-Карогоось уже понад сто років з успіхом ідуть на сценах вітчизняних театрів.

Марко Кропивницький – драматург. Із 1882р. з його ініціативи в Єлисаветграді (м.Кропивницький) почала працювати перша українська професійна трупа Товариства українських акторів. У 1875р. працював режисером професійного театру у Львові. Твори М.Кропивницького: «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Дай серцю волю, заведе в неволю» тощо.

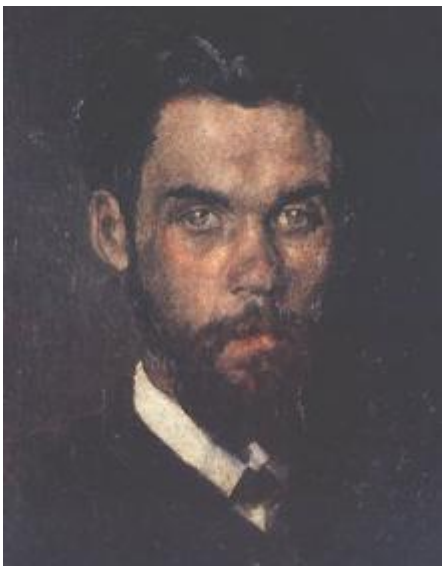
Микола Садовський (Тобілевич) – один із засновників українського професійного театру. У1898-1900рр.три видатні українські театральні трупи Саксаганського, Кропивницького та Садовського об’єдналися в трупу корифеїв українського театру. На запрошення галичан у 1905р. Садовський очолив у Львові театр «Руська бесіда». 1907р. створив у Києві перший стаціонарний професійний український театр.

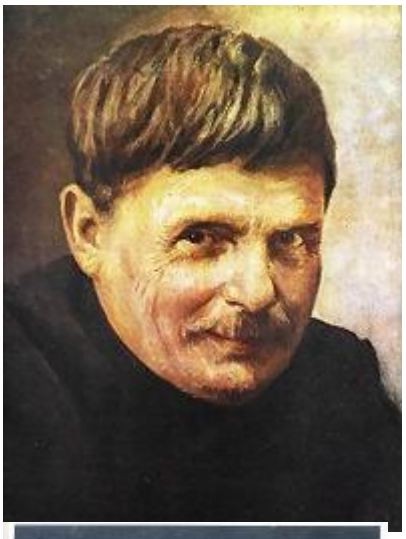
Микола Лисенко заклав основи національного музичного мистецтва. Пройшов школи Лейпцизької (1869р.) та Петербурзької (1875р.) консерваторій. Автор перших опер для дітей«Коза-Дереза»(1880р.), «Пан Коцький» (1891р.); опер «Різдвяна ніч», «Тарас Бульба».

Семен Гулак-Артемовський – оперний співак, композитор, племінник ПетраГулака-Артемовського. Навчався за кордоном, виступав на сценах Петербурга та Москви. Автор твору «Запорожець за Дунаєм»(1862р.), який започаткував українську оперу.

Микола Пимоненко – художник, один із перших в українському малярстві зумів поєднати побутовий жанр з поетичним національним пейзажем. Із 1899року і до кінця свого життя — дійсний член Товариства пересувних художніх виставок.Найвідоміші картини: «Сінокіс», «Ворожіння», «Українська ніч». У творчості свідомо уникав трагічних сюжетів.

Сергій Васильківський – живописець. Типовий сюжет художника – це озброєнийкозак-вершникв степу або група козаків на сторожі, в кінному поході чи на відпочинку. Найвідоміші роботи: «Козачий пікет», «Сторожа Запорозьких Вольностей» («Козаки в степу»), близько 1890р.

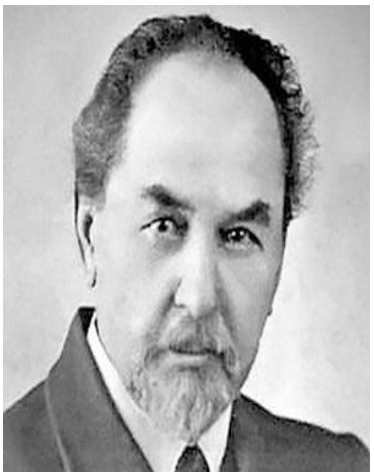
Микола Леонтович – композитор, автор широковідомих українських народних пісень для хору «Щедрик», «Дударик», «Козака несуть». Його обробка «Щедрика» (вперше виконана хором Київського університету в 1916р.) відома у всьому світі як різдвяна колядка «Carol of the Bells».

Соломія Крушельницька – українська всесвітньо відома оперна співачка з Галичини. У 1893р. дебютувала на сцені Львівської опери. Навчалася в майстрів оперного співу Італії. Із 1895р. виступала в усіх великих операх Європи та Америки. Партнерами Крушельницької на сцені були Енріко Карузо, Тітто Руффо, Федір Шаляпін. Італійський композитор Джакомо Пуччіні подарував співачці свій портрет з написом "Найпрекраснішій і найчарівнішій Батерфляй".

Марія Заньковецька (Адасовська) – драматична актриса, творчий шлях якої розпочався під орудою М.Кропивницького у міському театрі Єлисаветграда (1882р.). Вперше на професійній сцені вона зіграла роль Наталки («Наталка Полтавка») Івана Котляревського. Марія Заньковецька брала участь у створенні першого українського стаціонарного театру в Києві, Народного театру (нині Український драматичний театр ім. М.Заньковецької у Львові). У 1923р. зіграла роль матері у фільмі «Остап Бандура».

Євген Чикаленко – меценат, один із засновників Товариства українських поступовців. Фінансував видання газет «Громадянська думка», «Рада», творів українських письменників (С.Васильченка. В.Винниченка, М.Коцюбинського). Йому належить вислів: «*Любити Україну треба не тільки до глибини душі, а й до глибини кишені»*. Член Української Центральної Ради. Виїхав до Відня, з 1920р. до Чехословаччини, очолив Термінологічну комісію при Українські господарській академії в Подебрадах.

Сергій Єфремов – один із лідерів ТУП (Товариства українських поступовців), пізніше – голова Української партіїсоціалістів-федералістів,заступник голови Центральної Ради, ідеолог і теоретик національного руху. Під час діяльності Директорії, працював в Українській академії наук. У радянські часи був обраний академіком, а згодомвіце-президентомВсеукраїнської академії наук. Засуджений 1930р. у справі «Спілки визволення України (СВУ)» (як один з керівників) до 10 років ув'язнення.

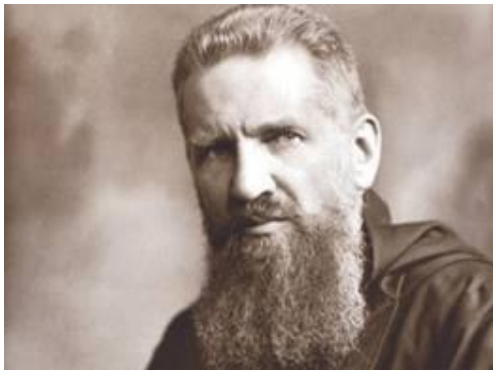
Симон Петлюра у 1900р. був активним членом революційної української парті (РУП). У 1904р. редагував у Львові орган РУПу «Селянин», згодом переїхав до Москви, де редагував журнал «Украинская жизнь». Навесні 1917р. Петлюра був призначений головою Українського Військового комітету, згодом – Генеральним секретарем військових справ при Центральній Раді. Брав участь в антигетьманському повстанні. Увійшов до складу Директорії і очолив Армію УНР як її Головний Отаман. Після виїзду В.Винниченка за кордон став Головою Директорії. Очолював збройну боротьбу Армії УНР проти більшовиків і денікінців. Був ініціатором підписання Варшавської угоди, у результаті якої поляки разом із військами Армії УНР боролися проти більшовиків. Після Ризького договору розпочинається емігрантський період життя С.Петлюри. 1926р. вбитий в Парижі.

Микола Міхновський – один із засновників Братства Тарасівців, 1900р. став один з ініціаторів утворення Революційної української партії (РУП) та опублікував брошуру «Самостійна Україна». У 1902р. утворив Українську народну партію в Харкові, що стояла на чітко виражених самостійницьких позиціях. Із березня 1917р. був ініціатором формування Українського військового клубу ім. гетьмана Полуботка і початку організації українського війська. Один з організаторів виступу самостійників, щодо рішення II Універсалу.

Володимир Винниченко – член Революційної української партії (РУП), з 1904р. ініціатор створення Українськоїсоціал-демократичноїпартії (УСДП). У червні 1917р. став головою першого українського уряду Генерального секретаріату Української Центральної Ради і одночасно виконував обов'язки генерального секретаря внутрішніх справ. Співавтор усіх чотирьох Універсалів Центральної Ради. У час гетьманського режиму перебував в опозиції, очолив Український національний союз, згодом став головою Директорії. Через суперечності з Петлюрою пішов у відставку і виїхав за кордон. На початку1920-хроків повернувся в УСРР, однак, зрозумівши, що його запрошують до співпраці з тактичних міркувань, знову виїхав за кордон. Останні 25 років проживав у французькому місті Мужен поблизу Канн, займаючись літературою та живописом.

Андрей Шептицький – митрополит української грекокатолицької церкви. Брав активну участь у громадському житті західноукраїнського краю. Був депутатом віденського парламенту і Галицького сейму, але в стінах цих закладів з'явився лише двічі до 1914р., обидва рази виступав не з політичними, а з освітянськими темами. Заснував Український національний музей та Земельний банку у Львові (1910р.). У роки окупації Галичини російськими військами (Перша світова війна) був вивезений з України в Росію. Після повернення заснував Львівську богословську академію, яка в 1928р. була єдиним українським вищим навчальним закладом на українських землях у складі Польщі. У роки Другої світової війни підтримував наміри українців в час проголошення «Акту відновлення української державності». У багатьох пастирських посланнях виступав проти нацизму. Двічі звертався з протестом щодо нищення єврейського населення в Галичині до рейхсфюрера СС Гіммлера. За згодою митрополита значна кількість євреїв переховувалась вгреко-католицькихмонастирях і, безпосередньо, у митрополичій резиденції. Шептицький причетний до формування дивізії «Галичина». Помер у листопаді 1944 р.

Кирило Трильовський – один із засновниківРусько-українськоїрадикальної партії (РУРП). У 1900р. заснував першеспортивно-пожежнетовариство «Січ». Члени організації не тільки займались спортом та готувалися до військової служби, а йосвітньо-культурноюдіяльністю.1907-1918рр.був послом до австрійського парламенту. У роки Першої світової війни – Голова Бойової управи Українських Січових Стрільців (УСС) і член Загальної української ради.

Іван Боберський – з1908-1914рр.головатовариства«Сокіл-Батько»,фундатор вітчизняної системи фізичного виховання, педагог. З його ініціативи видано перший посібник для українського «Пласту» О.Тисовського. В роки Першої світової війни
– член Головної української ради, з 1920р. як представник Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) виконує дипломатичні доручення в США.

Августин Волошин – один із засновників товариства «Просвіта» в Закарпатті; Педагогічного товариства, Учительської громади. Обирався до чехословацького парламенту відНародно-християнськоїпартії, яку заснував і очолював. У жовтні 1938 р. ставпрем'єр-міністромПідкарпатської Русі, а після проголошення 15 березня 1939р. незалежності Карпатської України – її президентом.

Кость Левицький – один із засновників, а згодом – голова Українськоїнаціонал-демократичноїпартії, посол до Австрійського парламенту і Польського сейму. Президент Головної української ради і Віденської загальної української ради. У листопаді 1918р. очолював перший уряд Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) – Державний секретаріат.

Дмитро Дорошенко входив до складу Товариства українських поступовців (ТУП), пізніше – Української партіїсоціалістів-федералістів(УПСФ).
Під час Першої світової війни був уповноваженим Союзу міст Галичини й Буковини. Член Української Центральної Ради. У 1918 р. – міністр закордонних справ Української Держави.

Георгій Бобринський під час окупації російськими військами Галичини й Буковини (1914-1915рр.) очолював Галицько-Буковинське генерал-губернаторство. Його діяльність на посту генерал-губернатора російський політик П.Мілюков, виступаючи в Державній Думі, розцінив як «європейський скандал» (проводилась відверта антиукраїнська політика).

Юрій Коцюбинський – син відомого письменника Михайла Коцюбинського. У 1917р. входив до складу радянського уряду в Харкові, де виконував обов'язки народного секретаря військових справ. Був призначений головнокомандувачем українських радянських військ, які штурмували столицю України – Київ.

Володимир Антонов-Овсієнко брав участь у розробці плану воєнних дій проти Української Народної Республіки. Призначений головнокомандуючим радянськими військами, що розпочали наступ на Україну (1917р.). Входив до складу радянського уряду на Україні – Народного секретаріату.

Павло Скоропадський навчався в Петербурзькому пажеському корпусі, брав участь уросійсько-японськійвійні, нагороджений Георгіївською зброєю і багатьма орденами за особисту мужність і героїзм. У роки Першої світової війни отримав звання генерал-лейтенанта.У час національно-революційного руху 1917р. був наказним отаманом Вільного козацтва. 29 квітня 1918р. при підтримці німців та австрійців став Гетьманом Української Держави. Доклався до створення незалежної української держави. Після евакуації військ Німеччини з України, а також внаслідок антигетьманського повстання, очоленого Українським Національним Союзом, зрікся влади і залишив Україну.

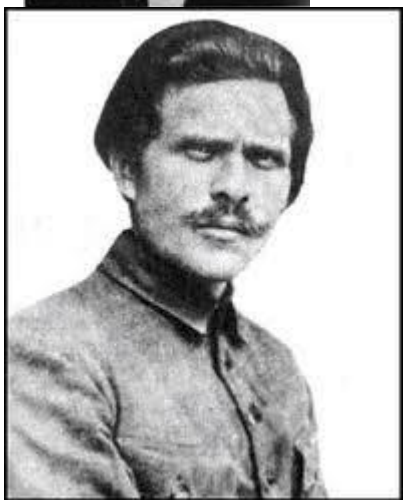
Дмитро Вітовський – командир куреня Українських січових стрільців, учасник кровопролитних боїв проти російських військ у Карпатах, на Маківці, над Стріпою. Після розвалуАвстро-Угорськоїімперії очолив військовий комітет у Львові. На історичному засідання Української Національної Ради 31 жовтня 1918р. обґрунтував план негайного повстання з метою проголошення незалежності Східної Галичини.1 листопада 1918р. задум було блискуче реалізовано. Перебуваючи на посаді державного секретаря військових справ ЗУНР, здійснив організацію Української галицької армії (УГА).

Євген Петрушевич – активний член Української національнодемократичної партії, посол до Австрійського парламенту (1907р.) та Галицького сейму(1913-1914рр.).Очолював Українську Народну Раду, яка в листопаді 1918р. проголосила ЗУНР. Президент Західноукраїнської Народної республіки (ЗУНР). 22 січня 1919р уклав із Директорією УНР Акт Злуки. Влітку 1919р. отримав диктаторські повноваження, які означали суміщення обов'язків президента і голови уряду. Попри суперечності з С.Петлюрою, приєднав Галицьку армію до армії Української Народної Республіки (УНР) для спільної боротьби проти більшовиків.

Християн Раковський (Кристю Станчев) – голова Тимчасовогоробітничо-селянськогоуряду України. Один з організаторів радянської влади в Україні. Із березня 1919р. по липень 1923р. – голова Ради Народних Комісарів і нарком закордонних справ України. Після зняття з посади голови Ради Народного Комісаріату (РНК) – повноважний представник радянського уряду у Великій Британії.

Нестор Махно – один із лідерів анархістського руху. Очолював бригаду в першій Задніпровській дивізії, до якої входила частина військ отамана Григор'єва. Протягомвересня-жовтня1919р. утворена МахномРеволюційно-повстанськаармія України (махновська) в боротьбі з денікінцями зайняла Катеринослав, Гуляйполе, Олександрівськ, Маріуполь. У жовтня 1920р., об'єднавшись з більшовицькими військами, Махно воював проти армії генерала Врангеля, після розгрому якого радянське командування, порушивши умови угоди, повернуло свої війська проти махновців. До 1921р. вів боротьбу проти радянських військ. Перебував в еміграції у Франції.

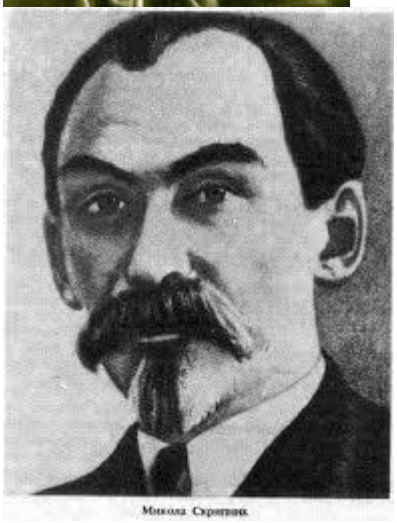
Юрій Тютюнник – один з організаторів повстання проти гетьмана П.Скоропадського. 1919 р. разом з отаманом Григор'євим воював проти більшовицької Росії. Осінню 1921р. підготував план Другого «Зимового походу» на територію України, з метою підняти антибільшовицьке повстання. Другий «Зимовий похід» розпочався в листопаді 1921р., однак українські війська зазнали поразки від більшовиків.

Лазар Каганович – один з найближчих прибічників Й.Сталіна. Підтримував ідею суцільної колективізації, наполегливо добивався її реалізації шляхом застосування репресивних заходів щодо селянства. У 1932р. виступив проти пропозиції українських комуністів зменшити норми хлібозаготівель в Україні, що стало однією з причин голодомору1932-1933рр..

Олександр Шумський після розколу української партії соціалістівреволюціонерів (УПСР) був одним з провідників боротьбистів (комуністів). Після розпуску Української комуністичної партії боротьбистів (УКП (б) вступив до складу Комуністичної партії більшовиків України (КП(б)У) , входив до складу Центрального Комітету партії. У1924-1927рр.був наркомом освіти УСРР. Активно втілював у життя політику «українізації». У 1927р. звинувачений у «націоналістичному ухильництві» (так званий «шумськізм») і направлений на другорядну роботу в Центральний Комітет Всесоюзної Комуністичної Партії більшовиків (ЦК ВКП(б). Під тиском розгорнутої проти нього політичної кампанії визнав «помилковість» своєї позиції.

Микола Скрипник з1927-1933рр.керував роботою народного комісаріату освіти УРСР, активно сприяв проведенню політики українізації. У 1933р. був несправедливо обвинувачений у націоналізмі, що призвело до самогубства.

Микола Волобуєв у 1928р. в журналі «Більшовик України» надрукував статтю «До проблем української економіки». У статті, спираючись на конкретні факти, він доводив, що за радянської влади, як і в умовах царату, Україна залишається економічною колонією Росії, а промислове будівництво на її території ведеться в інтересах російського центру й не враховує потреб республіки. Волобуєв стверджував, що українська економіка може вижити за рахунок власних можливостей та ресурсів і навіть стати частиною світової економіки. Його погляди були кваліфіковані як економічна платформа «націоналухильництва».

Микола Хвильовий (Фітільов) –член-засновникбагатьох літературних організацій, зокрема, у 1925р. Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ). Під час літературної дискусії 1925-1928рр. висунув гасло «Геть від Москви! Дайош Європу!», тобто закликав українських літераторів почати орієнтуватися на європейську літературу, а не на Москву. На знак протесту проти голодомору та арешту свого приятеля М.Ялового покінчив життя самогубством.

Гнат Юра – працював разом з Лесем Курбасом у Львові в театрі «Руська бесіда». У 1920р. став одним із засновників українського драматичного театру ім. І.Франка у Вінниці (з 1923р. працював у Харкові, з 1926р.–уКиївському академічному українському драматичному театрі ім. І.Франка).

Лесь Курбас – організатор студії молодих акторів, з якої виріс згодом Молодий театр (1917р.), засновник філософського театру в Україні. У виставах театру «Березіль» як режисер малює всесвіт, де головним стає особлива довіра до життя людини у всіх його суперечностях. Репресований в30-хроках.

Михайло Бойчук – член Наукового товариства ім. Т.Шевченка (НТШ) з 1912р. У 1917р. бере участь у заснуванні Української академії мистецтв, стає професором майстерні монументального живопису. Заклав основи українського монументального мистецтва. Лідер групи «бойчукістів».

Олександр Довженко – з 1926р.режисер-постановникна кіностудіях Одеси, Києва, Москви. Серйозний успіх мав його фільм «Звенигора» (1929р.). Окремі його роботи були прийняті з успіхом у європейських країнах. Автор кіноповісті «Україна в огні», за яку був підданий критиці. У роки «відлиги» написав статтю «Мистецтво живопису і сучасність», у якій закликав «розширити творчі межі соціалістичного реалізму».

Олексій Стаханов у 1935р. на шахті«Центральна-Ірміне»в Кадіївці на Донбасі встановив світовий рекорд з видобутку вугілля, перевиконавши добову норму на 1350%, виробив 102 тонни вугілля за одну зміну. Був оголошений «зачинателем масового руху новаторів виробництва». Його іменем названо «стахановський рух», метою якого була боротьба за підвищення норми виробництва кожного працівника.

Павло Постишев у 1933р., у розпал голодомору, був особистим представником Й.Сталіна з необмеженими повноваженнями (офіційно займаючи пост другого секретаря ЦК КП(б)У (Центральний Комітет Комуністичної партії більшовиків України). Прихильник насильницьких методів у здійсненні колективізації. Очолював кампанію цькування М.Скрипника. Репресований в30-хроках.

Станіслав Косіор у1928-1938рр.– перший секретар ЦК КП(б)У (Центральний Комітет Комуністичної партії більшовиків України), один з головних організаторів і виконавців ліквідації «українізації» й проведення політики русифікації, штучного Голодомору 1932-1933рр.в Україні, фабрикування численних політичних процесів та масового винищення національної інтелігенції. Репресований в30-хроках.

Йосиф Сталін (Джугашвілі) – Генеральний секретар Центрального Комітету Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) із 1922р., голова радянського уряду (Голова Ради Народних Комісарів із 1941р., Голова Ради Міністрів СРСР з 1946р., Генералісимус Радянського Союзу з 1945р.), автор плану «автономізації», заперечного В.Леніним. У 1927р. Сталін вийшов переможцем у боротьбі за владу, що точилась після смерті Леніна. Один з фундаторів тоталітарної системи в країні («сталінізм»). ХХ з'їзд КПРС (Комуністична партія Радянського Союзу) розвінчав «культ особи Сталіна» (1956р.) У 1961р. тіло Сталіна було винесене з мавзолею і захоронено біля Кремлівської стіни.

Євген Коновалець під час бою на горі Маківці потрапив до російського полону. ОрганізувавГалицько-Буковинськийкурінь Січових стрільців. У листопаді 1918р. підтримав Директорію УНР у повстанні проти гетьмана П.Скоропадського і в Мотовилівському бою розбив гетьманські частини. Полковник армії УНР. Один з організаторів і керівників Української військової організації (УВО), із 1929р. був головою Організації Українських Націоналістів (ОУН). 1938р. загинув в Роттердамі.

Дмитро Донцов – перший голова Союзу визволення України (під час Першої світової війни 1914р.), один з керівників Українськоїхліборобсько-демократичноїпартії. Основоположник українського інтегрального націоналізму, який вибудуваний з усвідомлення високого призначення нації й на одній із євангельських ідей про героїчну особистість та обрану меншість, яка йде не за натовпом, а – попереду.

Степан Бандера – член Української військової організації, один із керівників Організації українських націоналістів. У 1934р. засуджений польським судом до смертної кари, заміненої на довічне ув'язнення. У лютому 1940р. створив Революційний провід Організації Українських Націоналістів (ОУН(б) – бандерівці, на противагу ОУН(м) – мельникіцям.). У 1941р. на II Великому зборі Проводу ОУН став його головою, ініціював проголошення Акту відновлення української державності. У роки Другої світової війни ув'язнений в концтаборі Заксенхаузен. Керував боротьбою націоналістичного підпілля проти радянської влади. Вбитий у 1956р. в Мюнхені.

Андрій Мельник – полковник армії УНР, один із найближчих співробітників Євгена Коновальця. Один з організаторів УВО (Української Військової Організації). Із 1938р. став головою Проводу ОУН, проте не зміг зберегти єдність організації. У 1940р. очолив ОУН (М) (Організація Українських Націоналістів - мельниківців). На початку Другої світової війни виступав за співпрацю з нацистською Німеччиною. Ініціатор «похідних груп». В'язень німецьких концтаборів. У 1957р. висунув ідею створення світового конгресу українців.

В'ячеслав Липинський – ідеолог українського монархізму, ініціював та очолювавконсервативно-монархічнуполітичну організацію «Український союзхліборобів-державників».Протягом1920-1925рр.за кордоном видавав збірники «Хліборобська Україна», де друкував свій історіософський трактат «Листи до братівхліборобів». Обстоював необхідність формування української політичної нації, основу якої творить народ, а долю визначає аристократія, еліта, створена інтелігенцією і поєднана з народом.

Семен Тимошенко – у вересні 1939р. командувач Українським фронтом Червоної Армії під час «визвольного походу» на західноукраїнські землі. У роки фінської війни його війська прорвали «лінію Марнгейма». У роки Другої світової війни командував Західним, а потімПівденно-Західнимфронтом, зокрема під час Харківської катастрофи 1942р.

Михайло Кирпонос – командувач Київського особливого військового округу. Із перший днів Великої Вітчизняної війни командувавПівденно-Західнимфронтом. Війська фронту на чолі з Кирпоносом, попри невдачі і вимушений відступ, виснажили противника, що вплинуло на результат битви під Москвою. Київ їм довелося залишити (вересень 1941р.) , зазнавши важких втрат, після71-денноїоборони. У круговій обороні, де в оточення потрапила найбільша кількість військових за весь період Другої світової війни,генерал-полковникКирпонос загинув.

Сидір Ковпак на початку Великої Вітчизняної війни в тилу ворога у лісах Сумщини створив партизанське з'єднання. У 1943р. здійснив рейд «Від Путивля до Карпат». Бійці партизанського з'єднання активно проводили операцію «рейкова війна» (пускали під укіс ешелони, підривали мости).

Олексій Федоров у роки Великої Вітчизняної війни очолив партизанський рух на Чернігівщині. У 1943р. прийшов на територію Волині, де створив підпільний обком Комуністичної партії більшовиків України. Партизанське з'єднання вело бої проти УПА (Українська Повстанська Армія), а пізніше допомагало Червоній Армії здобути Ковель.

Роман Шухевич (Тарас Чупринка) – член Організації українських націоналістів, політичний в'язень концтабору в Березі-Картузькій.Брав активну участь у створені революційного проводу ОУН (Організація Українських Націоналістів), який очолював Степан Бандера. У серпні 1943р. був обраний головнокомандувачем УПА (Українська Повстанська Армія), із липня 1944р. – голова Генерального секретаріату Української головної визвольної ради (УГВР). Загинув у сутичці зі спецгрупою МДБ (Міністерства Державної Безпеки) в 1950р. біля с.Білогорща, поблизу Львова.

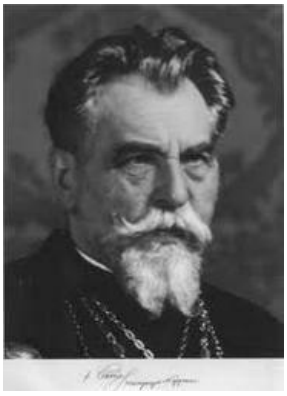
Олена Теліга – українська поетеса, член Організації українських націоналістів, головний редактор тижневика «Литаври», в окупованому нацистами Києві організовує Спілку українських письменників. Розстріляна в 1942р. в Бабиному Яру.

Дмитро Мануїльський – з 1918р. член Всеукрревкому,1921-1923рр.– перший секретар ЦК КП(б)У (Центральний комітет Комуністичної партії більшовиків України). Із 1944р. очолює народний комісаріат закордонних справ УРСР. У 1945р. очолює делегацію УРСР (Українська Радянська Соціалістична республіка)на міжнародній конференції в Сан-Франциско,де було оформлено створення ООН (Організація Об'єднаних Націй).

Олесь Гончар – український прозаїк, найвідоміші твори «Прапороносці», «Тронка», «Людина і зброя». У 1968р. виходить його роман «Собор», за цей твір письменник був підданий критиці, а твір вилучений з літературного процесу на два десятиліття. Після розпаду Радянського Союзу, став активістом у створенні Товариства української мови і Народного Руху України.

Йосиф Сліпий після смерті А.Шептицького, у листопаді 1944р. став главоюгреко-католицькоїцеркви. У 1946р. звинувачений у «ворожій діяльності проти УРСР, співпраці знімецько-фашистськимиокупантами», засуджений до ув'язнення. Після вісімнадцяти років каторги звільнений у 1963р. (завдяки тиску президента США Джона Кенеді та Папи Павла І). Виїхав до Риму, де розпочав відбудову української церкви. Став фундатором Українського католицького університету.

Алла Горська – художниця, одна з лідерів «шістдесятників», одна з організаторів Клубу творчої молоді «Сучасник» (1959р.). На процесі В.Чорновола 1967р. у Львові заявила протест проти незаконного ведення суду. У 1968р. підписала «Лист-протест 139» на ім'я КПРС з вимогою припинити незаконні процеси. Загинула при нез'ясованих обставинах у 1970р.

Іван Дзюба – автор книги «Інтернаціоналізм чи русифікація» (1965р.). За відкриті виступи на захист української інтелігенції, самвидавські матеріали був ув'язнений у 1972р. Брав участь у створені Народного Руху України за перебудову (1989р.).

Ліна Костенко – активна учасниця руху «шістдесятників», автор поетичних збірок «Проміння землі», «Вітрила», «Мандрівки серця». За роман у віршах «Маруся Чурай» поетеса у 1987р. удостоєна Шевченківської премії. У 2010р. вийшов перший її прозовий роман «Записки українського самашедшего».

Левко Лук'яненко навчався на юридичному факультеті Московського державного університету, один з організаторів Української робітничої селянської спілки (1959р.). Засуджений до смертної кари, згодом заміненої на ув'язнення. Голова Української Гельсінської спілки (1988р.), голова Української республіканської партії. Співавтор Декларації про державний суверенітет, автор Акта проголошення незалежності України.

Євген Сверстюк – активний учасник київського Клубу творчої молоді (1960р.), шістдесятник. У самвидаві розповсюджувались його відомі есе «Іван Котляревський сміється», «На мамине свято». Сучасний український публіцист і літературознавець. Один із засновників у Львові в 1987р.Української асоціації незалежної творчої інтелігенції (УАНТІ)

Іван Світличний – один із засновників Клубу творчої молоді в Києві. Один із перших установив контакт з українською діаспорою на Заході та поширював самвидав. У 1965р. його вперше арештовують, вдруге у 1972. На початку80-хроків 7 сенаторів і 96 конгресменів США направили лист до Л.Брежнєва із закликом звільнити І. Світличного. Лише у 1983р. він повернувся до Києва.

Василь Симоненко –поет-шістдесятник,дебютував збіркою «Тиша і грім» (1962р.), згодом в Мюнхені вийшла його друга збірка «Земне тяжіння»(1965р.). Помер у Черкасах на 29 році життя. Його творчість порівнювали за глибиною страждання та щирості з поезією Т.Шевченка.

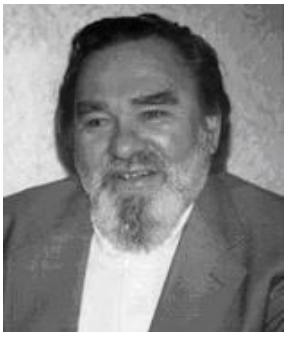
Валерій Марченко - українськийжурналіст-дисидент,обдарований перекладач зі східних та європейських мов. У1973 р. за кілька своїх неопублікованих есе на захист рідної мови, отримав вирок: 5 років таборів та 2 роки заслання. Після відбування терміну проживав у Києві. Тут він провадив активне листування із закордоном, писавзаяви-протестиі публікації для іноземних радіостанцій (Голос Америки, Радіо Свобода), звертався до різноманітних правозахисних і релігійних організацій. 1984 р. засуджений вдруге. В ув'язненні В.Марченко помер (хворів на рак нирок).

Сергій Параджанов – вірменський та український кінорежисер. Один із засновників українського поетичного кіно. Екранізація п'єси М.Коцюбинського «Тіні забутих предків» (1964р.), принесла йому всесвітню славу і визнання. Фільми, що були далекі від проголошеного "соціалістичного реалізму" і нелюбов до радянської влади призвели до арешту і ув'язнення режисера терміном на 15 років .

Василь Романюк (патріарх Володимир) – член ОУН (Організація Українських Націоналістів) та Української Гельсінської групи. Патріарх Української православної церкви Київського Патріархату. Яскравий представник релігійного дисидентства70-хроків. Співавтор документа «Спроба узагальнення» (1978р.), у якому наголошувалось про принцип громадського і міжнаціонального співіснування із Загальною декларацією прав людини, пактами і документами ООН про незалежність і суверенітет націй і народів.

Микола Руденко – поет, засновник Української Гельсінської групи (1976р.), автор численних збірок поезій і повістей (поема «Хрест» про голод 1933р.). Засуджений у 1977р., під тиском громадськості звільнений у 1988р. Перебував в еміграції. У 1992р. повернувся в Україну.

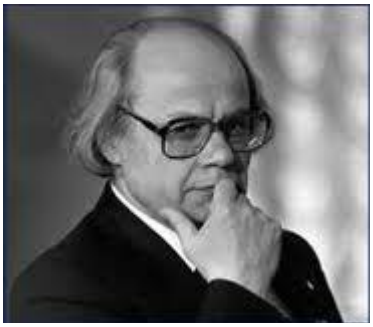
Василь Стус – один з активних учасників акції протесту у вересні 1965р. в кінотеатрі «Україна» в Києві, за що був виключений з аспірантури Інституту літератури ім. Т.Шевченка АН УРСР. У 1970р. за кордоном вийшла його збірка поезій «Зимові дерева», через два роки був засуджений за «антирадянську агітацію». У 1980р. отримав новий термін, помер в ув'язненні.

В'ячеслав Чорновіл у 1967р. підготував збірку «Лихо з розуму», яку відзначено премією міжнародної журналістики. За це був заарештований і засуджений до 3 років суворого режиму. У 1970р. розпочинає видання самвидавського журналу «Український вісник». У 1980р. знову засуджений за «антирадянську агітацію». За часів незалежної України – лідер Народного Руху, згодом голова партії Народний Рух України. Загинув в автокатастрофі у березні 1999р.

Петро Шелест в роки «відлиги» очолював ЦК КПУ (1963р.), перебуваючи на посаді неодноразово дискутував про співвідношення національного та інтернаціонального, вступаючи у суперечки з Л.Брежнєвим (часи «застою»). У 1972р. був звільнений із посади першого секретаря ЦК КПУ (Центральний Комітет Комуністичної партії України). У 1970р. опублікував книгу «Україна наша радянська», за що його було звинувачено у неправильному висвітленні минулого України, в ідеалізації періоду козаччини.

Іван Драч – активний діяч Клубу творчої молоді «Супутник». Якпоет-«шістдесятник»дебютував1961, коли київська «Літературна газета» опублікувала йогопоему-трагедію«Ніж у сонці». Автор сценарію до фільму Ю.Іллєнка «Криниця для спраглих». У 1989р. – голова створеної громадської організації Народний рух України за перебудову.

ПЕРЕЛІК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК[2] АРХІТЕКТУРИ ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗКВІТ РУСИ-УКРАЇНИ

Софійський собор у Києві (перша половина XI ст.)

Собор святої Софії (Софія Київська, Софійський Собор) — християнський собор у центрі Києва, пам'ятка української архітектури і монументального живопису XI-XVIIIст., одна з небагатьох уцілілих споруд часів Руси-України. Одна з найголовніших християнських святинь Східної Європи, історичний центр Київської митрополії. Розташований на території Софійського монастиря і є складовою Національного заповідника «Софія Київська».

Мозаїка Богоматері Оранти із Софійського собору в Києві

Найвідоміша мозаїка Софійського собору — Богоматір Оранта («заступниця»), покровителька Києва, що уособлює Софію, Премудрість Божу. Її ще називають «Богородиця Непорушна стіна». За повір'ям, поки стоїть Оранта, стоїть і Київ. Мозаїка має 6 м заввишки. Її унікальність у тому, що вона виконана на внутрішній поверхні куполу, і з різних точок Оранта ніби зображена в різних позах — стоячи, схилившись у молитві чи на колінах.

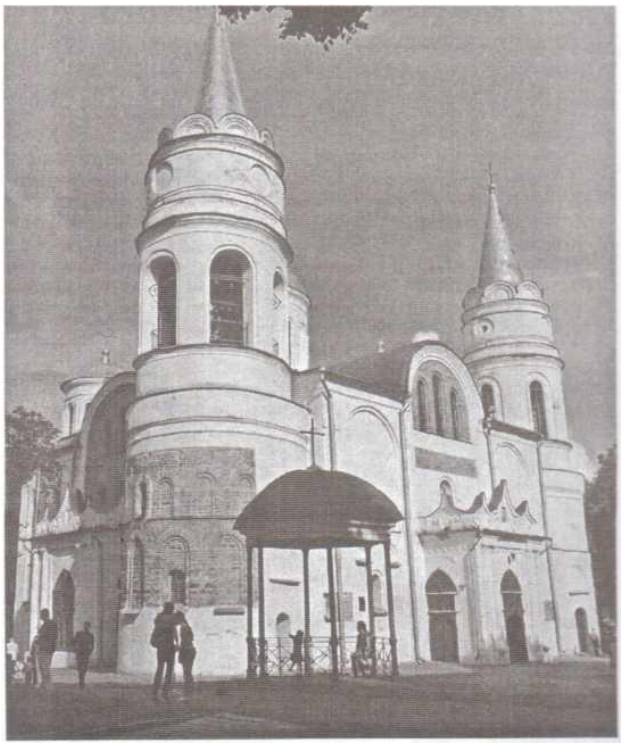
[2] За матеріалами «Більчук М. Історія України. Підготовка до ЗНО. Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, обов'язкові для розпізнавання абітурієнтами. Портрети історичних персоналій /Більчук М., Давидова О., Давидова Г. – Тернопіль: «Підручники і посібники», 2016. – 112 с.

Мозаїка Христа Вседержителя із Софійського собору в Києві

У зеніті центрального куполу Софійського собору зображений Христос Вседержитель, який царює над усім простором.

Гігантська напівпостать Христа здіймається над усім простором храму. Правою рукою Христос благословляє, а лівою — тримає закрите Євангеліє, яке, згідно з апокаліпсичним віщуванням, буде відкрите в день Страшного суду. Образ Вседержителя у середні віки трактувався як образ глави «церкви небесної», Бога-творця. Тому йому й відведене центральне місце в загальній системі декорації храму. З висоти куполу Христос начебто оглядає всю землю.

Спасо-Преображенський собору Чернігові (1036)

Найстаріший християнський храм, який зберігся в Україні, і єдиний на Лівобережжі України пам’ятник монументальної кам’яної архітектури періоду розквіту Руси-України. Був закладений в 1033— 1034 рр. чернігівським князем Мстиславом (брат Ярослава Мудрого) на місці дерев’яної церкви, яка, у свою чергу, була зведена на місці язичницького капища.

Родина князя Святослава Ярославича. Мініатюра з Ізборника (1073)

Унікальною пам’яткою давньоукраїнської портретної графіки є так звана вихідна мініатюра — малюнок на другому аркуші Ізборника 73 р., що зображує замовника книги Святослава Ярославича з родиною. Ця мініатюра, виконана у кращих традиціях тодішнього іконопису – подає портретні зображення відповідно до канонів писання святих.

РУСЬ-УКРАЇНА ЗА ЧАСІВ РОЗДРОБЛЕНОСТІ.
ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА
Холмська ікона Богородиці (візантійська традиція) (XI ст.)

Чудотворна ікона Божої Матері зберігається в Музеї Волинської ікони в місті Луцьку. Перша письмова згадка про Холмську Богородицю міститься в Галицько-Волинському літописі при описі подій за 1259 рік. Ікону Божої Матері, яку пізніше було названо Холмською, князь Данило Галицький привіз орієнтовно в 1223-1237 рр. з Києва в засноване ним місто Холм (нині Хелм у Польщі).

Вишгородська ікона Богородиці (візантійська традиція)
(перша половина XII ст.)

Володимирська ікона Божої Матері, знана теж як Вишгородська, — відома чудодійна православна ікона. Вона виконана у візантійському стилі. Зараз ікона зберігається в Третьяковській галереї (Москва).

Дорогобузька ікона Богородиці (XII-XIII ст.)

Один із шедеврів волинського іконопису років монгольського нашестя — ікона Богородиці-Одигітрії (Провідниці) з села Дорогобужа теперішньої Рівненської області.

П’ятницька церква в Чернігові (XII-XIII ст.)

П’ятницька (св. Параскеви) церква в Чернігові — православний храм (УПЦ КП: Чернігівська єпархія), розташований в обласному місті Чернігові. Церква побудована наприкінці XII — на початку XIII ст. на чернігівському посаді біля торгу; чотиристовпна, однобанна, у загальній масі квадратна.

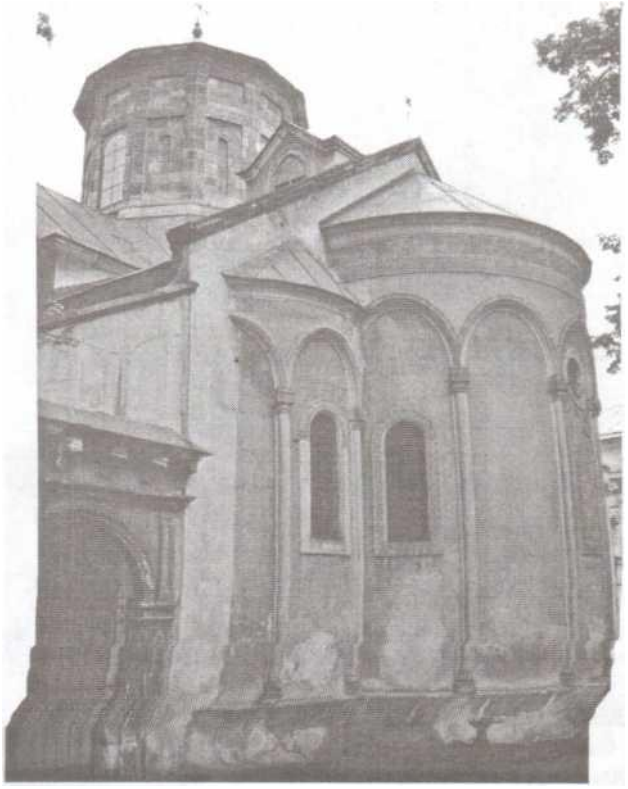
Церква святого Пантелеймона в Галичі (1194)

Єдина вціліла споруда давнього Галича XII століття, типовий приклад галицької архітектурної школи X-XIУ століть, перший відомий взірець «галицького бароко». Це найдавніша споруда княжого Галича, яка зберегла свої стіни, і найстаріший мурований храм у Галичині. Храм святого Пантелеймона на Виноградній горі в селі Шевченкове — єдина білокам’яна церква княжої доби в Україні.

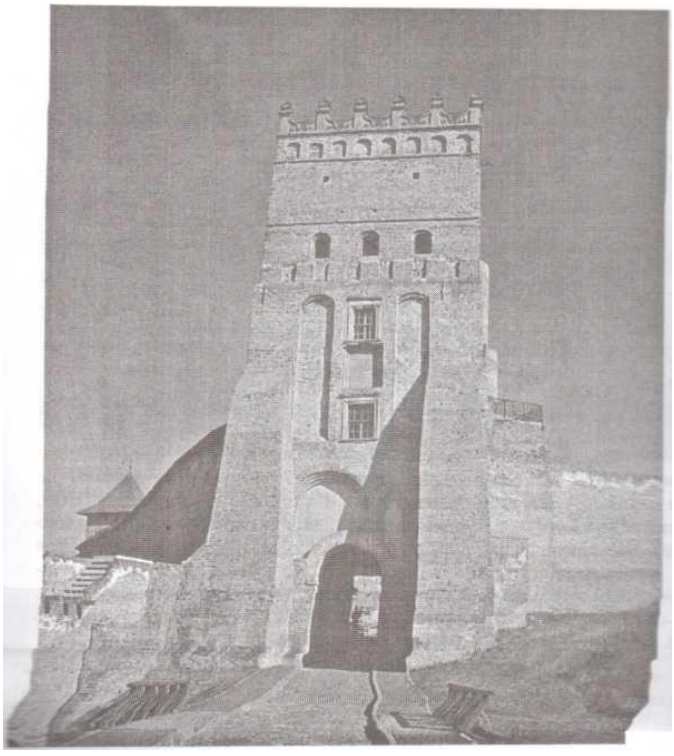
УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ (У ІІ ПОЛОВИНІ XIV – 1 ПОЛОВИНІ XVI СТ.)

Вірменський собор у Львові (1363)

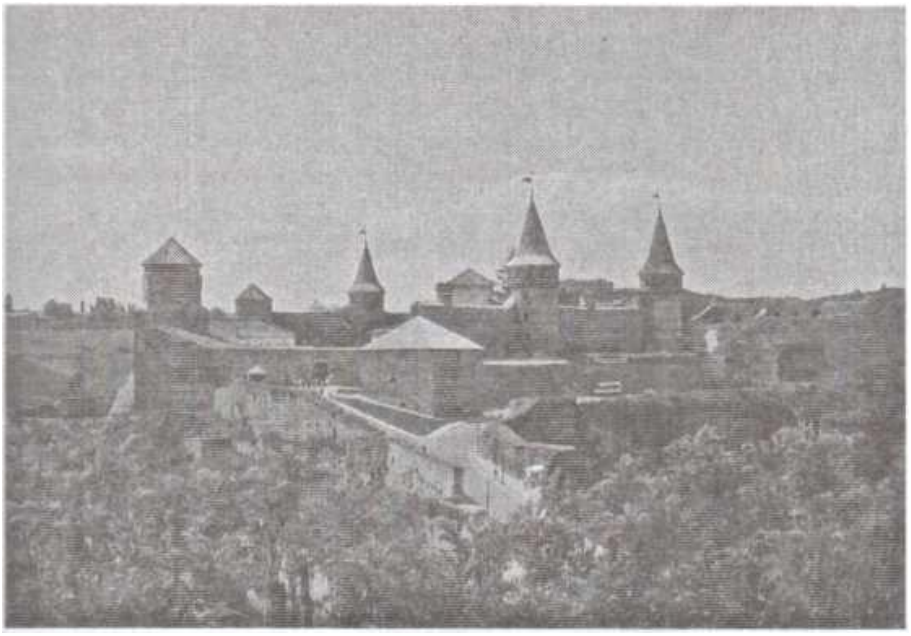
Унікальна пам’ятка східної культури на європейських теренах XIV-XV ст. Досконале поєднання архітектури вірменських святинь, романсько-готичного стилю Західної Європи і староукраїнського галицького зодчества.

Верхній замок у Луцьку (друга пол. XIV ст.)

Центральна споруда Луцького державного історико-культурного заповідника «Старе місто». Зведений останнім великим князем Галицько-Волинського князівства Дмитром Любартом у 1340-1383 рр., замок слугував його резиденцією. З часом він став улюбленим місцем перебування великого князя Литви Вітовта.

Кам'янець-Подільська фортеця

Першопочатки Кам'янець-Подільської фортеці сучасні вчені датують XI-XII ст. Дерев'яні укріплення фортеці були замінені на кам'яні після пожежі на межі XII—XIII ст. А вже в 1240 р. орди Батия, розбивши стіни, увірвалися в місто і знищили його жителів, після чого більш ніж на сторіччя Кам'янець перейшов під владу монголів. Після їх поразки поблизу Синіх Вод у 1362 р. від війська великого князя Литовського Ольгерда фортеця перейшла у володіння племінників князя. За правління литовських князів (1363-1430) вона пережила відродження і почала набувати свого неповторного вигляду.

Через чвари між спадкоємцями після смерті Вітовта Кам'янець на тривалий час переходить у володіння Речі Посполитої (1434— 1793). У період польського панування замок набуває свого завершеного вигляду завдяки численним реконструкціям, головною з яких була перебудова замку в 1621 р. під керівництвом інженера Теофіла Шомберга для пристосування його до артилерійської оборони.

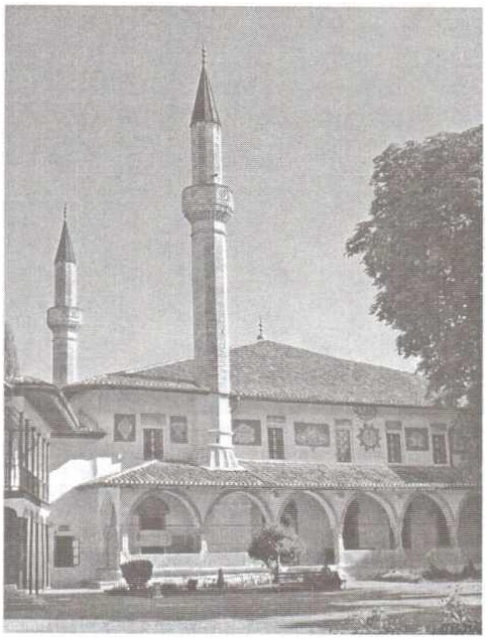
Нині Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець-Подільський» занесено до Списку пам'яток світової культури спадщини ЮНЕСКО.

Хотинська фортеця (XIII-XVIII ст.)

Хотинська фортеця (Чернівецька обл.) — одне із семи чудес України. Веде свій початок від Хотинського форту, створеного в X ст. князем. Володимиром Святославичем як одне з порубіжних укріплень південного заходу Русі, у зв'язку з приєднанням до неї буковинських земель. Наприкінці XI ст. Хотин належав до Теребовлянського князівства. У 1140-х рр. він перейшов до Галицького, а з 1199 р. — Галицько-Волинського князівств. У 1250-1264 рр. князь Данило Галицький і його син Лев перебудовували фортецю. Навколо неї з'явилися семиметрова кам'яна стіна та рови завширшки до 6 м. У північній частині фортеці звели нові невеликі укріплення. У другій половині XIII ст. її перебудовували генуезці. У 1340-х рр. Хотин увійшов до складу Угорського королівства, а з 1375 р. вже перебував у складі Молдавського князівства. Молдавський володар воєвода Стефан III Великий особисто керував реконструкцією, після якої Хотинська фортеця практично повністю набула свого сьогоднішнього вигляду.

Ханський палац у Бахчисараї

Родова резиденція династії Ґераїв — правителів Кримського ханства у 1532-1783 рр. Центр політичного, духовного й культурного життя кримських татар. Пам'ятка історії та культури всесвітнього значення, єдиний у світі зразок кримськотатарської палацової архітектури. Головна архітектурна ідея – втілення мусульманського уявлення про райський сад

на землі («Бахчисарай» перекладається з кримськотатарської мови як «палац-рай»)

Ікона Богородиці з пророками з церкви у Підгородцях

До важливих здобутків української середньовічної культури належить розроблення тематики прославлення Богородиці. Рання його стадія пов'язана з темою Покрову Богородиці. Вона випливала з ідеї заступництва Богородиці, яка набрала значного поширення в духовній культурі українських земель княжої доби.

Оскільки прославлення Богородиці як заступниці є центральною ідеєю покровської іконографії, вона співіснувала з іншою іконографічною формулою уславлення Богородиці — в іконі Богородиці Одигітрії з пророками, Іоакимом та Анною. Найбільш ранньою такою пам'яткою є ікона XV ст. з церкви св. Дмитрія в Підгородцях.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI ст.

Ікона Успіння Богородиці перемишльського маляра Олексія Горошковича (1547)

Перша ікона з авторським підписом, що дійшла до нас із середини XVI ст., - це ікона Успіння Богородиці перемишльського маляра Олексія Горошковича 1547 р.

Мініатюри Пересопницького Євангелія (між 1556-1561)

Пересопницьке Євангеліє – визначна рукописна пам'ятка XVI століття. Один із символів української нації. Особливо високим художнім рівнем відзначаються чотири мініатюри із зображенням євангелістів, обрамлених пишним рослинним орнаментом, що займає три чверті площі зображень. На золотому тлі малюнки гармонійно поєднуються із соковитими зеленими, синіми та червоними кольорами.

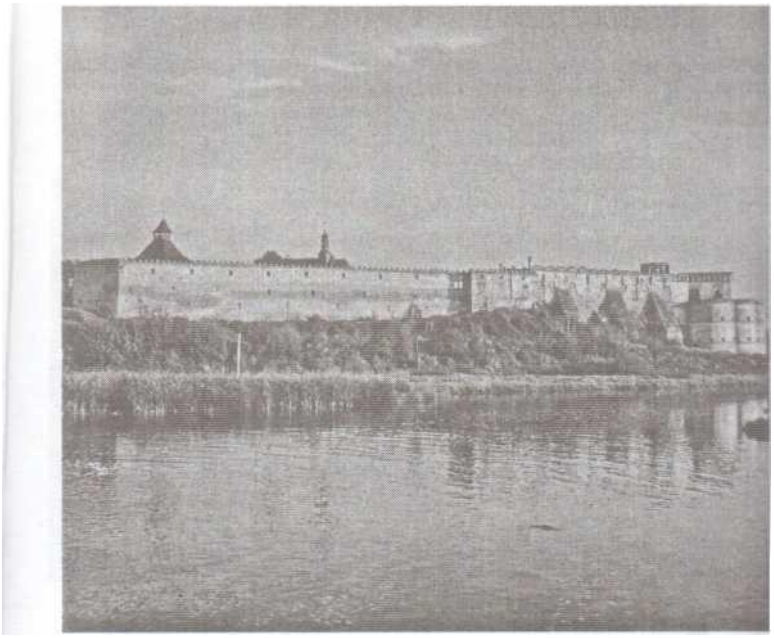
Будинок Корнякта у Львові (1580)

Пам'ятка ренесансної архітектури. Нині – центральний корпус Львівського історичного музею.

У середині XVII ст. палац Корнякта перейшов до родини польського короля Яна III Собеського і відтоді почав називатися Королівською кам'яницею. 1686 року саме тут було підписано «Вічний мир» між Росією і Польщею. Окрасою будівлі є Італійське (або Венеційське) подвір'я, напрочуд схоже з двориками Флоренції та Рима.

Меджибізький замок (XVI ст.)

Пам’ятка ренесансної фортифікаційної архітектури XVI століття розташована в селищі Меджибіж Хмельницької області, у верхів’я) Південного Бугу, у 30 кілометрах на схід від Хмельницького. Одна з наймогутніших фортифікаційних споруд свого часу в Україні та чудовий зразок поєднання ренесансного стилю з бастіонними укріпленнями.

У XV-XVI ст. замок постійно переживав напади татар. Під чаї польсько-турецьких війн його займали козаки, поляки, турки. Причому в одних руках він утримувався не більше одного року. Так фортеця переходила з рук у руки протягом 30 років. У XIX столітті Меджибізький замок називали «Білим лебедем» через його зовнішній вигляд (стіні будівель і фортечні мури покрили вапном), що, мов білий птах, відображався у водах Південного Бугу.

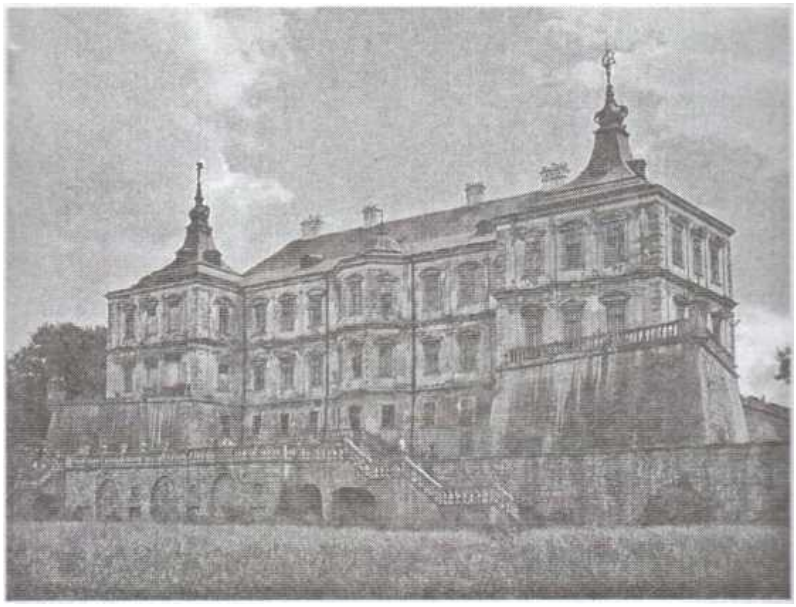
Острозький замок

Острозький замок розташований на вершині 20-метрового пагорба над долиною ріки Вілії, в районному центрі Острог Рівненської області. Він був побудований на місці дерев’яного укріплення, зруйнованого монголами в 1241 р. Спочатку це була башта-донжон, яка тепер носить назву «Вежа Мурована». Замок був резиденцією

князів Острозьких. Зараз на території Острозького замку розташований Острозький краєзнавчий музей.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В І ПОЛОВИНІ XVII ст.

Замок у Підгірцях (Львівщина) (1630-1640-ті)

Пам’ятка архітектури доби Ренесансу в селі Підгірці Бродівського району Львівської області. Є одним із найкращих у Європі зразків поєднання ренесансного палацу з бастіонними укріпленнями.

Замок у Підгірцях було споруджено протягом 1635-1640 рр. під керівництвом архітекторів Андреа дель Акви та Гійома Левассера де Боплана, за вказівкою тодішнього власника Бродів Конєцпольського. Про призначення замку сповіщав латиномовний напис на мармуровій таблиці при вході до нього: «Вінець ратних трудів — перемога, перемога — тріумф, тріумф — відпочинок». Інтер’єри Підгорецького замку вражали сучасників своєю красою і пишнотою. Тематичні зали мали назви Китайська, Золота, Лицарська, Зелена, Дзеркальна та Мозаїчна.

У 2008 р. Підгорецький замок потрапив у Перелік 100 пам’яток світу, що потребують негайної реставрації.

Троїцький Межиріцький монастир-фортеця поблизу Острога

Шедевр української оборонної архітектури ХУ-ХУІІ ст. Троїцький Межиріцький монастир-фортеця протягом кількох століть був важливим політичним і культурним центром Волині. Будівництво стін і башт монастиря пов'язане з ім'ям останнього представника роду князів Острозьких — Януша Острозького. За його ініціативи старий княжий замок у Межирічі був перебудований на монастир францисканців. Трапецієподібний у плані монастирський двір був у 1606 – 1609 рр. обнесений кам'яними стінами заввишки 8-12 м з чотирма шестигранними баштами в кутах.

У 1866 р. францисканський монастир закрили, а його приміщення передали православній церкві. Свято-Троїцький Межиріцький монастир вважається одним із наймальовничіших оборонних монастирів України. В архітектурі Свято-Троїцького храму давньоруські традиції поєднуються з готикою і Ренесансом.

Портрет Петра Конашевича-Сагайдачного з книги «Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного» (1622)

Єдиний портрет гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, виконаний його сучасником, гравюра з книги Касіяна

Саковича «Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича – Сагайдачного». Гетьман зображений із сагайдаком за спиною, що вказує на його прізвисько, отримане за майстерну стрільбу з лука.

ПОЧАТОК НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ

Портрет Богдана Хмельницького.

Гравюра В. Гондіуса (середина XVII ст.)

Більшість відомих портретів Б. Хмельницького написано з гравюри Вільгельма (Гійома) Гондіуса, голландського художника, який працював у Гданську. У правиці гетьмана — булава, у лівій руці він тримає шаблю. Привертає увагу впевнене обличчя, основними прикметами якого є довгий ніс, спущені донизу козацькі вуса і вольове підборіддя. Щоки запали, на переніссі й лобі позначились суворі зморшки. Відчувається, що перед нами сильна, але стомлена людина. Портрет виконано у кращих традиціях західноєвропейського мистецтва.

Ікона Покрову Богородиці із зображенням Богдана Хмельницького

(перша половина XVIII ст.)

Зображення Богдана Хмельницького на іконі «Покрова Богордиці» — цікаве мистецьке явище. На іконі Богородиця, розвівши руки над персонажами, накрила їх плащем. Праворуч під захисні плащем, дивлячись на Богородицю, молиться єпископ Лазар Баранович, а за ним — монахи. Ліворуч зображений російський цар Олексій

Михайлович у золотій короні, а за ним – Богдан Хмельницький. В на відміну від інших персонажів, дивиться прямо на споглядальник.

Іллінська церква в Суботові. Реконструкція (1656)

Церква в селі Суботів Чигиринського району Черкаської області збудована у 1653 (за іншими даними – у 1656) році за наказом гетьмана Богдана Хмельницького як родова церква-усипальниця.

Історія Іллінської церкви, як і всього Суботова, нерозривно пов'язана з гетьманом Богданом Хмельницьким. Суботів був родовим маєтком Хмельницьких. Тут гетьман провів значну частину свого життя. Коли у 1657 році Хмельницький помер, його поховали в Іллінській церкві праворуч від вівтаря.

Церква збудована в стилі раннього українського бароко, має оборонні риси (товщина стін – до 2 м, бійниці). Є пам'яткою архітектури національного значення. Її зображення вміщено на 5-гривневій купюрі. Після ІІ світової війни в церкві відкрили музей Богдана Хмельницького. З 1990 р. храм повернуто релігійній громаді.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ 50-80-х рр. XVII ст.

Троїцький собор Троїцько-Іллінського монастиря в Чернігові (1679-1695)

Кафедральний собор Чернігівської єпархії Української Православної Церкви (Московського Патріархату), головний собор Троїцького монастиря. Закладений у 1679 р. Лазарем Барановичем за проектом архітектора Іоанна Баптиста. Збудований за кошти Івана Мазепи. Є визначною пам'яткою архітектури українського бароко.

Покровський собор у Харкові (1689)

Парафіяльний православний храм у Харкові, споруджений в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці. Сьогодні входить до складу Покровського монастиря. Є єдиним фрагментом забудови Харківської фортеці XVII ст., який дійшов до наших часів.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ XVII - У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТ.

Ікона «Архангел Михаїл» Івана Рутковича (1689)

Представник українського бароко кінця XVII - поч. XVIII ст. Іван Руткович уславився майстерно виконаними образами іконостасів у селах Волиця-Деревлянська, Воля-Висоцька (фрагментом якого є дня конськи двері із зображенням архангела Михаїла), Потелич (Львівська область) та іконостаса церкви Різдва Христового в м. Жовква.

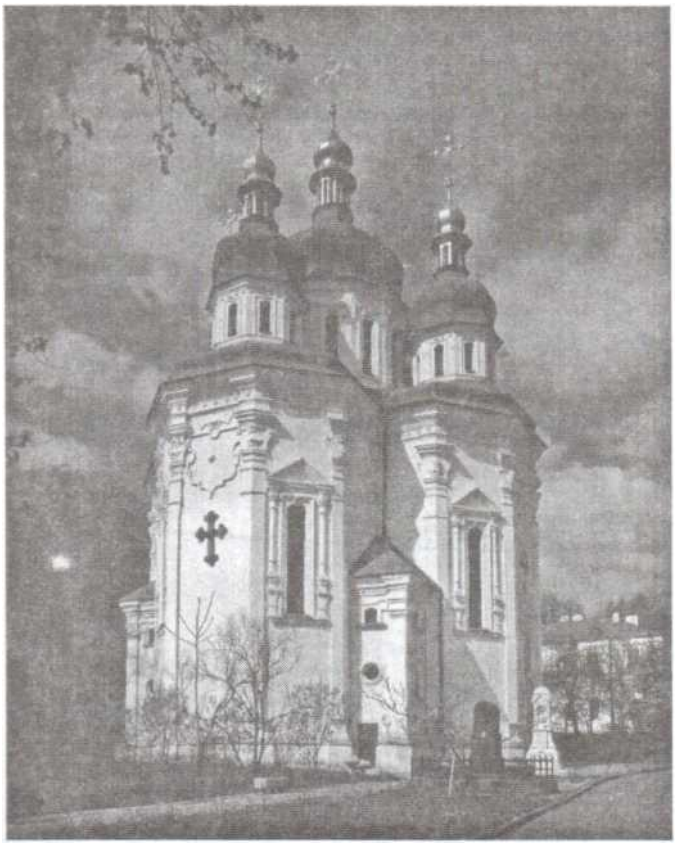
Гравюра «І. Мазепа серед своїх добрих справ» І. Мигури (1706)

Гравюра І. Мигури (1706) представляє гетьмана в образі покровителя та благодійника православної церкви. Традиційно її називаю «Іван Мазепа серед своїх добрих справ», оскільки гетьмана зображено в оточенні персоніфікованих фігур Надії, Віри, Любові, Покою, Справедливості та Науки, а над ним уміщено зображення православних святинь, якими опікувався гетьман.

Ікона «Вознесіння Богородиці» Йова Кондзелевича

«Український Рафаель» Йов Кондзелевич (1667 – після 1740), захоплювався західноєвропейськими живописними традиціями і наполегливо шукав нових виражальних засобів, відмовляючись від зовнішньої декоративності та віддаючи перевагу розкриттю внутрішнього світу людини. Такими, зокрема, є його ікони з Богородчанського іконостаса Манявського скиту.

Георгіївська церква Видубицького монастиря в Києві (1696-1701)

Центральна споруда в архітектурному ансамблі Видубицького монастиря в Києві. Один із найбільших шедеврів українського бароко, пам'ятка архітектури. Храм зведено на честь Георгія Побідоносця коштом полковника Михайла Миклашевського.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст.

Троїцька соборна церква в Самарській слободі (Новомосковську) (1773-1779)

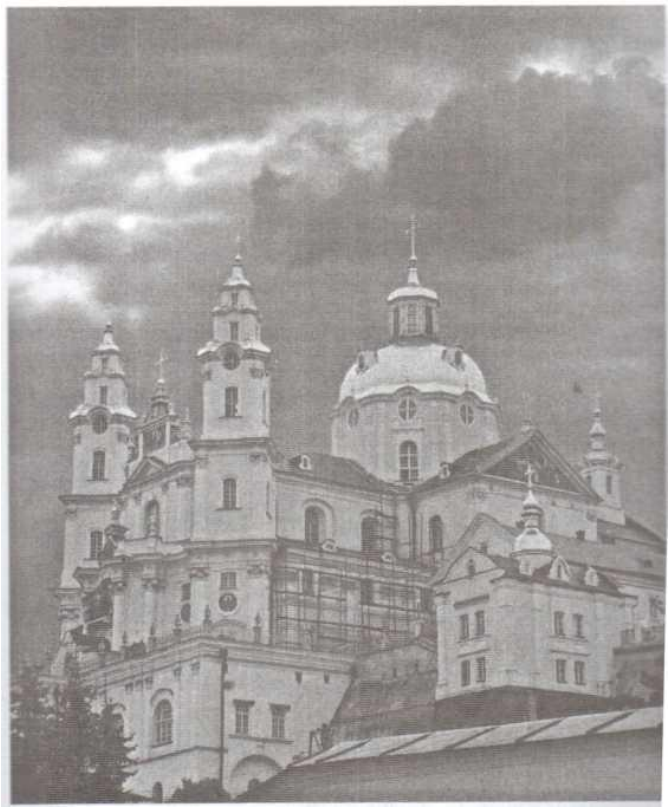
Унікальна пам'ятка вітчизняної архітектури. Це єдиний в українському дерев'яному зодчестві приклад хрещатого, дев'ятикаменого, дев'ятиглавого храму. Пірамідальність загальної композиції: силуету споруди, вертикально-центрична система – це основні характерні риси Софії Київської, надбрамної церкви Всіх Святих у Києво-Печерській Лаврі і дерев'яної церкви в Новомосковську.

Покровська церква в Києві (1766)

Православна церква в Києві на Подолі, пам'ятка архітектури XVIII ст. за композицією належить до українських триверхих тризрубних храмів. Споруджена у 1766-1772 рр. в стилі українського бароко відомим архітектором Іваном Григоровичем-Барським.

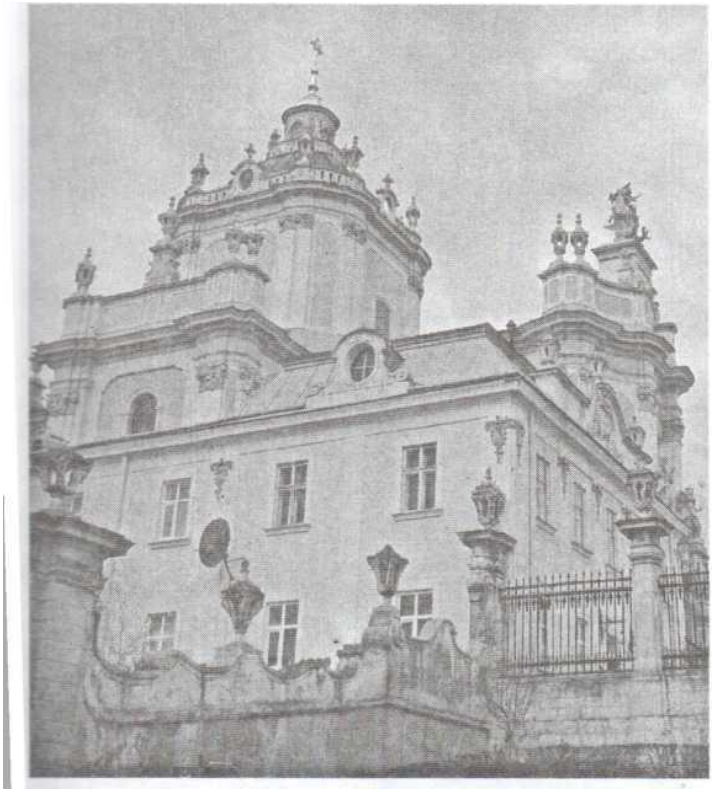
Успенська соборна церква Почаївської лаври (1777-1783)

Свято-Успенська Почаївська лавра — православний чоловічі« монастир у Почаєві (Тернопільська область) зі статусом лаври. Найбільша православна святиня Волині й друга, після Києво-Печерської лаври, в Україні. З вершини гори піднімається хрестоподібний Успенський собор. Над центральним входом — ікона Успіння Божої Матері.

Собор Святого Юра у Львові (1744-1762)

Архікатедральний собор Святого Юра у Львові — греко-католицький собор Галицької митрополії, до 1817 при монастирі Чину св. Василія Великого, бароково-рококовий монументальний архітектурний ансамбль з виразними національними рисами (1744-1762). Вважається головною святинею українських греко-католиків.

На дзвіниці собору — найстаріший в Україні дзвін (1341 р.).

Палац Кирила Розумовського в Батурині (1799-1803)

Пам’ятка архітектури, частина Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» на Чернігівщині. Побудований у класичному стилі.

Андріївська церква в Києві (1754)

Барокова церква Св. Андрія в Києві. Збудована в середині XVIII ст. за проектом Бартоломео Растреллі (крім цієї роботи, в Україні є ще одна споруда авторства Б. Растреллі — Маріїнський палац) на Андріївській горі в пам'ять відвідин Києва імператрицею Єлизаветою Петрівною, на місці Хрестовоздвиженської церкви. Входить до складу Національного заповідника «Софія Київська».

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

«Автопортрет» Т. Шевченка (1840)

Найбільш ранній із нині відомих автопортретів Т. Шевченка є зображенням романтично піднесеного образу молодого художника-поета. У манері виконання – у витонченому малюнку, в колориті – виразно відчувається вплив Карла Брюллова. Твір не завершено.

«Катерина» Т. Шевченка (1842)

Картина Т. Шевченка на тему його однойменної поеми. Має риси традиційної народної картини, з її оповідністю, драматичним змістом, повчальним висновком. З особливою любов'ю написана постать Катерини – вродливої селянки, простої і довірливої. На її обличчі — вираз глибокого жалю, терплячості, затамованих сліз.

Смерть Богдана Хмельницького. 1836–1837

Офорти з «Живописної України» на історичну тематику

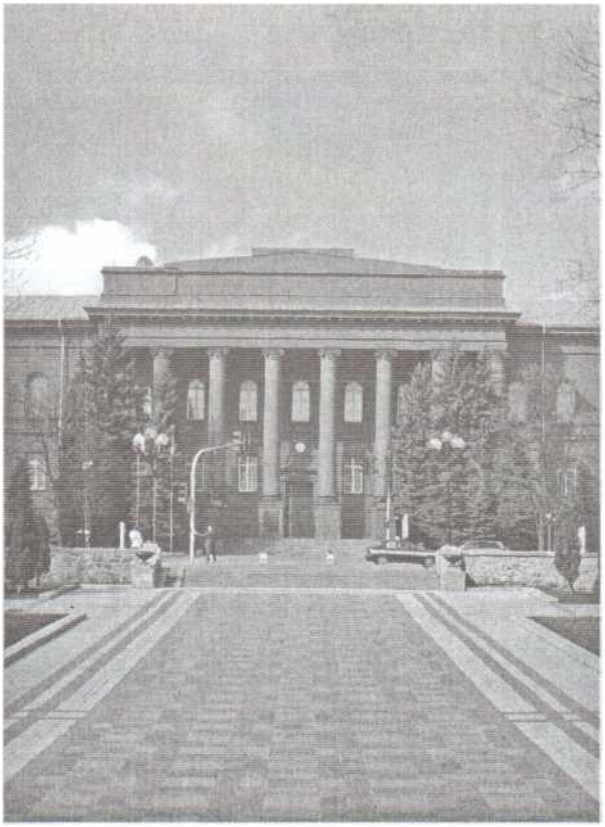
Дари в Чигирині 1649 року. 1844

Картина «Дівчина з Поділля» В. Тропініна (1804-1807)

Одна з кращих ранніх робіт російського художника Василя Тропініна - «Дівчина з Поділля». Образ дівчини відзначений особливою чистотою і святковістю, яку створює любовно переданий національний костюм.

Будівля Київського університету. 1837—1843

Червоний корпус Київського національного університету імені Тараса Шевченка – головний і найстаріший корпус університету, розташований в центрі Києва. Збудований у 1837-1843 рр. у формах класицизму (т.зв. російського) за проектом архітектора Вікентія Івановича Беретті. Пам’ятка архітектури національного значення і символ вітчизняної фундаментальної університетської освіти.